

PŘÍMÉ VOLBY, PRAVOMOCI A ODPOVĚDNOST PREZIDENTA V ÚSTAVNÍCH SYSTÉMECH NĚKTERÝCH EVROPSKÝCH STÁTŮ

PhDr. Petr Kolář, Ph.D., Mgr. Štěpán Pecháček, Ph.D., JUDr. Jindřiška Syllová, CSc.

aktualizace:

Julie Daňková, Martin Kuta, Ing. Mgr. Jan Němec, Mgr. Štěpán Pecháček, Ph.D.

Parlament České republiky
Kancelář Poslanecké sněmovny
Parlamentní institut

Obsah práce:

I. ÚVOD.....	5
II. FRANCOUZSKÁ REPUBLIKA.....	8
II.1. CHARAKTERISTIKA FRANCOUZSKÉHO ÚSTAVNÍHO SYSTÉMU	8
II.2. PREZIDENT REPUBLIKY VE FRANCOUZSKÉM ÚSTAVNÍM SYSTÉMU	8
A. <i>Vztah prezidenta a vlády.....</i>	<i>9</i>
B. <i>Vztah prezidenta k parlamentu.....</i>	<i>9</i>
C. <i>Ústavní a právní odpovědnost prezidenta a jeho imunita.....</i>	<i>10</i>
D. <i>Prezident a normotvorný proces.....</i>	<i>11</i>
E. <i>Kreační pravomoci prezidenta.....</i>	<i>11</i>
F. <i>Pravomoci prezidenta v zahraniční politice.....</i>	<i>12</i>
II.3. PREZIDENTSKÉ VOLBY VE FRANCII	12
A. <i>Ústavní a zákonná úprava přímé volby prezidenta ve Francii.....</i>	<i>13</i>
B. <i>Analýza posledních prezidentských voleb.....</i>	<i>13</i>
II.4. SYSTÉMOVÉ POLITICKÁ ANALÝZA POSTAVENÍ PREZIDENTA VE FRANCII	15
III. IRSKÁ REPUBLIKA.....	18
III.1. CHARAKTERISTIKA IRSKÉHO ÚSTAVNÍHO SYSTÉMU	18
III.2. PREZIDENT REPUBLIKY V IRSKÉM ÚSTAVNÍM SYSTÉMU	19
A. <i>Vztah prezidenta a vlády.....</i>	<i>19</i>
B. <i>Vztah prezidenta k parlamentu.....</i>	<i>19</i>
C. <i>Ústavní a právní odpovědnost prezidenta a jeho imunita.....</i>	<i>20</i>
D. <i>Prezident a normotvorný proces.....</i>	<i>21</i>
E. <i>Kreační pravomoci prezidenta.....</i>	<i>21</i>
F. <i>Pravomoci prezidenta v zahraniční politice.....</i>	<i>22</i>
III.3. PREZIDENTSKÉ VOLBY V IRSKU	22
A. <i>Ústavní a zákonná úprava přímé volby prezidenta v Irsku.....</i>	<i>22</i>
B. <i>Analýza posledních prezidentských voleb.....</i>	<i>23</i>
IV. FINSKO.....	27
IV.1. CHARAKTERISTIKA FINSKÉHO ÚSTAVNÍHO SYSTÉMU	27
IV.2. PREZIDENT REPUBLIKY VE FINSKÉM ÚSTAVNÍM SYSTÉMU	28
A) <i>Vztah prezidenta k vládě.....</i>	<i>28</i>
B) <i>Vztah prezidenta k parlamentu.....</i>	<i>29</i>
C) <i>Ústavní a právní odpovědnost prezidenta, vymezení imunity.....</i>	<i>29</i>
D) <i>Prezidentské pravomoci v rámci legislativního procesu.....</i>	<i>30</i>
E) <i>Kreační pravomoci prezidenta.....</i>	<i>31</i>
F) <i>Pravomoci prezidenta v zahraniční politice.....</i>	<i>32</i>
IV.3. PREZIDENTSKÉ VOLBY VE FINSKU	33
A. <i>Ústavní a zákonná úprava přímé volby prezidenta ve Finsku.....</i>	<i>33</i>
B. <i>Výsledky posledních voleb a jejich analýza.....</i>	<i>33</i>
IV.4. SYSTÉMOVÉ POLITICKÁ ANALÝZA POSTAVENÍ PREZIDENTA	39
V. POLSKO.....	40
V.1. OBECNÁ CHARAKTERISTIKA POLSKÉHO ÚSTAVNÍHO SYSTÉMU	40
V.2. PREZIDENT REPUBLIKY V POLSKÉM ÚSTAVNÍM SYSTÉMU	41
A. <i>Vztah prezidenta a vlády.....</i>	<i>41</i>
B. <i>Vztah prezidenta k parlamentu.....</i>	<i>43</i>
C. <i>Ústavní a právní odpovědnost prezidenta, vymezení imunity.....</i>	<i>43</i>
D. <i>Prezident a normotvorný proces.....</i>	<i>44</i>
E. <i>Kreační pravomoci prezidenta.....</i>	<i>45</i>
F) <i>Pravomoci prezidenta v zahraniční politice.....</i>	<i>46</i>
V.3. PREZIDENTSKÉ VOLBY V POLSKU	46
A. <i>Ústavní a zákonná úprava přímé volby prezidenta v Polsku.....</i>	<i>46</i>
B. <i>Analýza posledních prezidentských voleb.....</i>	<i>46</i>
V.4. SYSTÉMOVÉ POLITICKÁ ANALÝZA POSTAVENÍ PREZIDENTA	53

VI. PORTUGALSKO.....	55
VI.1. CHARAKTERISTIKA PORTUGALSKÉHO ÚSTAVNÍHO SYSTÉMU	55
VI.2. PREZIDENT REPUBLIKY V PORTUGALSKÉM ÚSTAVNÍM SYSTÉMU	56
<i>A. Vztah prezidenta a vlády.....</i>	<i>56</i>
<i>B. Vztah prezidenta k parlamentu.....</i>	<i>56</i>
<i>C. Ústavní a právní odpovědnost prezidenta a jeho imunita.....</i>	<i>57</i>
<i>D. Prezident a normotvorný proces.....</i>	<i>57</i>
<i>E: Kreační pravomoci prezidenta.....</i>	<i>58</i>
<i>F. Pravomoci prezidenta v zahraniční politice.....</i>	<i>59</i>
VI.3. PREZIDENTSKÉ VOLBY V PORTUGALSKU	59
<i>A. Ústavní a zákonná úprava přímé volby prezidenta v portugalsku.....</i>	<i>59</i>
<i>B. Analýza posledních prezidentských voleb.....</i>	<i>60</i>
VI.4. SYSTÉMOVĚ POLITICKÁ ANALÝZA POSTAVENÍ PREZIDENTA V PORTUGALSKU	62
VII. RAKOUSKÁ REPUBLIKA.....	64
VII.1. CHARAKTERISTIKA RAKOUSKÉHO ÚSTAVNÍHO SYSTÉMU	64
VII. 2. SPOLKOVÝ PREZIDENT V RAKOUSKÉM ÚSTAVNÍM SYSTÉMU	66
<i>A. Vztah prezidenta a vlády.....</i>	<i>66</i>
<i>B. Vztah prezidenta k parlamentu.....</i>	<i>67</i>
<i>C. Ústavní a právní odpovědnost prezidenta a jeho imunita.....</i>	<i>68</i>
<i>D. Prezident a normotvorný proces.....</i>	<i>69</i>
<i>E: Kreační pravomoci prezidenta.....</i>	<i>69</i>
<i>F. Pravomoci prezidenta v zahraniční politice.....</i>	<i>70</i>
VII.3. PREZIDENTSKÉ VOLBY V RAKOUSKU	71
<i>A. Ústavní a zákonná úprava přímé volby prezidenta v Rakousku.....</i>	<i>71</i>
<i>B. Analýza prezidentských voleb v roce 1998 a 2004.....</i>	<i>74</i>
VII.4. SYSTÉMOVĚ POLITICKÁ ANALÝZA POSTAVENÍ PREZIDENTA	76
VIII. SLOVENSKÁ REPUBLIKA.....	78
VIII.1. CHARAKTERISTIKA SLOVENSKÉHO ÚSTAVNÍHO SYSTÉMU	78
VIII.2. PREZIDENT REPUBLIKY VE SLOVENSKÉM ÚSTAVNÍM SYSTÉMU	78
<i>A. Vztah prezidenta a vlády.....</i>	<i>78</i>
<i>B. Vztah prezidenta k parlamentu.....</i>	<i>79</i>
<i>C. Ústavní a právní odpovědnost prezidenta a jeho imunita.....</i>	<i>79</i>
<i>D. Prezident a normotvorný proces.....</i>	<i>79</i>
<i>E: Kreační pravomoci prezidenta.....</i>	<i>80</i>
<i>F. Pravomoci prezidenta v zahraniční politice.....</i>	<i>81</i>
VIII.3. PREZIDENTSKÉ VOLBY NA SLOVENSKU	81
<i>A: Ústavní a zákonná úprava přímé volby prezidenta na Slovensku</i>	<i>81</i>
<i>B. Analýza posledních prezidentských voleb.....</i>	<i>82</i>
VIII.4. SYSTÉMOVĚ POLITICKÁ ANALÝZA POSTAVENÍ PREZIDENTA NA SLOVENSKU	86
IX. ZÁVĚR.....	89
LITERATURA.....	91

I. ÚVOD

Postavení hlavy státu a vymezení jejích pravomocí je jednou z klíčových otázek fungování ústavního systému ve všech státech, bez ohledu na to, zda se jedná o monarchie, či republiky. Ve státech s republikánským zřízením pak s touto otázkou souvisí další – vymezení způsobu volby hlavy státu, tedy prezidenta. Odpověď na tyto otázky pak patří k těm, na jejichž základě je možné provést klasifikaci dnes existujících forem vlády vycházejících z demokratického modelu fungování vlády v širším slova smyslu.¹ Klasické schematické členění na systém parlamentní a prezidentský není dostatečné, neboť pomíjí řadu relevantních faktorů výkonu moci. Většina autorů se dnes spíše přiklání ke klasifikaci obsahující pět základních modelů:

- parlamentní;
- poloprezidentský;²
- premiérsko-prezidentský;
- prezidentský;
- prezidentsko-parlamentní.³

Východiskem k tomuto členění je idea dělby moci,⁴ jež se stala základním axiomem demokratických politických režimů. Je zapotřebí rozlišovat, zda je dělení mezi moc zákonodárnou a výkonnou přísné, striktní, či naopak pružné, umožňující jistou míru spolupráce mezi vládou a parlamentem. První model byl typický především pro konstituční monarchie druhé poloviny 19. století, kdy parlament postupně získával pravomoci v oblasti finanční a normotvorné na úkor panovníka. Striktní oddělený model je pak dnes také typický pro čistě prezidentskou formu vlády,

¹ Vztah mezi vládou a parlamentem může být popsán z hlediska formálně-ústavního. Nicméně na jeho podobě se podílí řada dalších faktorů, především pak role politických stran. Na tuto skutečnost upozorňuje např. Maurice Duverger, když uvádí: „Kdo zná klasické ústavní právo a nezná roli stran, vidí současné politické režimy zkreslené; kdo zná naopak roli stran a nezná klasické ústavní právo, vidí současné politické režimy sice neúplně, ale přesně.“ DUVERGER, Maurice: *Les partis politiques*, Paris 1981, s. 466.

² Pojem poloprezidentský režim byl poprvé zaveden Mauricem Duvergerem v sedmdesátých letech dvacátého století. Postupně byly do této skupiny řazeny státy, které splňovaly tři základní charakteristiky: (1) přímá volba prezidenta, (2) dostatečné množství pravomocí v rukou prezidenta, (3) duální exekutiva rozdělená mezi prezidenta a vládu, resp. ministerského předsedu, který je odpovědný parlamentu. Z evropských států Duverger přiřadil k poloprezidentskému modelu především Finsko, Island, Francie, Portugalsko, výmarské Německo, Rakousko a Irsko, později také Polsko a Rumunsko. Naproti tomu např. Patrick O'Neill odmítá do této kategorie poloprezidentských států zařadit Rakousko, Island a Irsko s odůvodněním, že prezident v těchto zemích nevykonává dostatečné množství pravomocí nezávisle na vládě a tím je fakticky slabší, než nepřímo volení prezidenti v jiných zemích. Podobně také Juan Linz řadí mezi skutečně poloprezidentské státy pouze Finsko, Francii a Portugalsko.

³ Z českých autorů se této problematice věnuje např. publikace NOVÁK, Miroslav: *Systémy politických stran*. Úvod do jejich srovnávacího studia, Praha 1997, s. 193 nn.; podobnou klasifikaci používá i KLOKOČKA, Vladimír: *Ústavní systémy evropských států*, Praha 1996, s. 146 nn. Ten však ještě rozeznává tzv. parlamentní prezidencialismus, kam řadí především Ruskou federaci, a prezidiální parlamentarismus, jehož příkladem je Polská republika.

⁴ Zásadní přínos k rozpracování teorie dělby moci učinil Charles Luis de Montesquieu (1689- 1755) ve svém stěžejním díle *De l'esprit des lois*, když zdůraznil nutnost jejího dělení na legislativu, která vydává obecná závazná pravidla, exekutivu, která tyto pravidla aplikuje na jednotlivé případy, a judikativu, řešící neshody při jejich aplikaci a zároveň vymáhající jejich plnění.

jak se s ní setkáváme ve Spojených státech amerických. Naopak pružná dělicí čára mezi legislativou a exekutivou je typická pro parlamentní formu vlády a projevuje se v nejrůznějších aspektech jejích vztahů založených na určité kooperaci, či dokonce závislosti. Jako příklad zde můžeme uvést běžný institut svolávání parlamentu hlavou státu, možnost rozpuštění parlamentu na základě rozhodnutí prezidenta či krále, vzájemná oprávnění k účasti na jednáních parlamentu či vlád, atd. Druhá základní charakteristika parlamentní formy vlády spočívá v dualitě exekutivy, která je rozdělena mezi hlavu státu (panovník či prezident) a vládu, v jejímž čele stojí ministerský předseda vykonávající vlastní politickou výkonnou moc. Otázka pravomocí a způsobu volby (pouze u prezidentů) hlavy státu pak umožňuje další členění forem vlády, jak bude patrné v následujících kapitolách.

Skutečností zůstává, že především po 2. světové válce jednoznačně dominují ve skupině západních demokratických států režimy parlamentní. Podle Lijpharta „z jednadvaceti demokracií existujících od konce 2. světové války (...) bylo sedmnáct parlamentních demokracií, jedna prezidentská (USA), jedna poloprezidentská a dvě smíšené“.⁵ Naproti tomu téměř všechny země Latinské Ameriky a Asie,⁶ které prošly demokratickými reformami, se přiklonily k prezidentské formě vlády. A konečně nové demokracie střední a východní Evropy mají v podstatné většině systém poloprezidentský, přičemž s principy parlamentní formy vlády se setkáváme pouze v České republice, na Slovensku⁷ a v Maďarsku, popřípadě také v Albánii, Makedonii a Slovinsku. Významné pravomoci prezidenta a jeho přímá volba spolu s existencí vlády odpovědné parlamentu jsou tedy základními znaky poloprezidentského modelu, který bývá často kladen za vzor tzv. transformačních (či transitivity) demokracií. Přesto však nelze tuto situaci ve středo- a východoevropském regionu považovat za stabilní, jak o tom svědčí příklad Estonska, které přešlo na volbu prezidenta parlamentem, či naopak Bulharska,⁸ které až dodatečně zavedlo přímou volbu hlavy státu, stejně jako Slovensko.⁹

Při klasifikaci ústavních systémů v těch státech, kde je zavedena přímá volba prezidenta, je zapotřebí zkoumat následující skutečnosti:

⁵ LIJPHART, Arend: *Democracies: Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-one Countries*; citováno dle: NOVÁK, Miroslav: op. cit., s. 205.

⁶ Zde mám na mysli především Koreu a Filipíny.

⁷ Slovensko bývá tradičně přiřazováno ke státům s parlamentní formou vlády, jakkoliv zde byla zavedena přímá volba prezidenta.

⁸ V Bulharsku je situace o to zajímavější, že v červnu 2001 se ministerským předsedou stal bývalý car Simeon.

⁹ Ve Slovenské republice byla přímá volba prezidenta zavedena přijetím ústavního zákona č. 9/1999 Z.z., kterým byl novelizován čl. 101 ústavního zákona č. 460/1992 Zb., Ústava Slovenské republiky. Prezident republiky je zde volen ve dvoukolových přímých volbách, přičemž návrhy kandidátů mohou předkládat buď skupiny nejméně 15 poslanců Národní rady, nebo přímo občané na základě petice podepsané alespoň 15 000 voliči.

- a) jaký byl důvod zavedení přímé volby prezidenta – zda se jednalo o racionální úmysl ústavodárce, nebo k zavedení došlo z utilitárního politického důvodu (např. spor prezidenta s vládou);
- b) zda legitimita prezidenta odlišná od legitimacy parlamentu vede také k realizaci autonomní politické vůle hlavy státu nezávislé na vůli vlády či parlamentu;
- c) zda je s přímou volbou prezidenta spojeno také dostatečné množství pravomocí jako nástrojů výkonu nezávislé politické vůle hlavy státu;
- d) zda je prezident součástí stranicko-politického systému nebo vykonává roli nezávislého a nadstranického „arbitra“;
- e) zda je prezident z výkonu své funkce odpovědný z hlediska právního i politického jinému ústavnímu orgánu (soudu, tribunálu, parlamentu).

Právě těmto otázkám se věnujeme při výkladu postavení, způsobu volby a výkonu pravomocí prezidenta v sedmi evropských státech – ve Francii, Irsku, ve Finsku, Portugalsku, v Rakousku, Polsku a na Slovensku. Tento výčet evropských zemí, kde je zavedena přímá volba prezidenta, není úplný, nicméně jedná se o země, které jsou svým ústavním systémem a tradicí českému systému blízké.¹⁰

¹⁰ Vedle těchto zemí se s přímou volbou setkáváme v následujících státech: Island, Litva, Bělorusko, Ukrajina, Rusko, Rumunsko, Moldavsko, Bulharsko, Chorvatsko, Jugoslávie, Slovinsko a Makedonie.

II. Francouzská republika

II.1. Charakteristika francouzského ústavního systému

Ústavní model Páté Francouzské republiky bývá odborníky označován buď za poloprezidentský nebo za systém s prezidiálním (někdy též racionalizovaným) parlamentarismem¹¹. Existence tzv. páté francouzské republiky se datuje od roku 1958, kdy 28. září schválilo celonárodní referendum novou ústavu vypracovanou tehdejším ministerským předsedou Ch. de Gaullem. Ústava vstoupila v platnost 4. října 1958 a navázala na tradiční francouzské prvky unitárního, laického, demokratického a sociálního státu. Zákonodárnou moc vykonává ve Francii dvoukomorový parlament složený z Národního shromáždění (577 poslanců volených na 5 let dvoukolým většinovým systémem¹²) a Senátu (348 senátorů volených v nepřímých volbách na úrovni departementů). Zákonodárnou iniciativou disponují pouze předseda vlády a členové obou komor parlamentu. Výkonná moc je – zřetelněji než v jiných státech – rozdělena mezi prezidenta republiky a vládu. Předsedu vlády jmenuje prezident dle svého uvážení, jmenování dalších členů je pak již vázáno návrhem předsedy vlády. Účast ve vládě je neslučitelná s řadou veřejných funkcí, včetně výkonu poslaneckého nebo senátorského mandátu. Existuje však institut klouzavého mandátu, po výkonu vládních povinností tak původně zvolený poslanec získává poslanecký mandát zpět. Vláda je odpovědná pouze Národnímu shromáždění. Zvláštní formou exekutivního orgánu je tzv. Rada ministrů, jíž předsedá prezident republiky a jejímiž dalšími členy jsou ministerský předseda a ministři zahraničí, obrany, vnitra a financí. Ústava nijak precizně nevymezuje pravomoci Rady ministrů.

Prezident republiky hraje ve francouzském ústavním systému klíčovou roli, která se opírá jednak o poměrně rozsáhlé pravomoci, které mu ústava svěčuje a jednak o přímý mandát získaný ve všelidovém dvoukolovém hlasování. Prezident je centrálním bodem politického systému. Formálně je dohled nad národní nezávislostí a kontinuitou státu svěřen právě jemu. Prezident republiky dohlíží nad respektováním Ústavy. Hraje roli arbitra mezi dalšími veřejnými institucemi. Prezident republiky je volen na pět let. Nemůže být zvolen na více jak dvě po sobě jdoucí období.

II.2. Prezident republiky ve francouzském ústavním systému

¹¹ K poloprezidentským modelům řadí dnešní Francii např. M. Novák, který se přitom odvolává především na klasickou Duvergerovu klasifikaci (NOVÁK, M.: *Systémy politických stran*, Praha 1997, s. 211). Pojem prezidiální parlamentarismus naproti tomu užívá V. Klokočka (KLOKOČKA, V.: *Ústavní systémy evropských států*, Praha 1996, s. 210 an).

¹² Výjimkou byly volby v roce 1986, které se konaly podle principu poměrného zastoupení .

A. VZTAH PREZIDENTA A VLÁDY

Vztah francouzského prezidenta a vlády je jednou z klíčových otázek fungování celého francouzského ústavního systému. Jednotlivé ústavní mechanismy upravující vztah těchto dvou součástí moci výkonné vycházejí z odlišných zdrojů legitimacy. Jestliže prezident je volený v přímých volbách a není z výkonu své funkce odpovědný žádnému ústavnímu orgánu, potom vláda je sice jmenována prezidentem republiky, ale je samozřejmě odpovědná Národnímu shromáždění.

Pravomoci prezidenta republiky jsou dvojího typu. První skupina pravomocí spadá čistě do jeho kompetence. Jedná se o: jmenování ministerského předsedy, vyhlášení referenda k návrhu zákona, rozpuštění Národního shromáždění, převzetí výkonu veřejných mocí v době výjimečného ohrožení státu, možnost vystoupit se svým poselstvím v Parlamentu, jmenování třech členů Ústavní rady a předkládání zákonů Ústavní radě v rámci výkonu předběžné kontroly ústavnosti. O další skupinu pravomocí se dělí s ministerským předsedou, od kterého je vyžadována kontrasignace takových aktů (popřípadě kontrasignace odpovědným ministrem). Po formálně ústavní stránce je tedy exekutiva více méně rovnoměrně rozdělena mezi oba orgány, ovšem faktický výkon moci je mnohem více závislý na aktuálním rozložení politických sil. Právě tento moment je pro francouzský model typický¹³. Prezident odvolává členy vlády a přijímá demisi vlády v případě, že jí Národní shromáždění vyslovilo nedůvěru.

B. VZTAH PREZIDENTA K PARLAMENTU

Skutečnost, že prezident republiky není volen parlamentem, ani mu není z výkonu své funkce nijak odpovědný, vedlo k vytvoření neutrálního vztahu mezi prezidentem a parlamentní procedurou. Prezident také nedisponuje právem zákonodárné iniciativy, nicméně přísluší mu právo vyhlášení zákonů poté, co je podepíše. Ještě před tím však může návrh zákona vrátit Národnímu shromáždění s připomínkami, nebo dokonce na návrh vlády vyhlásit k návrhu zákona referendum.

Podle čl. 12 francouzské ústavy může prezident republiky v zásadě kdykoliv po konzultaci s ministerským předsedou a předsedy obou komor parlamentu rozpustit Národní shromáždění. V tomto rozhodnutí je omezen pouze jednoletou lhůtou poté, co již Národní shromáždění jednou rozpuštěno bylo. Ústava také obsahuje ustanovení o tom, že prezident se obrací k oběma komorám Parlamentu s poselstvím, poté může následovat rozprava, ale již bez přítomnosti prezidenta. Nesmí se ale přistoupit k hlasování.

Známou a často diskutovanou otázkou je prezidentská pravomoc podle čl. 16 francouzské ústavy. Podle něj přebírá prezident republiky po poradě s ministerským předsedou, předsedy obou komor parlamentu a Ústavní radou výkon funkcí důležitých institucí, a to v případě, že jsou “vázně

¹³ Více se této otázce věnuji v části II.4.

a bezprostředně ohroženy instituce republiky, národní nezávislost, územní celistvost nebo plnění mezinárodních závazků a je-li porušen řádný chod ústavních orgánů veřejné moci". Výkon těchto mimořádných pravomocí musí prezident oznámit národu ve veřejném poselství a příslušná opatření musí být vedena snahou o co nejrychlejší obnovení činnosti všech ústavních orgánů. Potom má prezident ve svých rukou diskreční moc. V době trvání používání tohoto článku se Národní shromáždění sejde a nemůže být rozpuštěno. V dosavadní historii bylo tohoto ustanovení využito pouze v době Alžírské války. Během období, kdy prezident zajišťuje funkce ostatních institucí, jej nikdo v takovém konání neomezuje. Po třiceti a dále šedesáti dnech od převzetí výkonu výjimečných mocí Ústavní rada, na návrh předsedy Národního shromáždění, předsedy Senátu, šedesáti poslanců či šedesáti senátorů, ohledá, trvají-li podmínky pro další pokračování výkonu mimořádných funkcí prezidentem.

C. ÚSTAVNÍ A PRÁVNÍ ODPOVĚDNOST PREZIDENTA A JEHO IMUNITA

Čl. 68 francouzské ústavy stanoví, podobně jako v ostatních zemích, princip neodpovědnosti prezidenta republiky za akty spojené s výkonem úřadu. Výjimkou je případ velezrady¹⁴, kdy žalobu podávají obě komory parlamentu, které musí rozhodnout ve veřejném hlasování absolutní většinou hlasů. Ústavním orgánem, který je příslušný o velezradě rozhodovat je Vysoký soudní dvůr (Haute Cour de Justice). Jeho složení a způsob rozhodování je upraveno v nařízení č. 59-1 z 2. ledna 1959. Vysoký soudní dvůr je složen z 24 členů obou komor parlamentu. Národní shromáždění i Senát tak volí 12 členů a příslušný počet náhradníků. V případě, že obě komory parlamentu přijmou shodné usnesení, ve kterém obviňují prezidenta republiky z velezrady, má generální prokurátor povinnost tuto skutečnost oznámit předsedovi Vysokého soudního dvora. Ten po přezkoumání vyšetřovací komisí nařídí veřejné jednání, jehož průběh se řídí příslušnými ustanoveními trestního řádu. Členové Vysokého soudního dvora musí rozhodnout o vině i trestu absolutní většinou hlasů.

V souvislosti s finančními skandály se ve Francii rozvinula široká diskuse o nutnosti změny stávající úpravy imunity prezidenta republiky. Proto prezident Jacques Chirac svým dekretem č. 2002-961 ze 4. července 2002 zřídil zvláštní komisi odborníků v čele s prof. Pierre Avriem, která navrhla změnit ústavu tak, aby byly splněny dva protikladné zájmy: minimální ochrana hlavy státu před nekonečnými a neopodstatněnými politickými žalobami, ale zároveň minimální trestní odpovědnost. Úprava i nadále ponechává poměrně široké vymezení prezidentské imunity zakotvené v čl. 67 ústavy. Nově však upravuje čl. 68, ve kterém stanoví limity této odpovědnosti. V případě,

¹⁴ Obsah pojmu velezrady není v ústavě ani v jiném zákoně vymezen, což se ukázalo jako problematické při řešení nedávných problémů. K pojmu velezrady existuje stanovisko Ústavní rady z 22. ledna 1999 a Kasačního soudu z 10. října 2001. Obě rozhodnutí však vyvolala diskusi směřující k přijetí novely ústavy.

že by prezident jednal “zřejmě v rozporu s výkonem svého mandátu” příslušelo by oběma komorám parlamentu právo přijmout usnesení, a to prostou většinou hlasů, o dočasném zbavení prezidenta výkonu jeho funkce. Přijetí takového usnesení má jednak za následek přenesení výkonu prezidentských pravomoci na předsedu Senátu a jednak zahájení procedury projednávání žaloby před Vysokým soudním dvorem. V případě, že tento soudní dvůr shledá žalobu důvodnou, a to v maximální lhůtě dvou měsíců, platí, že prezident republiky byl zbaven mandátu a začne běžet lhůta pro vypsání nových prezidentských voleb.

Ústava Francouzské republiky explicitně zakotvuje trestní odpovědnost členů vlády za činy, jichž se dopustili při výkonu své funkce. K takovému rozhodnutí je příslušný Soudní dvůr Republiky složený ze šesti členů volených Národním shromážděním, šesti členů volených Senátem a tří soudců Kasačního soudu.

D. PREZIDENT A NORMOTVORNÝ PROCES

Právo zákonodárné iniciativy přísluší podle francouzské ústavy (čl. 39) pouze ministerskému předsedovi a členům obou komor Parlamentu, nikoliv tedy prezidentu republiky. Tomu ovšem ústava v čl. 10 svěřuje pravomoc vyhlášovat zákony ve lhůtě patnácti dnů po jejich schválení a zároveň právo suspensivního veta vyjádřeného slovy: “Před uplynutím této lhůty může požádat parlament o nové projednání zákona nebo některých jeho článků. Toto nové projednání nelze odmítnout.” Vedle tohoto – pro hlavy státu typického – oprávnění svěřuje navíc ústava francouzskému prezidentovi právo předložit návrh zákona ke schválení v referendu. Ustanovení čl. 11 ústavy zní: “Na návrh vlády v období Parlamentního zasedání nebo na společný návrh obou sněmoven, uveřejněný v Journal officiel, může prezident republiky předložit k referendu každý návrh zákona, který upravuje organizaci orgánů veřejné moci, nebo reformy hospodářské, sociální a enviromentální politiky státu a veřejných služeb na tomto poli, nebo schvaluje ratifikaci mezinárodní smlouvy s důsledky pro chod institucí, aniž by byla protiústavní.” V případě, že takový návrh zákona je v referendu schválen, prezident republiky má povinnost jej ve lhůtě patnácti dnů od zveřejnění výsledků vyhlásit. K předběžné kontrole ústavnosti může také prezident předložit Ústavní radě jakýkoliv zákon, a to před jeho vyhlášením¹⁵. Prezident republiky také podepisuje nařízení a dekrety přijaté v Radě ministrů.

E: KREAČNÍ PRAVOMOCI PREZIDENTA

¹⁵ Obsah pojmu velezrady není v ústavě ani v jiném zákoně vymezen, což se ukázalo jako problematické při řešení nedávných problémů. K pojmu velezrady existuje stanovisko Ústavní rady z 22. ledna 1999 a Kasačního soudu z 10. října 2001. Obě rozhodnutí však vyvolala diskusi směřující k přijetí novely ústavy.

Následující tabulka uvádí taxativní výčet pravomocí prezidenta, včetně pravomocí kreačních.

Tabulka č. 1: Výčet pravomocí prezidenta Francouzské republiky.

Pravomoc	Ústava
Výlučné (nekontrasignační) pravomoci	
Jmenuje předsedu vlády	Čl. 8
Vyhlášení referenda na návrh vlády nebo obou komor parlamentu	Čl. 11
Po konzultaci s předsedou vlády a s předsedy obou parlamentních komor rozpouští Národní shromáždění	Čl. 12
Výkon zvláštních pravomocí v době ohrožení státu	Čl. 16
Na Kongresu, čili společném zasedání obou komor parlamentu, vystupuje s poselstvím	Čl. 18
Jmenování tří členů Ústavní rady, včetně jejího předsedy	Čl. 56
Předkládá Ústavní radě návrhy zákonů k předběžnému posouzení ústavnosti	Čl. 54, 61
Předsedá radě ministrů	Čl. 9
Ručí za nezávislost soudní moci; je členem kolegia soudců a státních zástupců	Čl. 64, 65
Velí armádě; Předsedá nejvyšším radám a výborům národní obrany	Čl. 15
Kontrasignační pravomoci	
Na návrh předsedy vlády jmenuje a odvolává další členy vlády	Čl. 8
Podepisuje nařízení a dekrety přijaté ministerskou radou	Čl. 13
Jmenuje pracovníky civilních a vojenských státních úřadů	Čl. 13
Pověřuje velvyslance a další diplomatické zástupce	Čl. 14
Svolává mimořádné zasedání Národního shromáždění	Čl. 30
Uděluje individuální milosti	Čl. 17
Sjednává a ratifikuje mezinárodní smlouvy	Čl. 52
Vyhlašuje zákony	Čl. 10
Užívá práva suspensivního veta	Čl. 10

F. PRAVOMOCI PREZIDENTA V ZAHRANIČNÍ POLITICE

Francouzská ústava svěřuje prezidentovi rozsáhlé pravomoci v oblasti zahraniční politiky, což patří k základním charakteristikám francouzského ústavního systému. Kromě běžného ustanovení o sjednávání a ratifikaci mezinárodních smluv čl. 52 ústavy stanoví: “Prezident je informován o každém jednání směřujícím k uzavření mezinárodní dohody nepodléhající ratifikaci.” Prezident také pověřuje velvyslance a další diplomatické zástupce výkonem jejich funkce a přijímá diplomatické zástupce cizích zemí. Prezident je oprávněn podat Ústavní radě návrh na provedení kontroly souladu ratifikované mezinárodní smlouvy s ústavním pořádkem Francouzské republiky. Je odpovědný za národní bezpečnost vůbec.

II.3. Prezidentské volby ve Francii

A. ÚSTAVNÍ A ZÁKONNÁ ÚPRAVA PŘÍMÉ VOLBY PREZIDENTA VE FRANCII

Přímá volba francouzského prezidenta byla zavedena až v roce 1962 na základě úspěšného referenda iniciovaného Ch. de Gaullem. Do té doby byl prezident volený zvláštním sborem volitelů. Ústava upravuje prezidentskou volbu v čl. 6, 7 a 58, na které navazují ustanovení několika organických a dalších zákonů¹⁶. Prezidentem republiky se může stát občan Francouzské republiky starší 23 let, který má splněny vojenské povinnosti podle zvláštních zákonů. Kandidátem se může stát pouze osoba, kterou podporuje alespoň 500 zastupitelů¹⁷ zvolených v nejméně třiceti departmentech nebo zámořských území, přičemž ze stejného departementu jich nesmí pocházet více než desetina.

Volby vyhlašuje vláda, a to tak, aby proběhly ve lhůtě 35 - 20 dnů před uplynutím funkčního období stávajícího prezidenta. V případě, že některý z kandidátů zemře, nebo mu je znemožněno kandidovat, Ústavní rada může konání voleb odložit¹⁸. Volby jsou dvoukolové, v prvním kole je zvolen prezident pouze v případě, že některý z kandidátů získá absolutní většinu hlasů, což se však v dosavadní francouzské historii nestalo. Druhé kolo voleb proběhne vždy druhou neděli po konání kola prvního, přičemž do něj postupují pouze dva kandidáti, kteří v prvním kole získali největší počet hlasů (viz tabulka č. 2)¹⁹. Vítězem voleb se pak stává kandidát, který ve druhé kole získal relativní většinu hlasů. Zákon také upravuje některé aspekty průběhu volební kampaně v případě prezidentských voleb²⁰. Omezena je výše finančních nákladů částkou 16,166 miliónů eur v prvním kole a 21,594 miliónů eur v druhém kole, určených na volební kampaň. Stát splácí paušálně polovinu uvedených maximálních výdajů, pokud kandidát dosáhl 5% odevzdaných hlasů. Soudní přezkum průběhu prezidentských voleb vykonává Ústavní rada, která také vyhlašuje výsledky hlasování (čl. 58 ústavy).

B. ANALÝZA POSLEDNÍCH PREZIDENTSKÝCH VOLEB

Poslední prezidentské volby proběhly ve Francii v dubnu a květnu 2007. Vítězem voleb se stal Nikolas Sarkozy, který ve druhém kole obdržel 53,06 % hlasů. Tato prezidentská volba byla v mnohém zajímavá. Pozornost zaslouží vysoká volební účast (82,58 % zapsaných voličů v prvním kole, 80,44 % zapsaných voličů v kole druhém). Ta se interpretuje jako oživení zájmu o politiku u

¹⁶ Jedná se především o zákon č. 62-1292 z 6. listopadu 1962 a o organický zákon č. 76-97 z 31. ledna 1976.

¹⁷ Jedná se o zastupitele na jakékoli územní úrovni, tedy jak zastupitele místní, tak regionální. Jejich celkový počet dosahuje 40.000.

¹⁸ Ústava podrobně upravuje i případ, kdyby zemřel jeden nebo dokonce oba kandidáti, kteří získali největší počet hlasů v prvním kole. V takovém případě by Ústavní rada rozhodla o novém konání voleb.

¹⁹ To je také zásadní odlišnost od francouzského volebního modelu pro volby do Národního shromáždění, kdy do druhého kola voleb postupují nikoliv pouze dva neúspěšnější kandidáti z kola prvního, ale všichni kandidáti, kteří v prvním kole voleb získali alespoň 12,5 % hlasů.

²⁰ Jedná se o zákon z 11. března 1988 a z 19. ledna 1995.

francouzské veřejnosti. Bývalý prezident Jacques Chirac vykonával funkci od roku 1995 do roku 2007, což ve Francii vedlo k útlumu zájmu o politické dění. Volby 2007 znamenaly změnu. Dalším zajímavým prvkem je vliv předchozí prezidentské volby, kdy do druhého kola postoupil kandidát extrémně pravicové Národní Fronty, Jean-Marie Le Pen. Tentokrát neuspěl již v prvním kole.

Před prvním kolem hlasování se největší šance přisuzovaly třem kandidátům. Nicolasovi Sarkozymu, reprezentantovi Unie pro lidové hnutí a dále Ségolène Rooyalové, jejíž Socialistická strana se k prezidentskému úřadu nedostala od dob François Mitteranda. Předvolební průzkumy dávaly šance na postup i kandidátovi středové strany Demokratické hnutí Françoisovi Bayrou. Jeho zisk 18,57 % hlasů poukázal na tendenci Francouzů hledat alternativu vůči tradičnímu dělení politické scény na pravici a levici. Do druhého kola nakonec postoupil Nicolas Sarkozy se ziskem 31,18 % hlasů a Ségolène Royal s 25,87 % hlasů. Logika dvoukolového systému je taková, že v prvním kole voliči hlasují pro kandidáta, kterého by chtěli za prezidenta. Ve druhém kole, kde je výběr omezen na dva kandidáty volí podle jiné logiky. Mnohdy dle principu „menšího zla“. Druhé kolo tedy ovlivní voliči, jejichž preferovaný kandidát do druhého kola nepostoupil.

Vítězem voleb se stal Nicolas Sarkozy. Voliče dokázal přesvědčit o příchodu nového, akčního politického stylu. Svou pozici potvrdil po legislativních volbách, které se konaly 10. a 17. června 2007. Porážka Ségolène Rooyal svědčí o stále nesourodosti socialistické strany. Nicolasovi Sarkozymu pomohla i podpora vlivných kruhů v ekonomické a hlavně mediální oblasti.

Tabulka č. 3: Přehled hlavních kandidátů a vítězů prezidentských voleb ve Francii.

Datum voleb	Kandidát ²¹	První kolo (%)	Druhé kolo (%)
1965	Charles de Gaulle	44,65	55,2
	François Mitterand	31,72	44,8
	Jean Lecanuet	13,06	-
	J.L.Tixier-Vignancourt	5,2	-
1969	Georges Pompidou	44,47	58,2
	Alain Poher	23,31	41,8
	Jacques Duclos	21,27	-
	Gaston Defferre	5,01	-
1974	Valéry Giscard d'Estaing	32,6	50,81
	François Mitterand	43,25	49,19
	Jacques Chaban-Delmas	15,11	-
	Jean Royer	3,17	-

²¹ Ve výčtu kandidátů uvádím pouze čtyři neúspěšnější kandidáty z prvního kola, jakkoliv se voleb účastnila i řada dalších.

1981	François Mitterand	25,85	51,76
	Valéry Giscard d'Estaing	28,32	48,24
	Jacques Chirac	18,00	-
	Georges Marchais	15,35	-
1988	François Mitterand	34,10	54,02
	Jacques Chirac	19,94	45,98
	Raymond Barre	16,55	-
	Jean-Marie Le Pen	14,39	-
1995	Jacques Chirac	20,84	52,64
	Lionel Jospin	23,30	47,36
	Edouard Balladur	18,58	-
	Jean-Marie Le Pen	15,00	-
2002	Jacques Chirac	19,88	82,21
	Jean-Marie Le Pen	16,86	17,79
	Lionel Jospin	16,18	-
	François Bayrou	6,84	-
2007	Nicolas Sarkozy	31,18	53,06
	Ségolène Royal	25,87	46,94
	François Bayrou	18,57	-
	Jean-Marie Le Pen	10,44	-

II.4. Systémově politická analýza postavení prezidenta ve Francii

Francouzský prezident bývá považován za nejsilnější hlavu státu ze všech evropských zemí. Je to dáno jednak formulací rozsáhlých ústavních pravomocí, jimiž se mělo zamezit ústavním krizím typickým pro období Čtvrté francouzské republiky a jednak charismatickou osobou prezidenta de Gaulla i jeho nástupců. Již bylo zmíněno, že vztah mezi prezidentem a vládou, resp. prezidentem a ministerským předsedou je klíčovým momentem fungování francouzského ústavního a politického systému. Na jedné straně je zde precedent především z doby prvních vlád páté republiky, kdy ministerský předseda Georges Pompidou řídil fakticky vládu podle politických stanovisek prezidenta de Gaulla,²² na straně druhé se ovšem ve francouzské historii objevily tři případy tzv. kohabitace, kdy se o výkonnou moc dělil prezident s ministerským předsedou odlišného politického proudu. Konkrétně se jednalo o dvě vlády v době, kdy prezidentskou funkci vykonával François Mitterand (vláda Jacquese Chiraca v letech 1986 – 1988 a vláda Edouarda Balladura v letech 1993

²² VI. Klokočka k tomu uvádí výstižný citát z dopisu ministerského předsedy Pompidoua, ve kterém podával demisi své vlády po prezidentských volbách, jakkoliv mu to ústava nijak nepřikazovala: „Mon Général, sdělil jste mi Váš úmysl jmenovat novou vládu, v důsledku Vám nabízím podle čl. 8 ústavy demisi vlády.“ Viz KLOKOČKA, V.: *Ústavní systémy evropských států*, Praha 1996, s. 211.

– 1995) a o vládu Lionela Jospina v letech 1997 – 2002 za prezidentství Jacquese Chiraca. Socialistický prezident François Mitterand v roce 1986 porušil dosavadní tradici, kdy do čela vlády byly jmenovány osoby prezidentovi blízké a jmenoval ministerským předsedou předsedu gaullistické strany, která vyhrála v parlamentních volbách. Následující tabulka se věnuje právě vztahu prezidenta a ministerského předsedy a zároveň zobrazuje momentální rozložení politických sil v Národním shromáždění. Tučně jsou vyznačeny tři zmiňované případy kohabitace.

Sarkozy začal ihned po zvolení jednat jako silný prezident, který rozhoduje o všem. Oficiálně je to premiér, kdo navrhuje prezidentovi ostatní členy vlády. Při přípravě Fillonovy vlády Sarkozy rozhodoval sám o počtu ministerstev a hlavně obsazení postů, Fillon pak sestavení nové vlády jen formálně předložil. Sarkozy prosadil zejména myšlenku “otevřenosti”, když obsadil některé posty v nové vládě lidmi, nenáležícími k jeho politickému táboru (Například Bernard Kouchner, socialista, byl jmenován ministrem zahraničních věcí).

Tabulka č. 4: Přehled francouzských prezidentů a ministerských předsedů. Tučně jsou vyznačeny případy tzv. kohabitace.

Prezident	Volební období	Ministerský předseda
Charles de Gaulle 1965-69	1962-67	Michel Debré
	1967-68	Georges Pompidou
	1968-69	Maurice Couve de Murville
G. Pompidou 1969-74	1969-72	Jacques Chaban-Delmas
	1972-74	Pierre Messmer
V. Giscard d'Estaing 1974-81	1974-76	Jacques Chirac
	1976-81	Raymond Barre
François Mitterand 1981-88	1981-84	Pierre Mauroy
	1984-86	Laurent Fabius
	1986-88	Jacques Chirac
François Mitterand 1988-95	1988-91	Michel Rocard
	1991-92	Édith Cresson
	1992-93	Pierre Bérégovoy

	1993-95	Édouard Balladur
Jacques Chirac 1995-2002	1995-97	Alain Juppé
	1997-02	Lionel Jospin
Jacques Chirac 2002-2007	2002-05	Jean-Pierre Raffarin
	2005-07	Dominique de Villepin
Nicolas Sarkozy 2007-	2007-	François FILLON

III. Irská republika

III.1. Charakteristika irského ústavního systému

Přestože je Irská republika charakteristická silným vlivem prvků přímé demokracie - každá změna ústavy podléhá schválení referendem - včetně přímé volby prezidenta, je zapotřebí ji považovat za zemi s parlamentní formou vlády. Hlava státu, jakkoliv volená v přímých volbách, disponuje pouze omezeným množstvím reálných pravomocí. Tato skutečnost je navíc podpořena konstrukcí ústavy, konkrétně jejího čl. 15, podle něhož je prezident přiřazen k zákonodárné moci: *Oireachtas (národní parlament) se skládá z prezidenta a dvou komor*. Poslanci dolní komory jsou voleni podle systému poměrného zastoupení na pětileté funkční období.²³ Horní komora parlamentu je složená částečně z volených a částečně ze jmenovaných členů.²⁴ Dominantní komorou ve vztahu k vládě je dolní komora, která disponuje většími pravomocemi jak legislativními, tak kontrolními.

Irsko je státem, jehož politika je ovlivněna existencí dvou výrazných politických stran, které dominují stranickému systému. Historicky nejsilnějším politickým subjektem v Irsku je *Fianna Fail*, která je i dnes vládní stranou.²⁵ Její význam potvrzuje skutečnost, že pouze dva z celkově osmi irských prezidentů nebyli nominováni tímto politickým uskupením. *Fianna Fail* je středová liberální strana kladoucí důraz na národní identitu.²⁶

O tzv. kohabitaci, tedy sdíleném výkonu exekutivních pravomocí, se v Irsku vzhledem k slabým prezidentským pravomocím nedá hovořit. Rozsah pravomocí staví prezidenta spíše do pozice obhájce ústavnosti. To se projevuje především tím, že jeho nejčastěji užívanou pravomocí je předkládání návrhů k nejvyššímu soudu na posouzení ústavnosti návrhu zákona.

Zajímavé je, že v dosavadní historii Irska nebyly některé pravomoci prezidenta doposud vůbec využity. Patří sem např. pravomoc svolat výbor posuzující charakter zákona při sporu parlamentních komor nebo zkrácení lhůty pro projednávání zákonů. Podobně prezident nikdy nevyužil svého práva odmítnout podepsání zákona a jeho předložení k rozhodnutí lidovému hlasování. Prezident také nikdy nevystoupil s poselstvím k národu a poselství parlamentu bylo předneseno pouze čtyřikrát.²⁷

²³ V dolní komoře irského parlamentu je 166 členů, kteří jsou voleni podle zásad poměrného zastoupení ve 42 vícemandátových obvodech. K přepočtu hlasů se používá specifický systém, tzv. *single transferable vote system*.

²⁴ Jmenovaných členů horní komory je ovšem pouhých 11 z celkového počtu 60.

²⁵ V současné době vytváří koalici s Progresivními demokraty, kteří vznikly v osmdesátých letech dvacátého století odštěpením právě od *Fianna Fail*. Touto událostí přestala být *Fianna Fail* schopna sestavovat většinovou jednobarevnou vládu.

²⁶ To se projevuje i v Evropském parlamentu, kde její poslanci zasedají v klubu Unie za Evropu národů.

²⁷ Z toho dvakrát tak učinila prezidentka Robinsonová a jednou McAleesová. Zajímavé je, že dvakrát tak učinila prezidentka Robinsonová v období kohabitace s vládou *Fianna Fail*.

Jak vyplývá z výše uvedených skutečností, irský prezident výrazně nevstupuje do stranicko politických sporů, které ostatně nejsou ve srovnání s jinými evropskými zeměmi příliš časté ani na půdě parlamentní. Irské vlády jsou stabilní a s ohledem na identické složení obou komor nedochází ani ke sporům mezi komorami parlamentu.²⁸

III.2. Prezident republiky v irském ústavním systému

A. VZTAH PREZIDENTA A VLÁDY

Irský prezident nemá žádnou výraznou pravomoc, která by ho stavěla do pozice arbitra v případě zablokování politického procesu nebo v případě konfliktu s vládou nebo parlamentem. Dokonce i výrazná pravomoc odmítnout rozpustit parlament v případě, že mu to navrhne předseda vlády, který v parlamentu ztratil většinu, je formální, protože na jiném místě ústavy se říká, že předseda vlády, který ztratí v parlamentu podporu, musí odstoupit.

Výkon prezidentských pravomocí je úzce vázán na vládu, a to nejen fakticky, ale též formálně podle čl. 13 odst. 9 ústavy: „Pravomoci a funkce svěřené prezidentovi touto Ústavou může prezident vykonávat jen na doporučení vlády, vyjma případů, kde tato ústava stanoví, že má výhradní právo jednat po vlastní úvaze nebo po konzultaci se Státní radou ...“ Nezvyklý je také článek ústavy zakazující prezidentovi výjezd do zahraničí bez souhlasu vlády.²⁹ Britskou ústavní tradicí je zřejmě ovlivněné i znění čl. 28 odst. 5 ústavy, dle něhož „předseda vlády pečuje o to, aby byl prezident všeobecně informován o záležitostech domácí i zahraniční politiky.“

B. VZTAH PREZIDENTA K PARLAMENTU

Jak již bylo uvedeno, prezident je formálně součástí parlamentu, jeho aktivity jsou však od aktivit parlamentu odděleny. Ve vztahu k parlamentním komorám vystupuje prezident podobně jako ve vztahu k veřejnosti, tedy jako jakýsi arbitr a ochránce menšinového názoru. Tato role je však omezená na konkrétní případy, které se týkají legislativního procesu. Obecně platí, že prezident potřebuje pro zahájení svého jednání iniciativu parlamentu nebo jeho specifikované části, popř. musí tento krok konzultovat se státní radou. Poselství k parlamentu musí být schváleno vládou.

Ústavní tradice je taková, že prezident nezasahuje do činnosti parlamentu, a pokud tak učiní, tak pouze v záležitostech celospolečenského významu, spíše jako zástupce občanů, než jako ústavní činitel. Činí tak vždy s vědomím vlády.

²⁸ Stabilita vlád je dána tím, že irský volební systém ve svém důsledku vykazuje typické znaky systému většinového. Vláda bývá složena z jedné silné strany, která je podporována blízkou menší stranou.

²⁹ Čl. 12 odst. 9 irské ústavy.

Nejvýznamnější pravomocí prezidenta ve vztahu k dolní komoře parlamentu je rozhodování o jejím svolání a rozpuštění, které je však vázáno doporučením předsedy vlády. V případě, že však předseda vlády ztratí podporu většiny dolní komory, může prezident jeho návrh na rozpuštění komory odmítnout (čl. 13 odst. 2 ústavy). Nezávislost prezidenta na předsedovi vlády v otázce svolání zasedání komory Parlamentu posiluje i čl. 13 odst. 2 al. 3 ústavy, dle něhož může prezident kdykoliv (tedy bez ohledu na vůli premiéra) svolat zasedání jedné nebo obou komor Oireachtas, a to po konzultaci se Státní radou.³⁰

C. ÚSTAVNÍ A PRÁVNÍ ODPOVĚDNOST PREZIDENTA A JEHO IMUNITA

Prezident Irské republiky není z výkonu své funkce odpovědný, a to ani parlamentu, ani soudu (čl. 13 odst. 8 ústavy).³¹ Výjimkou je ovšem procedura stanovená v čl. 12 ústavy, v jejímž rámci může být prezidentovo jednání předmětem přezkumu obou komor parlamentu, nebo „jakéhokoliv soudu, tribunálu, či orgánu jmenovaného kteroukoliv z komor Oireachtas, s cílem vyšetřit obvinění ...“³² Tato procedura však není použitelná pouze na „klasický impeachment“, jak jej známe z jiných států. Naopak, ústava stanoví v čl. 12 odst. 10, že: „Prezident může být odvolán z důvodu svého protizákonného jednání.“³³ O odvolání rozhodují obě komory parlamentu, a to podle procedury stanovené v témže článku ústavy. Rozhodnutí o vznesení obvinění proti prezidentovi může kvalifikovanou dvoutřetinovou většinou přijmout každá z obou komor parlamentu, na základě návrhu podepsaného skupinou alespoň třiceti zákonodárců. Druhá komora následně provádí vyšetřování, jehož se prezident může účastnit. Výsledky vyšetřování se stávají předmětem další parlamentní rozpravy. Prokáží-li výsledky vyšetřování, že se prezident dopustil protizákonného jednání a s takovým závěrem vysloví dvoutřetinovou většinou souhlas obě komory parlamentu, platí, že prezident byl odvolán ze své funkce.³⁴ V takovém případě přísluší výkon prezidentských pravomocí tzv. prezidentské komisi, která se skládá z předsedy nejvyššího soudu a obou předsedů parlamentních komor.

³⁰ Státní rada je poradním orgánem prezidenta, jejímiž virilními členy jsou stávající i bývalí předsedové a místopředsedové vlád, předsedové Nejvyššího soudu, předseda Senátu a nejvyšší státní zástupce a dále osoby, které jmenuje prezident republiky.

³¹ V citovaném článku se doslova uvádí: „Prezident není z výkonu a zastávání funkcí a pravomocí svého úřadu nebo z jakéhokoliv úkonu učiněného nebo zamýšleného při výkonu a zastávání těchto funkcí a pravomocí odpovědný ani jedné z komor Oireachtas ani kterémukoliv soudu.“

³² Čl. 13 odst. 8 irské ústavy.

³³ Úmyslně nepoužíváme v této souvislosti překlad prof. Klokočky a Dr. Wagnerové, kteří používají výrazu „může být odvolán pro zákonem stanovené přestupky.“ Anglický pojem „stated misbehaviour“ je však nutné chápat širěji, než český pojem „přestupek“, jak to dokazují i překlady do jiných jazyků. Např. německý překlad v této souvislosti užívá termínu „Pflichtwidrigkeiten.“

³⁴ Vedle toho upravuje irská ústava také proceduru rozhodnutí o neschopnosti prezidenta vykonávat svůj úřad. Podle čl. 12 odst. 3 musí o takové skutečnosti rozhodnout kolegium alespoň pěti soudců Nejvyššího soudu.

D. PREZIDENT A NORMOTVORNÝ PROCES

Prezident má právo do sedmi dnů po doručení schváleného návrhu zákona po konzultaci se Státní radou předložit tento návrh Nejvyššímu soudu k posouzení, zda není v rozporu s ústavou. To se netýká návrhů finančních zákonů a změn ústavy. V případě, že Nejvyšší soud rozhodne o protiústavnosti návrhu, prezident zákon nepodepíše. V ostatních případech musí prezident návrh zákona podepsat v co nejkratší době. Prezident dále může na základě žádosti předsedy vlády a po konzultaci se Státní radou zkrátit dobu pro projednání návrhu zákona. Může tak však učinit pouze u návrhů zákonů, které nemění ústavu a pouze z důvodu nutnosti zachování veřejného pořádku a bezpečnosti nebo z důvodu ohrožení existence státu.

Zvláštní postavení má prezident při projednávání tzv. finančních zákonů. Jde o zvláštní kategorii zákonných norem, pro které je odchylně upravena schvalovací procedura posilující roli dolní komory parlamentu. O zařazení návrhů zákona do této kategorie rozhoduje předseda dolní komory. Horní komora může požádat prezidenta, aby jmenoval Vysoký rozhodčí výbor složený paritně ze zástupců obou komor, který spor vyřeší.

Po konzultaci se Státní radou a na žádost stanoveného počtu členů obou komor parlamentu může prezident odmítnout podepsat a vyhlásit zákon s odůvodněním, že návrh zákona obsahuje ustanovení takové důležitosti, že by měl být předložen k souhlasu v celonárodním referendu.³⁵ V takovém případě se návrh zákona předává k rozhodnutí lidovému hlasování nebo k hlasování v dolní komoře po mimořádných volbách. Rozhodnutí prezidenta má tedy význam především procedurální, neboť musí rozhodnout buď o rozpuštění dolní komory parlamentu a vypsání nových voleb, nebo o vyhlášení referenda.

Další důležitou pravomocí v rámci legislativního procesu je rozhodování prezidenta ve sporu mezi komorami parlamentu v otázce obsahového charakteru zákonů, tedy rozhodování o tom, zda se jedná o tzv. finanční zákony, nebo o zákony běžné.

E: KREAČNÍ PRAVOMOCI PREZIDENTA

Tabulka č. 5: Přehled kreačních pravomocí irského prezidenta

Pravomoc	Článek ústavy
----------	---------------

³⁵ Referendum se v Irsku používá poměrně často. V období let 1937 – 1998 proběhlo celkem osmáct celostátních referend, z nichž se většina týkala schvalování dodatků ústavy. V roce 2001 proběhla tři referenda, která se týkala otázek zrušení trestu smrti, přistoupení k dohodě o Mezinárodním trestním tribunálu a ratifikace smlouvy z Nice. V březnu 2002 se uskutečnilo referendum o ochraně života v těhotenství, tedy o legalizaci potratů.

Na návrh dolní komory jmenuje předsedu vlády	Čl. 13 odst. 1
Na návrh předsedy vlády a po předchozím schválení dolní komorou jmenuje ostatní členy vlády	Čl. 13 odst. 1
Na doporučení prezidenta přijímá demisi nebo odvolává členy vlády	Čl. 13 odst. 1
Po konzultaci se státní radou může prezident svolat schůzi jedné nebo obou komor parlamentu	Čl. 13 odst. 2
Na návrh vlády jmenuje všechny důstojníky obranných sil	Čl. 13 odst. 5
Má právo milosti a zmírnění trestů	Čl. 13 odst. 6
Na návrh předsedy vlády jmenuje nejvyššího státního zástupce	Čl. 30 odst. 2
Jmenuje členy Státní rady	Čl. 31 odst. 2
Jmenuje nejvyššího revizora a nejvyššího auditora na návrh dolní komory	Čl. 33 odst. 2
Jmenuje všechny soudce	Čl. 35 odst. 1

F. PRAVOMOCI PREZIDENTA V ZAHRANIČNÍ POLITICE

Mezinárodní politika je vykonávána vládou, prezident nemá žádné, ani formální, pravomoci. Prezident navíc nemá žádné pravomoci v zahraničních vztazích a také oblast vojenské bezpečnosti, pokud jde o vyhlášení války nebo jiných zvláštních stavů je podmíněno rozhodnutím vlády a podléhá rozhodnutí parlamentu. Ústava nezvykle výslovně stanoví, že „výkonná moc státu je v mezinárodních vztazích nebo v souvislosti s nimi vykonávána vládou nebo na základě jejího zmocnění ...“³⁶

III.3. Prezidentské volby v Irsku

A. ÚSTAVNÍ A ZÁKONNÁ ÚPRAVA PŘÍMÉ VOLBY PREZIDENTA V IRSKU

Prezidentem se může stát každý občan Irska starší 35 let. Volit může každý občan zapsaný ve volebním seznamu starší 18 let. Irsko využívá místní census, umožňuje však korespondenční volbu ze zahraničí pro příslušníky ozbrojených sil, a korespondenční volbu v rámci Irska pro občany, kteří nejsou v den konání voleb přítomni v místě bydliště. Tato procedura je shodná s volbami do parlamentu.

Prezident je volen stejným systémem jako parlament, tedy systémem přenositelného hlasu. Znamená to, že volič označí svého hlavního kandidáta a pro případ, že by tento kandidát neuspěl, označí pořadí dalších kandidátů. Zvolen je kandidát, který získá více jak 50% + 1 hlas zúčastněných voličů. V případě, že tuto hranici nepřekročí žádný kandidát, škrtná se kandidát s nejmenším

³⁶ Čl. 29 odst. 4 irské ústavy.

výsledkem a ostatním kandidátům jsou přiděleny hlasy, kdy byli označeni jako číslo dvě na jeho lístku. Takto se postupuje tak dlouho, dokud jeden kandidát nepřekročí kvótu 50 % + 1 hlas. Kandidáta může navrhnout skupina nejméně dvaceti členů parlamentu nebo nejméně čtyři rady hrabství. Bývalí prezidenti a současný prezident smějí navrhnout sami sebe. Nominace musí být na zvláštních formulářích doručena volebnímu komisaři. Je-li navržen pouze jeden kandidát, volby se nemusí konat.

Prezidentské volby jsou vyhlašovány tak, aby se konaly šedesát dnů před skončením volebního období předchozího prezidenta. Pokud se konají mimořádné volby a úřad prezidenta je uprázdněný, musí se konat do šedesáti dnů po uprázdnění úřadu. Volby vyhlašuje ministr pro životní prostředí a místní samosprávu. Ten také jmenuje volebního komisaře.

Funkční období prezidenta je sedmileté. Prezident se úřadu ujímá ke dni následujícímu po dni skončení mandátu předchozího prezidenta. V případě, že nastupuje na uprázdněný úřad, stane se tak v co nejkratší době po zvolení. Prezident může být zvolen do úřadu pouze dvakrát a to bez ohledu na to, zda funkční období bezprostředně následují po sobě.

Funkce prezidenta je neslučitelná s výkonem mandátu poslance nebo senátora parlamentu. V případě, že je prezidentem zvolen člen parlamentu, jeho mandát zaniká. Prezident nesmí zastávat žádný placený úřad nebo funkci.

B. ANALÝZA POSLEDNÍCH PREZIDENTSKÝCH VOLEB

V nedávné historii proběhly dvoje prezidentské volby – v roce 1997 a 2004. V prvně zmiňovaném roce 1997 šlo svým způsobem o mimořádné volby, tehdejší prezidentka Mary Robinsonová se vzdala mandátu měsíc před jeho vypršením, protože se stala Vysokou komisařkou OSN pro lidská práva. Voleb se zúčastnilo pět kandidátů, zvítězila Mary McAleeseová, která byla nominována stranou Fianna Fail. Mary Robinsonová, kterou nahradila, měla nominaci Labouristické strany.

První sedmileté funkční období prezidentky McAleeseové skončilo v roce 2004. Další prezidentské volby byly vyhlášeny na 22. října 2004. Nominace prezidentských kandidátů měly být volebnímu komisaři doručeny 1. října.

Prezidentka McAleeseová tak, jak jí to umožňuje ústava, nominovala sama sebe. Podle průzkumů veřejného mínění z jara 2004 měla téměř 75% podporu dotazovaných občanů³⁷. Při úvahách o kandidatuře na další volební období měla McAleeseová podporu své mateřské strany Fianna Fail, a také strany Fine Gael, pokud by do nové kandidatury šla jako nezávislá kandidátka³⁸.

³⁷ <http://www.rte.ie/news/2004/0207/mcaleese.html> dle TNS/MRBI

³⁸ <http://www.independent.ie/national-news/mcaleese-to-seek-second-term-in-aras-476327.html>

V polovině září 2004 vládní strany a Fine Gael oznámily, že jejich podporu má stávající prezidentka McAleeseová³⁹.

Deset procent občanů by dalo svůj hlas Michaelu D. Higginsovi, nejpravděpodobnějšímu kandidátovi labouristické strany⁴⁰. Strana v průběhu roku svůj postoj přehodnotila a rozhodla, že nepostaví vlastního kandidáta proti stávající prezidentce. Někteří labourističtí poslanci přislíbili podporu poslanci Strany zelených Eamonu Ryanovi. Výkonný výbor labouristické strany v polovině září 2004 rozhodl nikoho v prezidentských volbách nepodpořit.

Ani kandidát zelených Eamon Ryan a ani nezávislá kandidátka Dana Rosemary Scallon nezískali potřebnou podporu poslanců. Jedinou včas a se všemi náležitostmi odevzdanou kandidaturou byla ta od prezidentky McAleeseové. Ústava umožňuje, že jestliže je pouze jeden kandidát na funkci prezidenta, volby se nekonají.

Ztížený způsob nominování kandidátů na prezidentskou funkci přiměl poslance strany Fine Gael Michaela Ringa k návrhnutí změny zákona, podle níž by prezidenta do budoucna mohli nominovat občané peticí⁴¹. Návrh nicméně ještě nebyl přijat – podle zákona o prezidentské volbě může být kandidát i nadále nominován pouze členy parlamentu nebo radami hrabství.

Pro politický systém Irska není charakteristickým rysem kohabitace vlády a prezidenta. V nedávné historii k tomu došlo pouze jednou a to po vítězství Mary Robinsonové v roce 1997. Mary Robinsonová však vystupovala nezávisle na politických stranách. Parlamentní volby v roce 2002 přinesly stejné výsledky jako volby roku 1997, včetně pořadí stran. V obou komorách zvítězila Fianna Fail, před Fine Gael, Labouristy, Progresivními demokraty a dalšími menšími stranami, mezi kterými je např. i Sinn Féin.

Poslanecké volby v roce 2007 nepřinesly do irské politické situace výrazné změny. Zvítězila v nich strana Fianna Fail, sestavením vlády byl pak pověřen předchozí premiér Bertie Ahern. Ahernova vláda nicméně neměla dlouhého trvání, v roce 2008 Ahern odstoupil a na jeho místo nastoupil dosavadní vicepremiér Brian Cowen. Přetrvávající politická situace, kdy vítěznou parlamentní stranou je stejná strana, která před jedenácti lety nominovala prezidentku McAleeseovou, se nevyznačuje napětím mezi vládou a prezidentem.

V souvislosti s referendem o Lisabonské smlouvě prezidentka McAleeseová prezidentka ze své pozice nestranně vyzvala všechny voliče, aby se o Smlouvě informovali a přišli v referendu volit.⁴²

³⁹ Vládní strany tou dobou byly Fianna Fail a Progresivní demokraté pod vedením premiéra Bertieho Aherna z Fianna Fail.

⁴⁰ Dle TNS/MRBI. Opět viz <http://www.rte.ie/news/2004/0207/mcaleese.html>.

⁴¹ <http://www.rte.ie/news/2004/1001/president.html>

⁴² <http://www.independent.ie/breaking-news/national-news/president-urges-everyone-to-read-up-and-vote-on-lisbon-1399388.html>

Tabulka č. 6: Přehled kandidátů a výsledků prezidentských voleb v Irsku

Datum voleb	Kandidát	Navrhovatel	Získané hlasy v %
1938	Douglas Hyde	Nezávislý	Nesčítáno
1945	Sean O'Kelly	FF	49,5
	Sean MacEoin	FG	30,9
	Patrick MacCartan	Nezávislý	19,6
1952	Sean O'Kelly	FF	Nesčítáno
1959	Eamon de Valera	FF	56,3
	Sean MacEoin	FG	43,7
1966	Eamon de Valera	FF	50,5
	Thomas O'Higgins	FG	49,5
1973	Erskine Childers	FF	52,0
	Thomas O'Higgins	FG	48,0
1974	Cearbhall O Dalaigh	Nezávislý	Nesčítáno
1976	Erskine Childers	FF	52,0
	Thomas O'Higgins	FG	48,0
1983	Patrick Hillery	Nezávislý	nesčítáno
1990	Mary Robinson	Nezávislý	38,9
	Brian Lenihan	FF	44,1
	Austin Currie	FG	17,0
1997	Mary McAleese	FF	45,2
	Mary Banotti	FG	29,3
	Dana Rosemary Scallon	Nezávislá	13,8
	Adi Roche	Nezávislá	7,0
	Derek Nally	Nezávislý	4,7
2004	Mary McAleese	FF	Nesčítáno

IV. FINSKO

IV.1. Charakteristika finského ústavního systému

Ústavní systém Finské republiky, vytvořený ve dvacátých letech minulého století, byl charakteristický silným postavením parlamentu. Prezident byl považován za reprezentanta národa, vlády byly naopak spíše vnímány jako pracovní tým. Předválečné kabinetů se vzhledem ke skandinávskému modelu vládnutí rychle střídaly a byly slabé. Po druhé světové válce legitimizovaly zahraničně politické funkce silně extenzivní výklad pravomocí prezidenta a ten se stal hlavní státní autoritou. Politický a zejména stranický systém ve Finsku byl v padesátých letech velmi nestabilní, s minimálním koaličním potenciálem. Proto byl obecně akceptován model silného postavení prezidenta, kterým se stal představitelem nejsilnější a nejstabilnější politické strany - centristických agráriků. Prezident byl svorníkem nestabilní vlády, využívajícím často neformální formy vládnutí.

Tím postupně vznikl téměř prezidentský systém, zejména za působení prezidenta Kekkonena (1956-1981). Tento ústavní model však prošel za poslední tři desetiletí významnými reformami, z nichž většina se týkala právě oslabení postavení prezidenta. Paradoxem je, že výrazné omezení pravomocí prezidenta v téměř prezidentské republice bylo spojeno se zavedením jeho přímé volby.

První zásadní změna byla přijata v r. 1987, kdy byly prezidentské pravomoci částečně limitovány a zároveň došlo k posílení pozice většiny v parlamentu – byla zrušena možnost parlamentní menšiny suspendovat návrh zákona. K dalšímu omezení prezidentských pravomocí došlo v r. 1991, společně se zavedením přímé prezidentské volby. Jednak byla omezena možnost znovuzvolení do prezidentské funkce (maximálně dvakrát na 6 let) a jednak prezident ztratil dvě klíčové pravomoci - možnost rozpustit parlament a pravomoc odvolat vládu nebo jejího člena. Tento proces parlamentarizace finské formy vlády trvá dodnes a tuto tendenci potvrdila i nová ústava přijatá v roce 1999.⁴³ Ta přenesla právo zákonodárné iniciativy na vládu a omezila vydávání vojenských rozkazů prezidentem obligatorní konzultací s ministrem spravedlnosti. Také jmenování předsedy vlády i celého vládního kabinetu nyní mnohem více závisí na parlamentu. Ten je podle dnešní ústavy jednokomorový, složený z dvou set poslanců volených na čtyři roky podle zásad poměrného volebního systému.

⁴³ Nová finská ústava vstoupila v platnost 1. března 2000.

I přes výše zmíněné skutečnosti však finský ústavní systém zůstává i nadále charakteristický poměrně rozsáhlými pravomocemi prezidenta republiky. K těm nejvýznamnějším patří jeho účast na rozhodování vlády a výkon významných zahraničněpolitických funkcí.

IV.2. Prezident republiky ve finském ústavním systému

A) VZTAH PREZIDENTA K VLÁDĚ

Výkonná moc je podle Ústavy svěřena prezidentu a Radě státu (tj. vládě), která je složena z předsedy vlády a odpovídajícího počtu ministrů. Vláda musí mít důvěru parlamentu. Poté, co se konají parlamentní volby nebo v jakémkoliv jiném okamžiku, kdy vláda rezignuje, prezident, bera v úvahu výsledky konzultací mezi parlamentními frakcemi a vyslyše názor předsedy parlamentu, předkládá parlamentu nominaci na předsedu vlády. Pokud je nominace předsedy v parlamentu potvrzena většinou hlasů, jmenuje prezident předsedu vlády a na jeho návrh i ostatní ministry.⁴⁴ Parlament také schvaluje program vlády, jímž vládě vyjadřuje důvěru.

Pokud předseda vlády rezignuje nebo pokud rezignuje jednotlivý ministr, prezident demisi přijme. Prezident má také oprávnění odvolat ministra na návrh předsedy vlády. Prezident je povinen odvolat vládu nebo jednotlivého ministra, jakmile ztratí důvěru parlamentu. Rezignace vlády následuje také po vyslovení nedůvěry parlamentem nebo tehdy, pokud přestaly existovat předpoklady pro pokračující spolupráci koaličních partnerů v rámci koaliční vlády. Prezident však nemůže vládu ani jejího předsedu odvolat z vlastní vůle.

Všechna formální rozhodnutí - s výjimkou níže uvedených -⁴⁵ vykonává prezident na základě návrhu vlády (čl. 58 Ústavy) na zasedání Rady státu.⁴⁶ Jde o zvláštní formu jednání vlády (Rady státu), na němž je přítomen prezident a které se koná každý pátek. Prezidentská rozhodnutí jsou navržena příslušným ministrem. Návrh je nejdříve přijat ve vládě (většinou ve čtvrtek) a předložen prezidentovi. Každé rozhodnutí prezidenta je vypracováno jako samostatný dokument (vládní návrh, zákon, dekret, otevřený dopis, jmenovací dopis), který je podepsán prezidentem a spolupodepsán příslušným ministrem. Pokud prezident nesouhlasí s navrženým rozhodnutím, je

⁴⁴ Ústavní zvyklosti procedury jmenování vlády jsou následující: Poté, co prezident zahájí zasedání nově zvoleného parlamentu a parlament se sejde, je tentýž den podána demise předsedou vlády. Prezident po konzultacích s předsedou parlamentu pošle parlamentu dopis, že jmenuje kandidáta na předsedu vlády. Parlament okamžitě zvolí kandidáta na předsedu vlády. Prezident potvrdí ukončení činnosti bývalé vlády a jmenuje novou vládu v čele s novým předsedou vlády. Vláda je jmenována prezidentem na poslední schůzi rezignující vlády. Poté parlament hlasováním přijme program vlády.

⁴⁵ Výjimkou z této procedury jsou rozhodnutí spočívající ve jmenování a odvolání ministrů, předčasné volby, milosti, finanční záležitosti Aalandu podle Aalandského autonomního zákona, vojenská jmenování a rozhodnutí týkající se kanceláře prezidenta.

⁴⁶ Pokud prezident rozhoduje ve věci vlády, musí být přítomno aspoň 5 ministrů a ministr spravedlnosti (kromě kamerálních zasedání, viz dále)

rozhodnutí vráceno do vlády k přepracování. Při druhém posuzování se rozhodnutí prezidenta může lišit od původního návrhu vlády, s výjimkou legislativních návrhů.⁴⁷

Vláda má povinnost prezidentská rozhodnutí vykonat. Prezident má právo získat informaci od všech úřadů státní správy. Toto právo zahrnuje jednak získávání vlastních zpráv od úřadů a dále také výkon dalších činností, jež jsou nezbytné k poskytnutí všech informací pro výkon prezidentské funkce.

B) VZTAH PREZIDENTA K PARLAMENTU

Prezident může na základě odůvodněného návrhu předsedy vlády a poté, co návrh konzultoval s parlamentními frakcemi, rozhodnout o konání mimořádných parlamentních voleb. Parlament pak sám rozhodne, kdy přesně skončí jeho funkční období. Zde popsaná omezená pravomoc prezidenta rozpouštět parlament byla zavedena až v r. 1991 (a zopakována v nové ústavě z r. 1999). Do té doby mohl finský prezident rozhodnout o rozpuštění parlamentu kdykoliv podle svého uvážení. Tento rys ústavního systému byl jedním z nejdůležitějších charakteristik systému Finska v letech 1919 – 1991. Prezidenti využili této pravomoci celkem sedmkrát.⁴⁸

C) ÚSTAVNÍ A PRÁVNÍ ODPOVĚDNOST PREZIDENTA, VYMEZENÍ IMUNITY

Podle ústavy „prezident činí rozhodnutí ve vládě na základě návrhu k rozhodnutí, které mu doručí vláda“ (čl. 58 odst. 1). Všechna formální rozhodnutí vykonává prezident v zasedání Rady státu. Prezidentská rozhodnutí musí být navržena příslušným ministrem a schválena vládou. Pokud prezident nesouhlasí s navrženým rozhodnutím, je rozhodnutí vráceno k přepracování. Při druhém posuzování se rozhodnutí prezidenta může lišit od návrhu vlády, s výjimkou návrhů zákonů. Výjimkou z této popsané procedury návrhu ze strany vlády jsou rozhodnutí spočívající ve jmenování a odvolání ministrů, předčasné volby, milosti, finanční záležitosti Aalandu podle Aalandského autonomního zákona, vojenská jmenování a rozhodnutí týkající se kanceláře prezidenta.

Koncepce neodpovědnosti prezidenta není v ústavě Finska ani v ústavních doktrínách zmíněna. Prezident však nemůže být odvolán, ani se nezodpovídá za své politické jednání před žádným orgánem. Neexistuje žádný nástroj politické odpovědnosti prezidenta. Je pouze řečeno, že za výkon prezidentských rozhodnutí odpovídá vláda. Vláda a ministři (i jednotlivě) jsou podle

⁴⁷ Z poslední doby např. v r. 2000 a znovu v r. 2001 prezident nejmenoval vládou navrženého člena Rady národní banky, v druhém čtení jmenoval až člena jiného, nově navrženého vládou.

⁴⁸ Po druhé světové válce byl parlament rozpuštěn prezidentem Paasikivi v r. 1953 a zejména prezidentem Kekkonenem v letech 1961, 1971 a 1975. Od vlády prezidenta Kekkonena nebyla pravomoc rozpustit parlament využita – případné problémy se řešily přeskupením vládní koalice v rámci řádného volebního období.

ústavy „*odpovědní před parlamentem za svou činnost v úřadě*“ (čl. 60 odst. 2 ústavy). Dokonce je stanoveno, že každý ministr, který se zúčastnil projednání věci ve vládě (čímž se rozumí i projednávání prezidentských rozhodnutí) je odpovědný za rozhodnutí, které vláda učinila, pokud nevyjádřil námitku k rozhodnutí, která je zanesena do záznamu.

Nová finská ústava obsahuje úpravu trestní odpovědnosti prezidenta republiky v čl. 113 : „V případě, že se kancléř spravedlnosti, ombudsman nebo vláda domnívají, že prezident republiky se dopustil zrady nebo velezrady nebo zločinu proti lidskosti, je toto obvinění předloženo Parlamentu. V případě, že Parlament kvalifikovanou tříčtvrtinovou většinou hlasů toto podezření potvrdí, vznese generální prokurátor obžalobu k *High Court of Impeachment*.⁴⁹ Prezident od toho okamžiku nesmí vykonávat své funkce, až do skončení procesu. Ve všech ostatních případech prezident požívá imunity.

D) PREZIDENTSKÉ PRAVOMOCI V RÁMCI LEGISLATIVNÍHO PROCESU

Podle znění ústavy je zákonodárná pravomoc vykonávána parlamentem. Zákonodárnou iniciativu má vláda, poslanec nebo skupina poslanců. Prezident právem zákonodárné iniciativy nedisponuje. Přesto má výjimečné pravomoci při přípravě zákonů. Vládní návrhy jsou připravovány příslušným ministerstvem.⁵⁰ Návrh je odsouhlasen ve vládě a předán prezidentovi. Prezident rozhoduje o propuštění návrhu zákona na zasedání Rady státu. Pokud prezident s návrhem nesouhlasí, může jej na tomto zasedání vrátit k přepracování. Při tzv. druhém čtení je prezident povinen propustit zákon na základě nového návrhu vlády. Stejná procedura se odehrává, pokud se má zákon rušit. Poté následuje projednávání zákona v parlamentu. Přijatý návrh zákona (včetně ústavního) musí být potvrzen prezidentem, čímž je vyjádřen souhlas s jeho vyhlášením. Prezident musí zákon podepsat do tří měsíců. V tomto období má prezident oprávnění požádat Nejvyšší soud nebo Nejvyšší správní soud o zaujetí stanoviska. Pokud prezident potvrzení odmítne nebo nerozhodne věc včas, parlament projedná návrh zákona znovu. Parlament o návrhu hlasuje znovu většinou hlasů. V tomto případě vstupuje zákon v platnost bez potvrzení a podpisu prezidenta. Prezidentské veto je ve Finsku výjimečným a zřídka užívaným instrumentem (vzhledem k tomu, že je prezident slyšen už v přípravné fázi návrhu zákona).⁵¹

⁴⁹ High Court of Impeachment je zvláštní soudní orgán zřízený podle čl. 101 ústavy. Předsedá mu předseda Nejvyššího soudu, dalšími členy jsou předseda Nejvyššího správního soudu, tři služebně nejstarší předsedové apelačních soudů a pět dalších členů volených Parlamentem na čtyřleté funkční období. Vedle žaloby na prezidenta je tento soud příslušný k projednávání žalob vznesených na členy vlády, kancléře spravedlnosti, ombudsmana a soudce Nejvyššího a Nejvyššího správního soudu.

⁵⁰ Zvláštní postavení v legislativním procesu Finské republiky má tzv. církevní zákon, který může navrhnout pouze evangelicko-luteránská církev (včetně změn a doplňků). Části legislativní pravomoci v oblasti duchovní se dokonce stát vzdal ve prospěch regulace prostřednictvím církevních předpisů.

Na základě pravomocí delegovaných ústavou nebo jinými zákony může prezident, vláda a ministerstva vydávat dekrety a jiná nařízení (vyloučeny jsou oblasti práv a povinností občanů, které musí být regulovány zákonem). Obecně je stanoveno, že pokud není řečeno jinak, je podzákonný akt připraven příslušným ministerstvem a předložen prezidentu k souhlasu na zasedání Rady státu.

E) KREAČNÍ PRAVOMOCI PREZIDENTA

Jmenovací funkce prezidenta jsou buď stanoveny přímo ústavou nebo upraveny zákonem. Prezident rozhoduje o jmenování na zasedání Rady státu na návrh vlády. Pokud se týká jmenování soudců, vláda připraví seznam tří kvalifikovaných kandidátů a prezident má svobodné oprávnění vybrat z nich jednoho. V ostatních případech vláda navrhuje jen jednoho kvalifikovaného kandidáta, jímž ovšem prezident není vázán a může vybrat jakoukoliv osobu, která splňuje požadavky na výkon

Tabulka č. 7: Kreační pravomoci finského prezidenta

Kreační pravomoc	Ustanovení
Předseda vlády a na jeho návrh ostatní členové vlády	Čl. 58 ústavy
Stálý tajemník úřadu prezidenta	Čl. 126 ústavy
Kancléř spravedlnosti (nejvyšší právní úředník justice) a jeho zástupce	Čl. 69 ústavy
Soudci	Čl. 102 ústavy
Generální prokurátor	Čl. 104 ústavy
Státní tajemníci a podtajemníci	Čl. 126 ústavy
Stálí státní tajemníci ministrů	Čl. 126 ústavy
Vedoucí diplomatických misí	Čl. 126 ústavy
Vedoucí ústředních úřadů	
Guvernér a jiní členové Rady finské banky	
Guvernéři provincií	
Důstojníci ozbrojených sil	Čl. 128 ústavy

Prezident vykonává zvláštním způsobem i funkci hlavy správy autonomního Aalandu. Jmenuje guvernéra autonomních Aalandských ostrovů, a to buď poté, co s jeho jmenováním vyslovil souhlas autonomní parlament, nebo z pěti osob, které tento autonomní parlament navrhl. Prezident může podávat autonomnímu parlamentu návrhy, může jej po konzultaci s předsedou parlamentu rozpustit a vyhlásit nové volby. Zákony přijaté v autonomním parlamentu vyžadují

⁵¹ Poprvé finský prezident využil tohoto svého práva v roce 2001, kdy odmítl zákon podepsat a požádal o stanovisko Nejvyšší soud. Nejvyšší soud ve svém stanovisku konstatoval, že některá ustanovení zákona o loteriích odporují legislativě autonomního Aalandu. Parlament prezidenta sice přehlasoval, ale vláda se rozhodla navrhnout zákon, který by sporná ustanovení zrušil.

schválení prezidenta. Návrhy, které se týkají Aalandu, vypracovává a předkládá ministr spravedlnosti.

Prezident je nejvyšším velitelem finských obranných sil, tuto funkci může delegovat (na výkonného velitele).⁵² Prezident jmenuje důstojníky⁵³ a rozhoduje o mobilizaci branných sil. Zvláštní pravomoci má při vyhlášení výjimečných stavů.⁵⁴ Pokud parlament nezasedá v okamžiku, kdy má být rozhodnuto o mobilizaci, musí být okamžitě svolán. Jako nejvyšší velitel má prezident pravomoc vydávat vojenské rozkazy týkající se základních směrů vojenské obrany, podstatných změn ve vojenské připravenosti a principů, kterými se řídí obrana. Rozhoduje o vojenských záležitostech primární důležitosti a o vojenských jmenováních a vyznamenáních. Prezident rozhoduje o vojenských věcech na návrh výkonného velitele v součinnosti s předsedou vlády a s ministrem obrany na zvláštním, tzv. kamerálním jednání (většinou mimo jednání vlády).⁵⁵ Z kamerálního jednání může prezident na návrh ministra obrany nebo ze své vlastní iniciativy podávat zprávy na zasedání Rady státu a navrhopat provedení příslušných rozhodnutí. Některá zvláštní rozhodnutí týkající se obrany jsou vyhrazena Radě státu (jmenování výkonného velitele, generálů, admirálů aj.). Ostatní rozhodnutí jsou činěna na kamerálním jednání.

V jednotlivých případech a po obdržení stanoviska Nejvyššího soudu může prezident zmírnit, zcela nebo částečně, trest uložený soudem. O vyhlášení obecné amnestie však musí rozhodnout parlament. Žádosti o milost jsou předkládány ministrem spravedlnosti na zasedání Státní rady. Ministerstvo dostane jako jeden z podkladů stanovisko Nejvyššího soudu, které je formálním předpokladem pro udělení milosti. Pravomoc udělovat milosti je samostatná prezidentská pravomoc.

Prezident uděluje tituly na návrh předsedy vlády v zasedání Státní rady. Přihlášky se podávají stálému výboru, který vede předseda vlády. Prezident uděluje vyznamenání, a to na návrh různých rad.

F) PRAVOMOCI PREZIDENTA V ZAHRANIČNÍ POLITICE

Ústava stanoví, že prezident *řídí zahraniční politiku ve spolupráci s vládou*. Prezidentovy projevy a stanoviska jsou vzhledem k tomu považovány za oficiální vyjádření státu. Jde zejména o

⁵² Delegace pravomocí na výkonného velitele se považuje za výjimku z pravidla, že prezident nemůže své pravomoci delegovat. Do platnosti nové ústavy byla přípustná delegace pouze v době války.

⁵³ Tato kreační pravomoc je výjimečná v tom, že ji prezident vykonává samostatně.

⁵⁴ Úprava výjimečných stavů je nová od r. 1991, kdy byl přijat zákon o obraně a zákon o připravenosti. V mimořádných situacích může prezident vydat dekret zmocňující vládu k výkonu mimořádných pravomocí. Dekret musí být předán parlamentu k odsouhlasení. Pokud mimořádné pravomoci na základě zákona o připravenosti nejsou dostatečně adekvátní mimořádnosti situace, může prezident vyhlásit stav obrany, a to dekretem na dobu tří měsíců, prodloužen může být na jeden rok. Dekret musí být schválen parlamentem.

⁵⁵ Na jednání se může zúčastnit předseda vlády, ale nemusí být přítomen.

projev k novému roku, projevy k parlamentu (zahajování zasedání) a další významné projevy. Rozhodování v zahraniční politice, pokud by mohlo mít vliv na významné zahraničněpolitické rozhodování nebo opatření (projev, dopis, pozvání), musí být činěno v součinnosti s vládou, resp. po konzultaci s ní. Konzultace mohou probíhat buď neformálně s ministrem zahraničí, nebo na úrovni kabinetního výboru pro zahraniční záležitosti. Pokud se jedná o významnou záležitost, rozhodnutí je vyhrazeno zasedání Státní rady. Prezident konzultuje své oficiální návštěvy, či přijetí hlav států a svoji účast na summitech Evropské rady, kterých se osobně účastní. Prezident také rozhoduje o vyhlášení války, nutný je však souhlas parlamentu.

Parlament ratifikuje mezinárodní smlouvy, rozhoduje o jejich implementaci a přijetí mezinárodních závazků. Dále ústava stanoví, že parlament má právo na informace o mezinárodních záležitostech od vlády a má právo přijmout stanovisko vůči vládě na základě těchto informací.

IV.3. Prezidentské volby ve Finsku

A. ÚSTAVNÍ A ZÁKONNÁ ÚPRAVA PŘÍMÉ VOLBY PREZIDENTA VE FINSKU

Původní úprava finských prezidentských voleb byla založena na nepřímé volbě – voliči volili 300 volitelů, ti se poté dohodli na prezidentovi na základě stranického klíče. V rámci ústavních reforem byla až v r. 1991 přijata koncepce přímé dvoukolové volby.

Prezident je dnes volen na šest let a může být jen jednou zvolen znovu. Kandidát, který získá více než polovinu hlasů, je zvolen už v prvním kole. Pokud se to nepodaří, koná se nová volba mezi dvěma kandidáty, kteří získali v prvním kole nejvíce hlasů. Pak zvítězí ten, který získal nejvíce hlasů. Pokud byl navržen pouze jeden kandidát, stává se prezidentem, aniž by volby musely proběhnout. Právo navrhnout kandidáta má každá registrovaná politická strana, která je zastoupena v parlamentu alespoň jedním poslancem, nebo tzv. volební voličské asociace, které mají podporu alespoň dvaceti tisíc voličů.

B. VÝSLEDKY POSLEDNÍCH VOLEB A JEJICH ANALÝZA

Po úpravě ústavního systému ve prospěch přímých voleb se zatím konaly troje prezidentské volby. V r. 1994 bylo navrženo jedenáct prezidentských kandidátů, sedm z nich nominovaly politické strany, čtyři byli nominováni volebními voličskými asociacemi. V dalších volbách v r. 2000 již byli všichni kandidáti navrženi politickými stranami. Volební účast v prezidentských volbách dosahuje ve Finsku 75 %. Výsledky obou prezidentských voleb zobrazuje následující tabulka:

Tabulka č. 8: Přehled výsledků přímých prezidentských voleb ve Finsku v letech 1994 a 2006

Datum voleb	Kandidát	První kolo (%)	Druhé kolo (%)
1994	Martti Ahtisaari (SDP)	25,9	53,9
	Elisabeth Rehn (RKP)	22,0	46,1
	Paavo Väyrynen (KESK)	19,5	-
	Raimo Ilaskivi (KOK)	15,2	-
	Keio Korhonen (VA)	5,8	-
	Claes Andersson (VAS)	3,8	-
	Pertti Virtanen (VA)	3,0	-
	Eeva Kuuskoski (VA)	2,6	-
	Toimi Kankaanniemi (KRIST)	1,0	-
	Sulo Aittoniemi (SMP)	1,0	-
	Pekka Tiainen (VA)	0,2	-
2000	Tarja Halonen (SDP)	40,0	51,6
	Esko Aho (KESK)	34,4	48,4
	Riitta Uosukainen (KOK)	12,8	-
	Elisabeth Rehn (RKP)	7,9	-
	Heidi Hautala (VIHR)	3,3	-
	Ilkka Hakalehto (PS)	1,0	-
	Risto Ruis (REM)	0,6	-

Pozn.: SDP – sociální demokraté, KESK – centristé, KOK – strana národní koalice

Výsledky voleb ukazují, že obavy politických stran z přímé volby byly zbytečné. Zatím vždy zvítězili nejsilnější straniční kandidáti, i když jejich výběr musel být více než u volby sborem velitelů přizpůsoben vkusu voličů. Oba přímo zvolení finští prezidenti byli členy sociální demokracie, jedné z nejsilnějších politických stran ve Finsku, která se také tradičně účastní téměř každé vládní koalice.

V lednu roku 2006 proběhly ve Finsku třetí prezidentské volby, při nichž byl prezident volen přímo finskými občany. V nich svůj prezidentský post obhájila Tarja Halonenová. Halonenová byla, stejně jako v předchozích volbách v roce 2000, kandidátkou Sociálně demokratické strany Finska. Slavnostní inaugurace, při níž byla Halonenová uvedena do druhého funkčního období, proběhla 1. března 2006.

Ve volbách v roce 2006 bylo nominováno osm kandidátů, z čehož pouze jeden byl nezávislý. V prvním kole dosáhla volební účast 70,8 %, druhé kolo, ve kterém se rozhodovalo mezi úřadující prezidentkou Tarjou Halonenovou a kandidátem opoziční Strany národní koalice Sauli

Niinistöem, mělo vyšší účast – k volbám se dostavilo 74 % voličů⁵⁶. Volební výsledky jsou v zobrazeny v tabulce:

Tabulka č. 9: Přehled výsledků prezidentských voleb ve Finsku 2006

Datum voleb	Kandidát	První kolo (%)	Druhé kolo (%)
2006	Tarja Halonen (SDP)	46,3	51,8
	Sauli Niinistö (KOK)	24,1	48,2
	Matti Vanhanen (KESK)	18,6	-
	Heidi Hautala (VIHR)	3,5	-
	Timo Soini (PS)	3,4	-
	Johan Kalis (KRIST)	2	-
	Rolf Lax (RKP)	1,6	-
	Arto Lahti (nezávislý)	0,4	-

Pozn.: SDP – sociální demokraté, KESK – centristé, KOK – Strana národní koalice

Volby znovu ukázaly, že i v přímé volbě prezidenta vítězí straničtí kandidáti. V prvním kole měli největší zisky kandidáti nominovaní za nejsilnější strany na finské politické scéně. Vítězství prezidentky Halonenové znamenalo nástup dalšího sociálně demokratického prezidentského kandidáta na post prezidenta Finska⁵⁷. Oproti předchozím volbám se souboj kandidátů ve druhém kole přesunul mimo vládní koalici. V roce 2000 byli Tarja Halonenová a Esko Aho kandidáty koaličních vládních stran.

Ačkoli jde v prezidentské volbě spíše o osobnostech kandidátů než o ryze politických tématech, prezidentská kampaň v roce 2006 měla ve svém podtextu dvě důležitá témata, o kterých voliči prostřednictvím svých kandidátů rozhodovali. První z nich byl případný vstup Finska do Severoatlantické aliance, který se stal tématem zejména druhého kola prezidentských voleb. Tarja Halonenová v otázce vstupu do Aliance zastávala názor, že pro připojení k NATO nevidí žádný důvod. Naopak Sauli Niinistö prohlásil, že by se o přistoupení k Alianci dalo uvažovat, jestliže by pokračovala její „europeizace“⁵⁸.

⁵⁶Volební výsledky na serveru Statistics Finland: http://www.stat.fi/til/pvaa/2006/pvaa_2006_2006-01-18_tie_001_en.html, http://www.stat.fi/til/pvaa/2006/pvaa_2006_2006-01-30_tie_001_en.html

⁵⁷Sociálně demokratičtí kandidáti zastávají funkci prezidenta od roku 1982, kdy se prezidentem stal Mauno Koivisto.

⁵⁸KARVONEN, Kyösti. *Finland chooses continuity once again* [online]. c1995-2008 2006-02-15 [cit. 2008-07-25]. Dostupný z WWW: <http://www.virtual.finland.fi/netcomm/news/showarticle.asp?intNWSAID=47907&LAN=ENG>

Otázku vstupu Finska do Aliance znovu otevřel konflikt v Gruzii v srpnu 2008. Ten posloužil oběma stranám – jako záminka pro vstup i jako argument proti. Viz KARVONEN, Kyösti. *Georgia on Mind, Finland Ponders Fallout* [online]. c1995-2008 2008-08-29 [cit. 2008-08-29]. Dostupný z WWW: <http://www.virtual.finland.fi/netcomm/news/showarticle.asp?intNWSAID=70605&LAN=ENG>.

Druhým významným tématem byla méně problematika prezidentských pravomocí. Prezident je i po ústavní reformě z roku 1999 šéfem zahraniční a bezpečnostní politiky Finska. V souvislosti s členstvím Finska v Evropské unii počítala ústava s oddělením evropských záležitostí od ostatních zahraničních témat. Evropská agenda se proto považuje za součást domácí politiky, ve kterém jsou pravomoci jednoznačně přiznány ministerskému předsedovi⁵⁹.

Ačkoli toto oddělení zahraniční a evropské politiky je na první pohled v celku jasné, v období těsně před prezidentskou volbou probíhala na domácí scéně ve Finsku bouřlivá debata. Tu odstartovala parlamentní Komise pro ústavní zákony⁶⁰, která na podzim roku 2005 rozhodla, že pravomoc vysílat vojenské jednotky do krizových operací (crisis management operations) vedených Evropskou unií má ministerský předseda, a ne prezident. Komise rozhodovala o nově navrhovaném zákoně, podle něhož by finské jednotky mohly být kromě akcí Organizace spojených národů a Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě nasazovány i na operace pod vedením EU. Návrh počítal totiž s tím, že by o takovém vyslání rozhodoval prezident, jakožto vrchní velitel ozbrojených sil. Komise to nicméně dle ústavního dodatku z roku 2000 odmítla a za pravomocnou osobu potvrdila ministerského předsedu, pod kterého spadá evropská agenda.

Komise, kterou vedl poslanec Kimmo Sasi, zvolený za největší opoziční stranu Národní koalice, byla nařčena z toho, že místo nezaujatého a objektivního rozhodnutí učinila rozhodnutí politické. Prezidentští kandidáti museli k rozhodnutí komise zaujmout stanovisko. Všichni kandidáti se postavili za Komisi s tím, že jediným skutečným vykladatelem ústavy je skutečně Komise, a odmítli podezření, že by šlo o rozhodnutí politické. Prezidentka Halonenová navíc prohlásila, že respektuje fakt, že o vyslání vojsk do misí rozhoduje vláda. Hlavní kandidáti - prezidentka Halonenová jakožto bývalá členka Sociálně demokratické strany, ministerský předseda Matti Vanhanen za Středovou stranu a Sauli Niinistö za Národní stranu - nicméně napadli rozhodnutí věcně. Prohlásili, že by se rozhodování o vyslání vojsk nemělo dělit podle typu operací, na niž jsou vojska vysílána, ale mělo by se naopak dbát platné ústavy, která pravomoc o vyslání vojsk přenechává pouze prezidentovi⁶¹. Nikdo z kandidátů nezpochybnil legitimitu Komise, pouze věcně její rozhodnutí ve věci vyslání vojsk do misí EU.

⁵⁹Společná zahraniční a bezpečnostní politika je i v evropském kontextu je spíše mezivládní iniciativou, a proto o ní ve Finsku rozhoduje prezident ve spolupráci s ministerským předsedou. Evropskými záležitostmi se zabývá Výbor kabinetu pro záležitosti EU, kterému předsedá ministerský předseda. V tomto Výboru kromě úředníků všech ministerstev a národní banky zasedají i zástupci Úřadu prezidenta. Zálležitosti SZBP spadají pod Výbor pro zahraniční a bezpečnostní politiku, kterému také předsedá ministerský předseda. Viz ČÁSTEK, Michal (2007).

⁶⁰Finsko nemá ústavní soud, který by se zabýval výkladem ústavy. Tuto funkci supluje parlamentní Komise pro ústavní zákony.

⁶¹KARVONEN, Kyösti. *Powers of the President Became an Election Issue* [online]. c1995-2008 2006-01-09 [cit. 2008-07-25]. Dostupný z WWW: <http://virtual.finland.fi/netcomm/news/showarticle.asp?intNWSAID=45974&LAN=ENG> .

O oslabování prezidentské pozice svědčí současná otázka výkonu „evropské politiky“ – reprezentanta Finska na summitech Evropské unie. Zastupováním Finska na zasedáních Evropské rady se zabýval ústavně právní výbor finského parlamentu už v roce 1994, kdy rozhodl tak, že finským zástupcem na summitech Unie bude ministerský předseda. Tehdy s tím ovšem prezident Ahtisaari nesouhlasil. Tou dobou byla ve vládě zastoupena sociálně demokratická strana, za kterou byl Ahtisaari na post prezidenta nominován, a ministerským předsedou byl Paavo Lipponen, Tarja Halonenová tehdy vykonávala funkci ministryně zahraničí. Ačkoli to nebyl případ kohabitace a vládní koalice měla v parlamentu většinu, i tak se parlament snažil odebrat prezidentovi pravomoci. Prezident Ahtisaari tlaku nepodleh a naopak se domohl výjimky. O rok později se prezident a ministerský předseda dohodli na společném stanovisku, podle něhož se prezident může evropských summitů účastnit na základě svého uvážení. Finsko tedy na summitech Evropské unie reprezentuje povinně ministerský předseda, stejně jako je tomu u ostatních zemí Unie, a některých se účastní i prezident.⁶² Prezidentka Halonenová v evropských otázkách vystupuje aktivně. Po dobu svého mandátu se účastnila většiny evropských summitů⁶³.

Do budoucna je otázka prezidentských pravomocí otevřená. Limity, které byly zavedeny ústavou z roku 2000, už teď prezidentovi nedovolují cokoli učinit bez konzultace nebo souhlasu s ministerským předsedou, ministrem, vládou jako celkem nebo s parlamentem. Prezident je v současnosti v takové pozici, že víc než na ústavou garantovaných pravomocích záleží na osobnosti prezidenta, jak aktivně bude vystupovat, ať už v domácí nebo zahraniční politice⁶⁴. Současná aktivita prezidentky Halonenové v zahraniční politice vyplývá nicméně z faktu, že před svým prvním zvolením zastávala ministerské funkce v několika vládách.

Současná finská politická situace se v zásadě vyznačuje souhlasným jednáním prezidentky Halonenové a vládním kabinetem ministerského předsedy Vanhanena⁶⁵. V případě kohabitace, ke kterému by mohlo dojít při jakýchkoli následujících parlamentních nebo prezidentských volbách, by mohly vzniknout vzájemné konflikty mezi prezidentem a vládou. V té chvíli by pravděpodobně

⁶²ČÁSTEK, Michal. *Evropská unie v členských státech a členské státy v Evropské unii*. 1. vyd. Lenka Rovná. Praha : VIP Books, 2007. Finsko a EU, s. 227-259. ISBN 978-80-87134-10-8. Str. 241-242. Výjimku tvoří Francie, která je označována za poloprezidentský systém. Rozdělení pravomocí v domácí a zahraniční politice mezi francouzského prezidenta a ministerského předsedu je ve Francii daleko významnější.

⁶³To je dáno mimo jiné faktem, že o SZBP, která je na summitech projednávána, rozhoduje prezident a ministerský předseda dohromady.

⁶⁴PESONEN, Pertti, RIIHINEN, Olavi. *Dynamic Finland : The Political System and the Welfare State*. Helsinki : Finnish Literature Society, 2002. 323 s. Studia Fennica Historica. ISBN 951-746-426-6. Str. 169.

⁶⁵V poslední době se vláda a prezidentka zachovaly rozdílně v období konfliktu v Gruzii. Prezidentka Halonenová volila mírnější tón ve vztahu k Rusku, zatímco jak ministerský předseda Vanhanen, tak i ministr zahraničí Alexandr Stubb Rusko za útok ostře odsoudili. Diplomatický kontakt obou zemí byl v období po vpádu ruských jednotek do Gruzie nejprve na úrovni prezidentů, z čehož je i vidět aktivismus Halonenové jakožto bývalé ministryně zahraničí. Viz KARVONEN, Kyösti. *Georgia on Mind, Finland Ponders Fallout* [online]. c1995-2008 2008-08-29 [cit. 2008-08-29]. Dostupný z WWW: <http://www.virtual.finland.fi/netcomm/news/showarticle.asp?intNWSAID=70605&LAN=ENG> .

vláda usilovala o to, aby byly i zbývající pravomoci především v otázce zahraniční politiky prezidentovi odebrány nebo fakticky omezeny a došlo by tak k posunu Finska blíže ke klasickému parlamentarismu. Záleželo by pouze na osobnosti prezidenta, jak silná by byla a jestli by takovému tlaku nepodlehla, stejně jako prezident Ahtisaari v roce 1994.

IV.4. Systémově politická analýza postavení prezidenta

Od 60. let je finský systém v politologických pramenech považován za silně konsensuální až korporativistický, s určitými rysy demokratického deficitu. Silné postavení prezidenta ve vnitřní a zejména v zahraniční politice bylo obecně podporováno s poukazem na obtížné geopolitické postavení Finska.

Často bývá také poukazováno na neobvykle dlouho trvajícím mandát prezidenta Kekkonena (1956 – 1982), který byl v nepřímých volbách zvolen celkem čtyřikrát a jednou mu dokonce bylo prodlouženo volební období. Po jeho rezignaci přistoupil nový prezident Koivisto k omezení pravomocí úřadu a postupnému zavedení přímé volby. Reforma byla v druhé polovině osmdesátých let umožněna jednak stabilizací stranicko politického systému, kde se tři dominantní politické strany střídají v účasti na vládě (vždy dvě vládnou a jedna je v opozici)⁶⁶ a jednak uvolněním mezinárodního napětí. Strany proto považovaly za žádoucí a reálné přesunout těžiště výkonu státní moci z prezidenta na parlament a vládu. Stabilní systém politických stran a flexibilní potenciál vládních koalic měl nahradit stabilního a silného prezidenta.

Zavedení přímé volby prezidenta šlo zdánlivě proti těmto tendencím. Je příznačné, že největší výhrady proti zavedení přímé volby směřovaly k odtržení postavení prezidenta od parlamentního politického života. Z tohoto důvodu byla přijata v r. 1987 ústavním dodatkem nejprve kombinace voleb. Byly zorganizovány přímé volby, prezident však by musel být zvolen nadpoloviční většinou hlasů. To se v r. 1988 nepodařilo, pro tento případ byla zachována možnost volit opět sborem volitelů. Až po této zkušenosti byla upravena dvoukolová přímá volba prezidenta, jeho pravomoci byly však mezitím značně omezeny. Ukazuje se, že přímá volba vzbudila v parlamentu obavy a částečně vedla i k omezení pravomocí prezidenta.

Prezidentské pravomoci jsou široké, zcela samostatná rozhodnutí prezidenta jsou však možná pouze v některých zvláštních případech (milosti, některá jmenování, některé vojenské pravomoci). Přesto je však postavení finského prezidenta ve srovnání s parlamentními systémy, i po nedávných ústavních reformách, podstatně silnější. Prezident má prostor vytvářet vlastní iniciativy ve vnitrostátní, obranné a zejména pak zahraniční politice, jeho záměry jsou však korigovány nezbytnou (ústavně předepsanou) součinností s vládou. V Aalandu má prezident postavení podobné jako v celém Finsku, je však omezen tamními autonomními orgány, nikoliv orgány centrálními.

⁶⁶ Od r. 1983 zůstala vždy vláda u moci po celé volební období.

V. Polsko

V.1. Obecná charakteristika polského ústavního systému

Ústavní systém, zavedený polskou ústavou přijatou v r. 1997, je charakterizován jako systém racionalizovaného parlamentarismu.⁶⁷ Ústava, přijatá po odstranění komunistického zřízení v r. 1990 (tzv. dubnová novela ústavy), upravovala vztahy nejvyšších státních orgánů spíše po vzoru ústavy francouzské. Stavěla prezidenta jako činitele vyvažujícího parlamentní moc. Prezident získal pravomoci, které měly sloužit k jeho úloze vrchního ochránce ústavnosti, bezpečnosti a suverenity státu. Prezidentské pravomoci tohoto druhu zůstaly zachovány i v tzv. malé ústavě, přijaté v r. 1992, i když touto ústavou bylo celkově postavení prezidenta poněkud oslabeno. Ochrana ústavnosti byla obsažena zejména v právu veta, které bylo přehlasovatelné obtížně dosažitelnou 2/3 většinou v Sejmu. Ochrana bezpečnosti byla zajištěna kompetencemi vůči ministrům obrany, vnitra a zahraničí, které prezident podle ústavní zvyklosti navrhoval. Dále byla podpořena řadou kompetencí povstávajících z jeho úlohy nejvyššího velitele ozbrojených sil. Prezident měl kromě toho silný vliv na vládu, dokonce, pokud Sejm nezasedal, mu byla vláda odpovědna. V r. 1992 však byla zavedena zásada kontrasignace aktů prezidenta ze strany vlády a prezident se tak stal v řadě svých činností závislý na vládě.

Lech Walesa prostřednictvím ústavních zvyklostí funkce prezidenta navzdory ústavní úpravě posílil, a to nejen v oblastech, v nichž koordinoval politiku tj. v obraně a bezpečnosti. Bylo to umožněno také plným využitím ústavních „brzd“, které měl k dispozici v situaci rozdílného politického složení vlády a prezidenta. Proti této tendenci se bránily politické strany při přípravě nové ústavy uvnitř parlamentu a návrhy, které vznikly, oslabovaly prezidentské pravomoci.⁶⁸

Přijetím nové ústavy v r. 1997 byly vztahy mezi nejvyššími státními orgány vyváženy ve směru parlamentaristickém, včetně dalšího podstatného omezení pravomocí prezidenta, zejména vůči výkonné moci a zmírnění dualismu výkonné moci.

Poloprezidentský systém byl touto reformou rozhodující měrou oslaben, naopak byla posílena úloha vlády a zvláště jejího předsedy tím, že nedůvěru je možno vyjádřit vládnímu kabinetu pouze

⁶⁷ Prof. Klokočka označuje polský model před přijetím poslední ústavy za tzv. Prezidiální parlamentarismus, tedy systém zásadně shodný s ústavním systémem Páté francouzské republiky. K tomu: KLOKOČKA, V.: Ústavní systémy evropských států, Praha 1996, s. 228.

⁶⁸ Politické strany, které vládly Sejmu (levicová koalice) do r. 1996 ??se obávaly znovuzvolení Lecha Walesy. Po zvolení prezidenta Kwasniewského se obavy z prezidencialismu zmírnily, čemuž odpovídalo i konečné znění ústavy. Srov. Pawel Spiewak: *The Battle for a Constitution*, East European Constitutional Review, 2-3/1997.

prostřednictvím konstruktivního vyslovení nedůvěry.⁶⁹ Výsledný systém je unikátní kombinací německého kancléřského systému s poloprezidentskou formou vlády.

V.2. Prezident republiky v polském ústavním systému

A. VZTAH PREZIDENTA A VLÁDY

Vládu jmenuje prezident na základě čl. 154 ústavy. Prezident nejdříve designuje předsedu vlády, který navrhne složení kabinetu. Poté prezident jmenuje celou vládu, a to do čtrnácti dnů ode dne první schůze Sejmu anebo od přijetí demise předchozí vlády. Předseda vlády předloží do dalších čtrnácti dnů programové prohlášení vlády s návrhem na vyslovení důvěry. O důvěře se Sejm usnází absolutní většinou hlasů za přítomnosti nejméně poloviny zákonného počtu poslanců. Pokud nebyla takto vláda jmenována nebo nebyla vyslovena důvěra, Sejm sám zvolí předsedu vlády a jím navržené členy vlády (stejnou většinou) po uplynutí příslušných lhůt. Prezident poté jmenuje zvolenou vládu. Pokud se opět nepodařilo takto vytvořené vládě vyslovit důvěru, jmenuje předsedu vlády prezident a na jeho návrh jmenuje i ostatní členy vlády. Pokud ani tato vláda nezíská důvěru, prezident rozpustí Sejm a tím Senát.

Prezident přijme demisi vlády, pokud vládě nebyla vyslovena důvěra, byla jí vyslovena nedůvěra nebo předseda vlády podal demisi. Pouze tu také prezident může odmítnout. Prezident nemůže ze své vůle vládu odvolat. Prezident má právo podat návrh Sejmu, aby byl člen vlády vzat k odpovědnosti před Státním tribunálem (iniciativa k impeachmentu).

Některé své funkce vykonává prezident v rámci tzv. kabinetní rady, což je zvláštní orgán, který slouží k výměně názorů mezi prezidentem a vládou v mimořádných situacích. Čl. 141 ústavy stanoví, že *ve věcech zvláštní důležitosti může prezident republiky svolat kabinetní radu. Kabinetní radu tvoří Rada ministrů jednající pod předsednictvím prezidenta republiky. Kabinetní radě nepřísluší kompetence vlády.*

Ústavní čl. 126, charakterizující výkon pravomocí prezidenta, stanoví, že *prezident plní svoje úkoly v mezích a podle zásad stanovených v Ústavě a zákonech.* Toto ustanovení se interpretuje tak, že jeho pravomoci nemohou expandovat nad ty, které jsou výslovně stanoveny

⁶⁹ Jedná se o ústavní mechanismus uplatňující se také ve SRN a ve Španělsku. Předsedu vlády, a tedy celý kabinet, je možné odvolat pouze v případě, že se parlament shodne na jeho nástupci.

v ústavě a zákonech.⁷⁰ Nemá tedy generální pravomoc v žádné oblasti, jako tomu bylo podle bývalé ústavy a jejího výkladu.

Úřední akty prezidenta vyžadují v zásadě ke své platnosti podpis předsedy vlády, který je *za podpis aktu odpovědný Sejmu* (čl. 144 ústavy). Z pravomocí exekutivního typu spadá většina právě do této kategorie prezidentských aktů – jedná se zejména o pravomoci v zahraniční a bezpečnostní politice. Aktivity prezidenta, které nejsou úředními akty a týkají se zahraniční politiky, musí prezident podle ústavy činit v součinnosti s vládou.

Prezident má dále zvláštní pravomoci, týkající se vnější bezpečnosti státu. Válečný a výjimečný stav vyhláší prezident na návrh vlády. Prezident je nejvyšším velitelem ozbrojených sil, v době míru vykonává tuto pravomoc prostřednictvím ministra obrany. Prezident jmenuje velitele generálního štábu a velitele jednotlivých druhů vojsk (s kontrasignací). V době války jmenuje hlavního velitele ozbrojených sil na žádost předsedy vlády a může jej stejným způsobem odvolat. Podrobnosti funkce nejvyššího velitele ozbrojených sil stanoví zákon. Poradním orgánem prezidenta je Rada národní bezpečnosti. Prezident vyhláší mobilizaci a nasazení ozbrojených sil na obranu Polska (s kontrasignací).

Bez kontrasignace vykonává prezident následující funkce:

- má právo obrátit se s poselstvím na Sejm, na Senát nebo na Národní shromáždění;
- může rozhodnout o zkrácení volebního období Sejmu v případě dvojího neúspěšného vyslovení důvěry vládě;
- vyhláší celostátní referendum, a to se souhlasem kvalifikované většiny Senátu;
- podepisuje zákony;
- předkládá návrhy Ústavnímu tribunálu;
- uplatňuje své právo milosti;
- užívá práva zákonodárné iniciativy;
- podává návrh na provedení kontroly Nejvyšší kontrolní komorou;
- rozhoduje o udělení státního občanství a dává souhlas ke vzdání se státního občanství.

Naopak kreační pravomoci vykonává prezident povětšinou bez kontrasignace (viz dále). Zejména prostřednictvím kreačních pravomocí se vytváří reálný dualismus výkonné moci.

⁷⁰ Na rozdíl od předchozí úpravy, kdy byla upravena prezidentova funkce všeobecné koordinace a vedení, je možno současnou úpravu vykládat tak, že prezident může vykonávat jen to, co mu bylo ústavou svěřeno. Vrcholným (generálním) orgánem výkonné moci se tak stává vláda. K tomu např. Leszek Lech Garlicki, *The Presidency in the New Polish Constitution*, *East European Constitutional Review*, 2,3/1997 str. 3. Zbytek generální pravomoci v oblasti bezpečnosti je ustanovení, že *prezident... střeží suverenitu a bezpečnost státu, jakož i nedotknutelnost a nedílnost jeho území*. (čl. 126 odst. 2)

B. VZTAH PREZIDENTA K PARLAMENTU

Pouze ve dvou případech stanovených ústavou má prezident, po konzultaci s předsedy Sejmu a Senátu, právo rozpustit Sejm – zkrátit jeho volební období (pravomoc bez kontrasignace). Se Sejmem se zároveň rozpouští i Senát. Jde za prvé o případ, když se dvakrát po sobě nepodaří vyslovit nově jmenované vládě důvěru. Za druhé jestliže do čtyř měsíců ode dne, kdy byl návrh rozpočtového zákona podán Sejmu, nebyl tento návrh dodán prezidentu k podpisu, může prezident do čtrnácti dnů rozhodnout o zkrácení volebního období. Samostatná rozpouštěcí pravomoc tedy prezidentu nenáleží. Podle ústavy se také Sejm rozpouští na základě kvalifikované většiny sám.

Prezident vyhlašuje volby do všech zastupitelských orgánů a svolává zasedání parlamentních komor. Prezident republiky se dále může obrátit s poselstvím na Sejm, na Senát nebo na Národní shromáždění. Poselství nemůže být předmětem rozpravy.

Prezident má ve výjimečných případech oprávnění vydávat na návrh vlády nařízení s mocí zákona upravující zásady činnosti státních orgánů a tím nahradit rozhodnutí Sejmu. Jedná se o případ válečného stavu, když se Sejm nemůže sejít. Nařízení musí být posléze konvalidováno Sejmem na jeho nejbližším zasedání.

C. ÚSTAVNÍ A PRÁVNÍ ODPOVĚDNOST PREZIDENTA, VYMEZENÍ IMUNITY

Úřední akty prezidenta vyžadují v zásadě ke své platnosti podpis předsedy vlády, který je *za podpis aktu odpovědný Sejmu* (čl. 144 ústavy). Z ustanovení zároveň vyplývá, že za akty, v nichž je prezident samostatný (nepotřebuje kontrasignaci), není odpovědný předseda vlády (ani nikdo jiný).⁷¹ Zásada kontrasignace má množství výjimek, zejména kreačního charakteru a uplatňuje se především v zahraniční a obranné politice.

Prezident není podle ústavy podřízen žádnému nástroji politické odpovědnosti. Členové vlády odpovídají solidárně Sejmu⁷² za činnost vlády. Členové vlády odpovídají Sejmu také jednotlivě za věci, které patří do jejich kompetence, nebo které jim svěřil předseda vlády. Nejdůležitějším nástrojem odpovědnosti je vyslovení nedůvěry, které je možné jak vůči vládě, tak vůči jednotlivému ministru.

Prezident požívá práva imunity, které však není výslovně v ústavě zmíněno. Z toho důvodu má výlučný charakter jeho odpovědnost stanovená ústavou v čl. 145. Prezident může být podle tohoto ustanovení vzat k odpovědnosti před Státním tribunálem⁷³ za porušení ústavy nebo zákona

⁷¹ Právní odpovědnost všech vysokých představitelů státu spočívá v řízení, které se vede před politickým, nikoliv soudním orgánem - Státním tribunálem. Předsedou orgánu je první předseda nejvyššího soudu, členy jsou poslanci a senátoři.

⁷² Podle malé ústavy byla vláda odpovědna Sejmu, pokud nezasedal, tak prezidentovi.

⁷³ Předseda Nejvyššího soudu je zároveň předseda Státního tribunálu, členy Státního tribunálu jsou poslanci a senátoři.

v souvislosti s výkonem jeho funkce (tzv. ústavní delikt) nebo za spáchání trestného činu (trestní delikt). Prezident může být takto obžalován usnesením Národního shromáždění (shromáždění Sejmu a Senátu) přijatým většinou nejméně dvoutřetinovou hlasů zákonného počtu členů Národního shromáždění na návrh nejméně 140 členů Národního shromáždění. Dnem přijetí usnesení o obžalobě prezidenta republiky před Státním tribunálem se pozastavuje výkon prezidentského úřadu. Druhy trestů stanoví zákon. Jde jednak o ztrátu volebního práva a volitelnosti do příslušné funkce na období dvou až dvaceti let, zákaz výkonu řídicích funkcí ve státních orgánech na dva roky až na neomezenou dobu, ztrátu hodností, vyznamenání a titulů a ztrátu možnosti jich znovu nabýt na dobu dvou až deseti let. Tyto tresty jsou aplikovatelné u ústavních deliktů. Pokud byl prezident odsouzen, zbaví jej Státní tribunál vždy také jeho funkce. U trestních deliktů je možno uložit tresty podle trestního zákona.

Kromě prezidenta mají speciální odpovědnost před Státním tribunálem i další nositelé veřejných funkcí, včetně členů vlády. Celý systém navazuje na systém impeachmentu. U těchto osob nejde o výlučnou odpovědnost - před Státním tribunálem jsou odpovědni pouze za porušení ústavy, zákona nebo spáchání trestného činu ve spojitosti s výkonem funkce,⁷⁴ jinak mají běžnou odpovědnost trestní i občanskoprávní (pokud nemají poslaneckou nebo senátorskou imunitu). O vzetí člena vlády k odpovědnosti před Státním tribunálem se usnáší Sejm na návrh prezidenta republiky (pravomoc bez kontrasignace) nebo nejméně 115 poslanců kvalifikovanou třípětinovou většinou zákonného počtu poslanců.

Ústava neřeší, kdo by byl právně (ústavně) odpovědný za vydání prezidentského aktu, k němuž je třeba spolupodpisu předsedy vlády. Za tento akt je politicky odpovědný předseda vlády vůči Sejmu. Právní odpovědnost by musel vyřešit ad hoc Státní tribunál.

D. PREZIDENT A NORMOTVORNÝ PROCES

Polský prezident má právo zákonodárné iniciativy. Prezident dále podepisuje zákony a má právo veta tj. právo předložit zákon Sejmu ke znovuprojednání. Toto právo nemá v případě schvalování státního rozpočtu, rozpočtových zákonů a u zákonů ústavních. Sejm může veto přehlasovat kvalifikovanou třípětinovou většinou hlasů.⁷⁵ Pokud je veto přehlasováno, je prezident

⁷⁴ Dále má zvláštní odpovědnost před Státním tribunálem guvernér národní banky, předseda Nejvyšší kontrolní komory, členové Státní rady pro rozhlasové a televizní vysílání, osoby, kterým předseda Rady ministrů svěřil řízení ministerstva a vrchní velitel ozbrojených sil, dále poslanci a senátoři. Poslanci a senátoři jsou před Státním tribunálem odpovědni pouze s výhradou poslanecké a senátorské imunity, upravené v čl. 105 ústavy, a to za porušení ústavy nebo zákona v souvislosti se svou funkcí nebo v rámci výkonu své úřední působnosti.

⁷⁵ Ustanovení většiny 3/5 (60%) k přehlasování je částečné oslabení prezidenta – podle malé ústavy mohlo být veto přehlasováno větší 2/3 (66%) většinou.

povinen zákon podepsat. V takovém případě jej ani nemůže předložit ústavnímu tribunálu k preventivní kontrole ústavnosti.

Významné je prezidentovo právo předložit zákon nebo mezinárodní smlouvu ústavnímu tribunálu k posouzení ústavnosti. Pouze prezident je oprávněn předložit zákon k přezkoumání předem, tedy před jeho vyhlášením. Je možno předložit i rozpočtové zákony, není zcela jasné, zda je to možné u zákonů ústavních. Rozhodnutí ústavního tribunálu je závazné a prezident musí zákon, pokud bylo rozhodnuto o jeho ústavnosti, podepsat a nemůže jej vetovat. Vzhledem k jeho pravomoci při jmenování soudců ústavního tribunálu⁷⁶ je tato funkce velmi významná a vyvažující zákonodárnou moc Sejmu.

E. KREAČNÍ PRAVOMOCI PREZIDENTA

Kreační pravomoci polského prezidenta mají většinou nekontrasignační, tedy výlučný charakter. Spoluúčast Sejmu je vyžadována v případě jmenování guvernéra Polské národní banky,⁷⁷ kontrasignace člena vlády je vyžadována u jmenování a odvolání diplomatických zástupců, jmenování vojenských hodnostářů (náčelník generálního štábu, velitelé jednotlivých druhů vojsk, vrchní velitel ozbrojených sil v době války). Ostatní prezidentská jmenování nevyžadují kontrasignaci, je však vyžadována součinnost jiných orgánů:

- jmenování soudců na návrh Státní rady pro soudnictví;⁷⁸
- jmenování prvního předsedy a místopředsedy Nejvyššího soudu na návrh pléna soudu;⁷⁹
- jmenování předsedy a místopředsedy ústavního tribunálu;⁸⁰
- jmenování předsedy a místopředsedy Nejvyššího správního soudu na návrh pléna soudu;⁸¹
- jmenování členů Rady pro peněžní politiku;⁸²
- jmenování a odvolávání členů Rady národní bezpečnosti;⁸³
- jmenování třetiny členů Státní rady pro rozhlasové a televizní vysílání;
- jmenování a odvolávání šéfa Kanceláře prezidenta republiky.

⁷⁶ Tato pravomoc je nekontrasignační.

⁷⁷ Prezident v tomto případě předkládá Sejmu návrh na jmenování guvernéra národní banky.

⁷⁸ Státní rada pro soudnictví se skládá z prvního předsedy nejvyššího soudu, ministra spravedlnosti, předsedy nejvyššího správního soudu a osoby jmenované prezidentem republiky.

⁷⁹ Jmenovací pravomoci vůči funkcionářům vrcholných soudů byly do ústavy včleněny na poslední chvíli a znamenají ve srovnání s minulou úpravou jedno z mála posílení pravomocí prezidenta (dříve volil tyto funkcionáře Sejm).

⁸⁰ Soudci ústavního tribunálu jsou naproti tomu voleni Sejmem.

⁸¹ Předseda Nejvyššího soudu je zároveň předsedou Státního tribunálu.

⁸² Jedná se o jeden z orgánů národní banky určující zásady peněžní politiky. Prezident jmenuje třetinu členů, další třetinu Sejm a Senát.

⁸³ Jedná se o poradní orgán prezidenta ve věcech zahraniční a vnitřní bezpečnosti.

F) PRAVOMOCI PREZIDENTA V ZAHRANIČNÍ POLITICE

Pravomoci prezidenta v zahraniční a bezpečnostní politice jsou značné. Většina z nich má však kontrasignací povahu. Prezident sjednává a ratifikuje mezinárodní smlouvy a oznamuje to Sejmu a Senátu. Před ratifikováním mezinárodní smlouvy má oprávnění požádat ústavní tribunál o určení, zda je smlouva v souladu s ústavou (tato jediná zahraničněpolitická pravomoc je bez kontrasignace). Prezident také jmenuje diplomatické zástupce.

V.3. Prezidentské volby v Polsku

A. ÚSTAVNÍ A ZÁKONNÁ ÚPRAVA PŘÍMÉ VOLBY PREZIDENTA V POLSKU

Přímá volba prezidenta byla v Polsku zavedena až v roce 1990. Do té doby byl prezident volen parlamentem, a to včetně Wojciecha Jaruzelskeho, který byl zvolen Národním shromážděním v roce 1989.⁸⁴ První přímé volby v roce 1990 vedly k vítězství Lecha Walesy, který byl symbolem polské protikomunistické opozice. Volební období prezidenta bylo zkráceno ze šesti na pět let.

Podle současné ústavní úpravy je prezident volen v přímé volbě na pětileté volební období, může být znovu zvolen pouze jednou. Kandidáta může navrhnout skupina nejméně sta tisíc občanů. Prezidentem je zvolen kandidát, který obdržel více než polovinu platných hlasů. Jestliže se to žádnému kandidátu nepodaří, koná se za dva týdny po prvním hlasování opětovné hlasování mezi dvěma kandidáty, kteří získali nejvyšší počet hlasů. Pokud se jeden z těchto kandidátů volby neúčastní, na jeho místo nastupuje kandidát, který získal jako další v pořadí nejvyšší počet hlasů. Prezidentem je zvolen kandidát, který v opětovném hlasování získal více hlasů. Platnost volby potvrzuje Nejvyšší soud.

B. ANALÝZA POSLEDNÍCH PREZIDENTSKÝCH VOLEB

V dosavadní moderní historii Polské republiky se konaly čtyři přímé volby, a to v letech 1990, 1995, 2000 a 2005.

Tabulka č. 9: Výsledky přímých prezidentských voleb v Polsku

Datum voleb	Kandidát ⁸⁵	První kolo (%)	Druhé kolo (%)
1990	Lech Wałęsa	39,96	74,25

⁸⁴ Generál Jaruzelski byl předsedou polské vlády od r. 1981, kdy byl vyhlášen výjimečný stav. V roce 1985 byl poprvé zvolen polským prezidentem.

⁸⁵ Ve výčtu kandidátů uvádím pouze čtyři nejspěšnější kandidáty z prvního kola, jakkoliv se voleb účastnila i řada dalších.

	Stanisław Tymiński	23,10	25,75
	Tadeusz Mazowiecki	10,08	-
	Włodzimierz Cimoszewicz	9,21	-
	Roman Bartoszcze	7,15	-
	Leszek Moczulski	2,50	-
1995	Aleksander Kwaśniewski	35,11	51,72
	Lech Wałęsa	33,11	48,28
	Jacek Kuroń	9,22	-
	Jan Olszewski	6,86	-
	Waldemar Pawlak	4,31	-
	Tadeusz Zieliński	3,53	-
	Hanna Gronkiewicz-Waltz	2,76	-
	Janusz Korwin-Mikke	2,40	-
	Andrzej Lepper	1,32	-
	Jan Pietrzak	1,12	-
	Tadeusz Koźluk	0,15	-
	Kazimierz Piotrowicz	0,07	-
	Leszek Bubel	0,04	-
2000	Aleksander Kwaśniewski	53,90	-
	Andrzej Olechowski	17,30	-
	Marian Krzaklewski	15,57	-
	Jarosław Kalinowski	5,95	-
	Andrzej Lepper	3,05	-
	Janusz Korwin-Mikke	1,43	-
	Lech Wałęsa	1,01	-
	Jan Łopuszański	0,79	-
	Dariusz Grabowski	0,51	-
	Tadeusz Wilecki	0,22	-
	Piotr Ikonowicz	0,16	-
	Bogdan Pawłowski	0,10	-
2005	Donald Tusk (PO)	36,33	45,96
	Lech Kaczyński (PiS)	33,10	54,04
	Andrzej Lepper (Samoobrona)	15,11	
	Marek Borowski	10,33	
	Jarosław Kalinowski	1,80	
	Janusz Korwin-Mikke	1,43	
	Henryka Bochniarz	1,26	
	Liwiusz Ilasz	0,21	
	Stanisław Tymiński	0,16	
	Leszek Bubel	0,13	
	Jan Pyszko	0,07	
	Adam Słomka	0,06	

V polských prezidentských volbách se více než o osobnosti hlasuje o politice. Dlouhodobě před prezidentskými volbami v roce 2005 vedl v průzkumech Donald Tusk, předseda strany Občanská platforma. Tuskova volební strategie byla založena především na jeho charismatu a oblíbenosti. Druhý nejsilnější kandidát – Lech Kaczyński, kandidát strany Právo a spravedlnost – dával v kampani důraz na tradičně důležitá témata – stabilita, sociální zajištění, boj proti korupci, křesťanské hodnoty. Výsledek prvního kola ukázal, že Tuskovo charisma nestačí – předpovědi dávaly Tuskovi předvolební odhad ve výši 40 %, ve výsledku byl se svými necelými 37 % pouze o tři procenta silnější než Lech Kaczyński. Zatímco Kaczyński po prvním kole stále posiloval, Tuskova pozice slábla.⁸⁶ V druhém kole volby dali jak voliči pravicového kandidáta Andrzeje Leppera, tak i voliči levicového kandidáta Marka Borowského své hlasy Kaczyńskému, čímž se mu podařilo získat téměř o deset procent více hlasů než Tuskovi. Volební účast v prezidentské volbě byla nejnižší od roku 1989, 49,74 % v prvním kole a 50,99 % v kole druhém⁸⁷.

Volební program Lecha Kaczyńského byl zaměřen na sociálně slabší obyvatele Polska. Hlásal začátek boje proti nezaměstnanosti, zločinnosti a sociálním rozdíům ve společnosti. Se svým bratrem Jaroslawem Kaczyńským, který byl předsedou vítězné strany Právo a spravedlnost vzešlé z parlamentních voleb, předpokládali vytvoření „čtvrté republiky“, kde by posílením pravomocí prezidenta mělo dojít k stabilizaci vlády⁸⁸. K otázce zahraniční politiky se Kaczyński významně vyjadřoval už jako kandidát. Podobně jako celá strana PiS vystupoval i Lech Kaczyński velice euroskepticky. Už před svým zvolením byly známy jeho názory na evropskou integraci, především na projekt evropské ústavy, který odmítal. Jeden z jeho plánů ale předpokládal zakotvení Visegrádské čtyřky jako institucionalizované struktury v rámci Evropské unie, čímž sledoval nejen

⁸⁶ ARALOFF, Simon. Poland's Presidential Elections Second Round: Who is to Blame for Donald Tusk's Defeat?. *Axis Information and Analysis [online]*. 24.10.2005 Dostupný z WWW: <<http://www.axisglobe.com/article.asp?article=452>>.

⁸⁷ Výsledky prezidentských voleb na stránkách Národní volební komise: <http://www.prezydent2005.pkw.gov.pl/PZT/EN/WYN/F/index.htm>

⁸⁸ Čtvrtá republika by podle Kaczyńského představ měla být prezidentskou republikou s možností vydávat prezidentské dekrety se silou zákona (viz Kaczyński by vládl dekrety. *Lidovky.cz* [online]. 2005 [cit. 2008-09-09]. Dostupný z WWW: <http://www.lidovky.cz/kaczynski-by-vladl-dekrety-dd2-/ln_zahranici.asp?c=A051019_134239_ln_zahranici_hlm>. ISSN 1213-1385.) Dále bratři Kaczyńští krom jiného předpokládali posílení úlohy katolické církve ve společnosti a přitvrzení práva v podobě obnovení trestu smrti (MIKLOVÁ, Martina. Prezidentské volby v Polsku v roce 2005. *Evropská volební studia* [online]. 2006, roč. 1, č. 1 [cit. 2008-09-09], s. 119-130. Dostupný z WWW: <http://ispo.fss.muni.cz/uploads/EVS/001/08_EVS-EES_-_Prezidentske_volby_v_Polsku_v_roce_2005.pdf>. ISSN 1801-6545. S. 122. Dále pak MLEJNEK, Josef. Lech Kaczyński - další pokus o „degaullizaci“ polské politiky?. *Revue Politika* [online]. 2006, roč. IV., č. 1 [cit. 2008-09-09]. ISSN 1214-0899.)

I v předčasných volbách 2007 chtěl získat Jaroslaw Kaczyński většinu v Sejmu, aby mohl provést reformy politického systému směrem k posílení zákonodárné role prezidenta. PALATA, Luboš. Drsná kampaň v Polsku. *Lidovky.cz* [online]. 2007 [cit. 2008-09-09]. Dostupný z WWW: <http://www.lidovky.cz/drsna-kampan-v-polsku-0tz-/ln_noviny.asp?c=A071020_000047_ln_noviny_sko&klic=222019&mes=071020_0>. ISSN 1213-1385.

regionální rozvoj a spolupráci, nýbrž i vzestup vlivu Varšavy v Unii a posílení své osobní pozice ve Střední Evropě.⁸⁹

Donald Tusk se naopak celou svou politickou kariéru profiloval jako středový umírněný liberál, žádné extrémní kroky v podobě posílení prezidentských pravomocí nebo katolické církve ve státě se od něj nedaly předpokládat. Volební program počítal s liberálními reformami, mimo jiné například zavedení rovné daně. Jako prezident chtěl být „skromným, otevřeným Evropě, sjednocujícím Poláky“⁹⁰. Právě jeho umírněnost, respektive fakt, že se nezabýval tématy, které jsou pro Poláky důležitá, způsobila, že rozdíl mezi ním a Kaczyńským byl v prvním kole pouhé tři procenta a v druhém jím byl poražen.

Bezprostředně po prezidentských volbách začalo složité vyjednávání o vytvoření nové vlády na základě parlamentních voleb konaných o dva týdny dřív. Premiérem byl jmenován Kazimierz Marcinkiewicz z vítězné strany PiS. Jeho menšinová vláda skončila v lednu 2006 kvůli svému nestabilnímu postavení⁹¹. Sestavením další vlády byl pověřen předseda nejsilnější strany PiS Jarosław Kaczyński, jehož koaliční vláda fungovala od července 2006 až do listopadu 2007.

Jarosław Kaczyński v programovém prohlášení vlády zdůraznil mimo jiné nutnost vytvoření silného konzervativního státu, rozvoj ekonomiky, sociální podporu, úlohu rodiny a církve ve státě, boj proti korupci. Přednesl tedy shodná témata, se kterými šel do prezidentských voleb na podzim 2005 i jeho bratr Lech Kaczyński⁹².

Vláda Jaroslawa Kaczyńského padla v červenci 2007. Tehdy bylo ministru zemědělství, místopředsedovi vlády a předsedovi strany Sebeobrana Andrzej Lepperovi prokázáno korupční jednání. Premiér Kaczyński Leppera z vlády odvolal, zároveň zdůrazňoval potřebu předčasných voleb, která se následně setkala s podporou jak prezidenta Lecha Kaczyńského, tak i předsedy nejsilnější opoziční strany Donalda Tuska. Ústavní cestou k předčasným volbám mělo podle Kaczyńského být seberozeptění Sejmu.⁹³

⁸⁹ ARALOFF, Simon. Poland's Presidential Elections Second Round: Who is to Blame for Donald Tusk's Defeat?. *Axis Information and Analysis [online]*. 24.10.2005 Dostupný z WWW: <<http://www.axisglobe.com/article.asp?article=452>>.

⁹⁰ MIKLOVÁ, Martina. Prezidentské volby v Polsku v roce 2005. *Evropská volební studia [online]*. 2006, roč. 1, č. 1 [cit. 2008-09-09], s. 119-130. Dostupný z WWW: <http://ispo.fss.muni.cz/uploads/EVS/001/08_EVSEES_-_Prezidentske_volby_v_Polsku_v_roce_2005.pdf>. ISSN 1801-6545. S. 123.

⁹¹ Neoficiálně se říkalo, že Marcinkiewicz abdikoval, protože se pokoušel vést na straně PiS nezávislou politiku, což se nelíbilo jejímu předsedovi Jarosławu Kaczyńskému. Polská vláda získala důvěru parlamentu. *IHNed.cz [online]*. 2006 [cit. 2008-09-09]. Dostupný z WWW: <<http://zahranicni.ihned.cz/c1-18922360-polska-vlada-ziskala-duveru-parlamentu>>. ISSN 1213-7693.

⁹² EHL, Martin. Kaczyński chce silný stát. *IHNed.cz [online]*. 2006 [cit. 2008-09-09]. Dostupný z WWW: <<http://hn.ihned.cz/c1-18923610-kaczynski-chce-silny-stat>>. ISSN 1213-7693.

⁹³ STASZKIEWICZ, Maria. Gól do vlastní branky nebo rafinovaný plán dvojčat?. *Diplomacie.info [online]*. 2007 [cit. 2008-09-09]. ISSN 1801-6855.

V říjnu 2007 vzešla jako vítězná strana z parlamentních voleb Tuskova Občanská platforma. Strana vedla předvolební kampaň výrazně namířenou jak proti PiS a Jaroslawu Kaczyńskému, tak i proti prezidentovi Lechu Kaczyńskému, protože se netajil svými sympatiemi ke své mateřské PiS. Prezident Kaczyński tak po volbách nechtěl pověřit sestavením vlády Donalda Tuska. Chtěl, aby se mu nejdříve Tusk za ostrou předvolební kampaň omluvil. Prezident Kaczyński následně dodal, že Tuska jmenuje premiérem, až mu přinese podepsanou koaliční smlouvu mezi svou Občanskou platformou a lidovci.⁹⁴ Tuskova vláda byla jmenována na začátku listopadu 2007, důvěru získala v druhé polovině měsíce.

Od předčasných voleb na podzim 2007 existovala v Polsku faktická kohabitace. Prvně se to projevilo v zahraniční politice. Prezident Kaczyński nechtěl do Tuskova kabinetu jmenovat jako ministra zahraniční Radoslawu Sikorského kvůli osobním antipatiím. Tusk však z konfliktu o postavu Sikorského vyšel vítězně. Prohlásil, že je potřeba provést „korekce ve směřování zahraniční politiky“⁹⁵. Tusk chtěl také výrazně omezit prezidentův vliv na zahraniční politiku, a proto oznámil, že skončí s praxí svého předchůdce, kdy místo premiéra Jaroslawa Kaczyńského jezdil na summity Evropské unie prezident Lech Kaczyński⁹⁶.

S nástupem Tuskovy vlády dal Lech Kaczyński jasně najevo, že je připraven vetovat předkládané zákony, které by byly příliš liberální⁹⁷. Kaczyński totiž považoval prezidentský úřad za arbitra návrhů zákonů, v případě nesouhlasu je odmítl podepsat, a zároveň za pozici, ve které by měl být kritický k vládnímu kabinetu⁹⁸.

Prezident Kaczyński odvozuje od přímé volby svou legitimitu a mandát k realizaci takové politiky, s jakou šel on a strana PiS do prezidentských a parlamentních voleb v roce 2005. Ze začátku svého volebního období měl Lech Kaczyński podporován premiérem Jaroslawem

⁹⁴ PALATA, Luboš. Lech Kaczyński „zmizel“. *Lidovky.cz* [online]. 2007 [cit. 2008-09-09]. Dostupný z WWW: <http://www.lidovky.cz/lech-kaczynski-zmizel-060-/ln_zahranici.asp?c=A071030_083222_ln_zahranici_glu>. ISSN 1213-1385.

⁹⁵ Především napravit vztahy Polska s Evropskou unií, se sousedním Německem a s Ruskem. Polsku začali vládnout liberálové s lidovci. *Lidovky.cz* [online]. 2007 [cit. 2008-09-09]. Dostupný z WWW: <http://www.lidovky.cz/polsku-zacali-vladnout-liberalove-s-lidovci-fme-/ln_zahranici.asp?c=A071116_120729_ln_zahranici_glu>. ISSN 1213-1385.

⁹⁶ PALATA, Luboš. Lech Kaczyński „zmizel“. *Lidovky.cz* [online]. 2007 [cit. 2008-09-09]. Dostupný z WWW: <http://www.lidovky.cz/lech-kaczynski-zmizel-060-/ln_zahranici.asp?c=A071030_083222_ln_zahranici_glu>. ISSN 1213-1385.

⁹⁷ Především avizované Tuskovo zavedení rovné daně. Z tohoto pohledu se musel premiér Tusk velice spoléhat na koalici s lidovci a i na možnou spolupráci s opoziční stranou Levice a demokraté, aby mohl přehlasovávat prezidentská veta. Povolební spor v Polsku: o Chartu základních práv. *Lidovky.cz* [online]. 2007 [cit. 2008-09-09]. Dostupný z WWW: <http://www.lidovky.cz/povolebni-spor-v-polsku-o-chartu-zakladnich-prav-f6y-/ln_noviny.asp?c=A071101_000040_ln_noviny_sko&klic=222221&mes=071101_0>. ISSN 1213-1385.

⁹⁸ Což se ovšem nedělo za vlády prezidentova bratra Jaroslawa Kaczyńského. SZACKI, Wojciech. The World of Politics According to Lech Kaczyński. *Gazeta Wyborcza.pl* [online]. 2008 [cit. 2008-09-09]. Dostupný z WWW: <http://wyborcza.pl/1,76842,5558905,The_World_of_Politics_According_to_Lech_Kaczynski.html>.

Kaczyńským v úmyslu posilovat prezidentské pravomoci. Mezi vládou a prezidentským úřadem nedocházelo ke konfliktům. Některé pravomoci, jako například zastupování Polska na summitech Evropské unie, byly přenechávány prezidentovi. Po předčasných volbách a výměně vlády je nejen zahraniční, ale i některá témata domácí politiky konfliktní plochou, na níž se střetávají různé názory prezidenta Kaczyńského a premiéra Tuska. Prezidentské právo veta je nicméně díky koalici Občanské platformy a lidovců s podporou opoziční strany Lewice a demokraté přehlasovatelné.

Další prezidentské volby budou pravděpodobně opět bojem mezi stranou PiS a Občanskou platformou o charakter politického systému. Je nepravděpodobné, že by pro svůj záměr získala PiS spojence, se kterým by usilovala o změnu současného systému směrem k prezidencialismu. Posilování prezidentských pravomocí je tak charakteristické pouze pro toto volební období, kdy ze začátku měla PiS silný mandát – jak svým volebním ziskem v parlamentních volbách, tak i ziskem prezidentského úřadu.

V.4. Systémově politická analýza postavení prezidenta

Přijetí nové polské ústavy vedlo k výraznému omezení exekutivních pravomocí prezidenta republiky. Z toho důvodu bychom dnes polský ústavní systém mohli řadit na pomezí mezi systémem poloprezidentským a parlamentním. Tradice a setrvačnost silných pravomocí spolu s relativně velkým administrativním a finančním zázemím úřadu prezidenta posiluje reálný rozhodovací charakter všech pravomocí, včetně kontrasignovaných. Rozsáhlé jmenovací pravomoci bez kontrasignace poskytují prezidentu rozsáhlou kontrolu fungování takových významných institucí, jako je Ústavní tribunál, Nejvyšší kontrolní úřad nebo Rada pro televizní vysílání.

Velmi významnou pravomocí je zákonodárná iniciativa, která umožňuje hrát prezidentu určitou úlohu v nejzávažnějších vnitropolitických záležitostech. Prezident Kwasniewski dosud předložil samostatně několik desítek zákonodárných iniciativ. Některé z nich přijímal Sejm i několik let.⁹⁹

Prezident také předkládá některé legislativní návrhy společně s vládou. Tyto jeho aktivity jsou vládou podporovány - brání totiž využití následného veta. Dnešní polský prezident využívá svého práva veta – na rozdíl od svého předchůdce Walesy – zřídka.¹⁰⁰ Veto je v politické realitě slabých vlád v Polsku téměř nepřehlasovatelné, neboť se vyžaduje kvalifikovaná třípětinová

⁹⁹ Jednalo se např. o zákon o mimořádných stavech.

¹⁰⁰ Prezident vetuje zákony přibližně pětkrát do roka, a to většinou ve velmi závažných případech.

většina. Prezident se tak často stává účastníkem vyjednávání o návrzích zákonů, aby se předešlo uplatnění práva veta.¹⁰¹

Prezident se účastní praktické politiky také jako koordinátor poradních orgánů. Významnou roli hrají jeho ekonomičtí poradci. Poradní orgány organizují setkání se zástupci politických stran v různých oblastech. Prezident někdy dokonce přebírá roli arbitra mezi politickými stranami v závažných politických problémech.

Polský prezident velkou měrou využívá zvykového práva vystupovat před národ s významnými prohlášeními a poselstvími. To se projevilo např. v kampani za vstup Polska do Evropské unie, kdy prezident Kwasniewski vystoupil s významným projevem těsně před konáním referenda o této otázce.

Zvláštní postavení má polský prezident v oblasti zahraniční politiky. Ustanovení Ústavy o tom, že prezident *jedná* v těchto záležitostech *v součinnosti s předsedou Rady ministrů* znamená ve skutečnosti, že prezident má oprávnění na vlastní zahraniční vztahy a vlastní zahraniční priority. Tradiční aktivistické vystupování prezidenta Walesy na mezinárodním poli je udržováno i v současnosti – prezident je aktivním zahraničněpolitickým činitelem se silným vyjednávacím potenciálem. Příkladem jsou nejen politicky nejvýznamnější zahraniční návštěvy prezidenta, ale i jeho projevy např. ve vztahu k NATO a vstupu do EU.

Tvůrci nové polské ústavy předpokládali, že role prezidenta se po nové úpravě zmenší zejména v situaci, kdy bude prezidentská strana mít významné zastoupení ve vládní koalici. Tento předpoklad se zatím zcela nepotvrdil. Spojení prezidentské a premiéřské moci v rámci jedné politické strany nevede k upozadění aktivit prezidenta, spíše naopak.

¹⁰¹ Příkladem bylo jednání o územně správní reformě (o krajích) a o privatizačním zákonu. V r. 2000 před volbami prezidenta Solidarita (strana EAS) navrhovala přijetí zákona o rozdělení státního majetku, který by podle jejího názoru zabránil možnosti restituce majetku neobčanů, tedy i odsunutých Němců. Prezident Kwasniewski tento zákon vetoval. Přesto byl zvolen.

VI. Portugalsko

VI.1. Charakteristika portugalského ústavního systému

Pro pochopení postavení prezidenta v ústavním systému Portugalska je třeba blíže vysvětlit některé historické souvislosti. Ústava první republiky z roku 1911 zakotvila existenci dvoukomorového parlamentu, který volil prezidenta. Prezident byl pouze nominální hlavou státu, hlavní pravomoci byly soustředěny do rukou předsedy vlády, který se zodpovídal parlamentu. Formálnost postavení prezidenta vyplývalo z přechodu od monarchie k parlamentní demokracii. Rozkol republikánského hnutí a další dlouhodobě neřešené problémy vedly v roce 1926 k vojenskému státnímu převratu. Faktickou moc převzalo armádní hnutí, ve kterém začaly převládat konzervativní promonarchistické tendence. Prezidentem však byl v roce 1928 zvolen prorepublikánský generál Carmona, který jmenoval vládu zaručující trvání republiky. Jako ministr financí se členem vlády stal nevoják Antonio Salazar.¹⁰² V roce 1932 byl jmenován předsedou vlády. V roce 1933 byla přijata nová ústava, která vytvořila základ pro ustavení korporativního státu. Došlo k zavedení přímé volby prezidenta, voleného na sedm let, kterému byl odpovědný předseda vlády. Salazar zůstal nadále předsedou vlády. Ve volbách v roce 1958 získal velkou podporu protikandidát oficiálního vládního kandidáta na úřad prezidenta a pravidla volby proto byla změněna na volbu parlamentem. Předsedou vlády zůstal Salazar až do roku 1968.¹⁰³ Salazarův režim je charakterizován jako autoritativní založený na reprezentaci korporací. Společnost byla silně hierarchizovaná a tradicionalistická. Společenská mobilita byla velice omezená.

Následovalo pětileté období nástupnického režimu, který byl ukončen vojenským převratem mladých důstojníků, sloužících v koloniích v Africe, v roce 1974. Charakteristickým pro skupinu těchto důstojníků byl silný vliv krajně levicových, především komunistických myšlenek. Šlo o reakci na sociálně konzervativní pojetí společnosti Salazarova režimu. To se projevilo i v pojetí ústavy z roku 1976, která obsahovala mnoho ideologických proklamací i praktických ideologických nástrojů.¹⁰⁴ Konstrukce ústavy limitovala rozvoj politického i ekonomického systému, a to až do novely ústavy z roku 1982. Ekonomický systém byl uvolněn v roce 1989 odstraněním ústavního článku o nevratnosti zestátnění. Pokud jde o postavení prezidenta, konstruovala ústava z roku 1976 opět model přímé volby prezidenta. Dvoukomorový parlament byl nahrazen jednokomorovým. Politický systém byl však v reakci na Salazarův režim vychýlen silně doleva. Levice byla chápána jako zdroj motivační síly pro sociální modernizaci celé společnosti. Portugalský systém politických

¹⁰² Salazar, António de Oliveira 1889 – 1970.

¹⁰³ V roce 1968 upadl Salazar do komatu, ve kterém prožil více jak rok, než zemřel.

¹⁰⁴ Příkladem bylo zřízení revoluční rady nebo zakotvení rozsáhlého znárodnování.

stran je typický svým bipartismem, tedy existencí dvou dominantních politických stran - Socialistické strany (PS) a Sociální demokracie (PSD).¹⁰⁵

VI.2. Prezident republiky v portugalském ústavním systému

A. VZTAH PREZIDENTA A VLÁDY

Prezident Portugalska má ve vztahu k vládě dvě výrazné pravomoci. Jde především o proces propouštění vlády. Vláda odstupuje v případech ústavou stanovených, jedním z nich je možnost jejího odvolání prezidentem s odvoláním na nutnost zajištění funkčnosti demokratických institucí. K takovému kroku může prezident přistoupit po slyšení státní rady¹⁰⁶. Vláda nepotřebuje pro zahájení své práce získat důvěru parlamentu, ústava pouze požaduje, aby její program nebyl odmítnut absolutní většinou poslanců. Její akceschopnost a setrvání v úřadu v případě kolize s parlamentem nicméně závisí do velké míry na prezidentovi. Druhou výraznou pravomocí je kontraskripcie vládních nařízení s právem veta. Podle ústavního vymezení pravomocí by portugalská vláda mohla být označena za „vládu prezidenta“. Význam prezidentských pravomocí zvyšuje i možnost rozpustit parlament po dohodě s politickými stranami a po slyšení státní rady. Prezident má pravomoc zasahovat i do kompetencí soudní moci, protože po slyšení vlády může nejenom rušit rozsudky, ale také měnit výši trestu.

B. VZTAH PREZIDENTA K PARLAMENTU

Nejvýznamnější pravomocí prezidenta ve vztahu k parlamentu je pravomoc rozpustit parlament. Tomuto kroku by podle čl. 133 ústavy mělo předcházet obdržení stanoviska politických stran v zúčastněných v parlamentu a po slyšení státní rady. Formálně však záleží pouze na uvážení prezidenta, zda tyto názory vezme v úvahu. Jediným omezením jeho práva rozpustit parlament jsou omezení vyplývající z čl. 172. Podle tohoto ustanovení nesmí být parlament rozpuštěn po dobu 6 měsíců následujících po volbách, během posledního půl roku trvání mandátu prezidenta nebo během stavu obležení nebo výjimečného stavu.

¹⁰⁵ Specifikem portugalského systému je skutečnost, že tyto politické strany vůči sobě nejsou výrazně polarizované. Socialistická strana je klasickou socialistickou stranou, sociální demokracie se naproti tomu charakterizuje jako sociálně liberální strana. V Evropském parlamentu zasedají poslanci socialistické strany v klubu Evropské socialistické strany, poslanci sociální demokracie v klubu Evropské lidové strany. Na programu obou stran se projevil především vývoj v sedmdesátých letech a celkový sociální výkyv směrem k leviči. Sociální akceptace levice se projevila i ve znění ústavy (viz část historické souvislosti). Přesto lze sociální demokracii označovat za stranu napravo od středu.

¹⁰⁶ Státní rada je politickým a poradním orgánem prezidenta. Je složena z předsedy parlamentu, premiéra, předsedy ústavního soudu, ochránce spravedlnosti (ombudsman), předsedů regionálních vlád, předchozích prezidentů republiky, pěti občanů vybraných prezidentem, pěti občanů volených parlamentem.

C. ÚSTAVNÍ A PRÁVNÍ ODPOVĚDNOST PREZIDENTA A JEHO IMUNITA

Ústava Portugalska stanoví, že nositelé veřejných funkcí jsou za jednání a opomenutí, jichž se dopustí při výkonu své činnosti, politicky, občanskoprávně a trestněprávně zodpovědní. Imunita prezidenta je vymezena pouze, pokud jde o trestněprávní zodpovědnost. Ústava nepředpokládá imunitu v občanskoprávních věcech a jakoukoliv formu politické imunity. Pokud prezident spáchá při plnění svých úkolů trestný čin, zodpovídá se za něj před nejvyšším soudním dvorem. Návrh na jeho stíhání musí podat parlament, a to na základě usnesení navrženého alespoň pětinou poslanců a přijatého kvalifikovanou dvoutřetinovou většinou všech poslanců. V případě, že nejvyšší soudní dvůr rozhodne o vině prezidenta, může uložit pouze trest ztráty úřadu a nemožnost jej znovu nabýt.

Za spáchání trestných činů nesouvisejících s výkonem úřadu může být prezident vyšetřován až po skončení mandátu. Prezident nesmí opustit území Portugalska bez souhlasu parlamentu nebo jeho stálého výboru.¹⁰⁷ Porušení této povinnosti má za právní následek ztrátu úřadu.

Neslučitelnost funkcí ústavních a veřejných činitelů je upravena zvláštním zákonem. Platí, že prezident republiky nesmí vykonávat žádnou jinou veřejnou funkci a musí se vzdát všech osobních aktivit.

D. PREZIDENT A NORMOTVORNÝ PROCES

Pokud prezident odmítne vyhlásit zákon schválený parlamentem, může uplatnit právo veta a s odůvodněným poselstvím se obrátit na parlament a požádat o nové projednání. V případě, že parlament schválí návrh zákona absolutní většinou, musí prezident do osmi dnů zákon vyhlásit. Dvoutřetinové většiny poslanců je zapotřebí ke schválení organických zákonů nebo zákonů týkajících se zahraničních vztahů, definování forem vlastnictví a volebních zákonů.

Návrhy vládních nařízení vylašuje prezident do čtyřiceti dnů po jejich doručení. I zde však může uplatnit své právo veta a písemně o tom informovat vládu. Prezident má také právo veta v případě, že ústavní soud na základě žádosti o přezkoumání ústavnosti návrhu, vládního nařízení nebo mezinárodní smlouvy, shledá protiústavnost tohoto návrhu a návrhové neodstraní ustanovení vytvářející tento stav.

Prezident může vydávat vlastní akty v rámci následující působnosti:

- výkon funkce vrchního velitele branných sil;
- vyhotovení a uveřejnění zákonů, zákonných nařízení a prováděcích nařízení a vyslovení souhlasu s rozhodnutím Shromáždění republiky, jímž se schvalují mezinárodní smlouvy,

¹⁰⁷ Souhlas se nevztahuje na průjezd nebo na neoficiální návštěvu, která není delší než pět dnů. I tu je prezident povinen parlamentu ohlásit.

podepisování ostatních nařízení vlády. Všechna tato opatření jsou právně neúčinná, pokud nebyla prezidentem vyhlášena nebo podepsána;

- předložení otázky k referendu;
- vyhlášení stavu obležení a výjimečného stavu. Prezident může tento krok provést pouze po slyšení vlády (nikoliv na její návrh) a na základě zmocnění parlamentu, nebo - v případě, že ho nelze svolat - jeho stálého výboru;
- vyjádření ke všem mimořádným situacím;
- po slyšení vlády může prominout nebo měnit tresty;
- může se obrátit na ústavní soud se žádostí o preventivní přezkoumání ústavnosti zákonů, zákonných nařízení nebo ustanovení obsažených v mezinárodních úmluvách;
- může požádat ústavní soud, aby prohlásil již vyhlášené právní normy za protiústavní nebo zjistil porušení ústavy způsobené nečinností;
- propůjčuje vyznamenání podle zákona a vykonává úřad Nejvyššího správce portugalských čestných řádů.
- přijímá potřebná opatření, která se týkají území Macaa, a která vyplývají ze schváleného statutu tohoto území.

E: KREAČNÍ PRAVOMOCI PREZIDENTA

Portugalská ústava přiznává prezidentovi následující kreační pravomoci:

- prezident jmenuje předsedu vlády, přičemž bere v úvahu výsledky voleb a názory politických stran, které jsou zúčastněny v parlamentu. Ostatní členy vlády jmenuje na základě doporučení předsedy vlády. Prezident propouští vládu, a to v případě, že to je nutné pro zaručení funkčnosti demokratických institucí. Může tak učinit pouze po vyslyšení názoru státní rady;
- odvolává předsedu vlády a celou vládu v případech stanovených ústavou;
- jmenuje pět členů státní rady a dva mluvčí nejvyšší soudcovské rady;
- předsedá nejvyšší radě národní obrany;
- svolává mimořádné zasedání Shromáždění republiky (parlamentu);
- obrací se s poselstvím na parlament;
- po slyšení stran zúčastněných v parlamentu a po slyšení státní rady rozpouští parlament;¹⁰⁸
- na návrh vlády a po vyslyšení názoru státní rady jmenuje a odvolává ministry republiky pro autonomní regiony;

¹⁰⁸ Ústava omezuje tuto pravomoc pouze na období šesti měsíců po začátku a před koncem funkčního období parlamentu.

- rozpouští orgány autonomních regionů, a to z vlastního rozhodnutí nebo na návrh vlády po slyšení parlamentu a státní rady. Může tak učinit pouze v případě, že tyto orgány jednají v rozporu s ústavou;
- na přání předsedy vlády předsedá ministerské radě;¹⁰⁹
- prezident jmenuje a propouští na návrh vlády předsedu účetního dvora a generálního prokurátora;
- na návrh vlády jmenuje a propouští náčelníka generálního štábu branných sil a zástupce náčelníka. Po slyšení náčelníka a zástupce náčelníka generálního štábu jmenuje náčelníky generálního štábu tří druhů branných sil;

F. PRAVOMOCI PREZIDENTA V ZAHRANIČNÍ POLITICE

Prezident reprezentuje Portugalsko a je ručitelem jeho nezávislosti. Jmenuje na návrh vlády velvyslance a zvláštní zmocněnce a akredituje zahraniční diplomatické zástupce. Ratifikuje mezinárodní smlouvy po jejich řádném schválení. Na návrh vlády a po slyšení státní rady a na základě zmocnění parlamentu nebo jeho stálého výboru vyhláší válku a uzavírá mír.

VI.3. Prezidentské volby v Portugalsku

A. ÚSTAVNÍ A ZÁKONNÁ ÚPRAVA PŘÍMÉ VOLBY PREZIDENTA V PORTUGALSKU

Prezident je volen ve všeobecných, přímých a tajných volbách. Volební právo lze vykonávat pouze osobně a pouze na území státu. Zde je rozdíl mezi volbou prezidenta a volbami do parlamentu, pro které je umožněna korespondenční volba a místní census není zaveden. Právo být volen má každý státní občan portugalského původu, který má volební právo a je mu více než 35 let.

Pro volbu prezidenta se využívá dvoukolový většinový systém. Prezidentem je v prvním kole zvolen kandidát, který získá více jak padesát procent platných odevzdaných hlasů. Bílé lístky se započítávají jako neplatné hlasy. Pokud žádný z kandidátů nezíská více než padesát procent platných odevzdaných hlasů, koná se druhé kolo voleb. Do druhého kola postupují dva kandidáti s největším počtem hlasů odevzdaných v kole prvním, kteří se své kandidatury nevzdali. Nezapočítávání bílých lístků jako platných hlasů zvyšuje pravděpodobnost zvolení kandidáta v prvním kole, protože snižuje potřebné kvórum pro získání mandátu. Odevzdání bílého lístku tak neslouží jako možnost pro aktivní bojkot prezidentské volby. Navíc neexistuje žádný limit pro minimální počet zúčastněných voličů pro platnost volby.

¹⁰⁹ Vláda v Portugalsku je tvořena předsedou vlády, místopředsedy vlády, ministry, státními sekretáři a státními podsekretáři. Ministerská rada je tvořena předsedou, místopředsedy a ministry.

Kandidát musí být navržen nejméně sedmi tisíci pěti sty a nejvíce patnácti tisíci občany s volebním právem, kandidatury se předkládají ústavnímu soudu nejpozději 30 dnů před dnem volby. Prezident je volen mezi šedesátým a třicátým dnem před koncem funkčního období jeho předchůdce nebo mezi šedesátým a devadesátým dnem po uvolnění úřadu. Prezidentské volby nelze konat mezi devadesátým dnem před a devadesátým dnem po volbě parlamentu. V případě, že by se v tomto období volby konat měly, prodlužuje se automaticky funkční období dosavadního prezidenta a volba nového prezidenta se koná mezi devadesátým a stým dnem po volbách parlamentu. Volba se tedy nesmí konat mimo období mezi šedesátým a třicátým dnem před koncem funkčního období, mezi šedesátým a devadesátým dnem po uvolnění úřadu, resp. v období mezi devadesátým a stým dnem po volbě parlamentu.

Úřední období je pětileté a končí převzetím úřadu nově zvoleným prezidentem. Ten se ujímá svého úřadu před parlamentem v posledním dnu úředního období odcházejícího prezidenta nebo, v případě, že se jedná o volbu v důsledku uvolnění úřadu, osmý den po zveřejnění volebních výsledků. Znovuzvolení není přípustné pro třetí funkční období v přímé návaznosti na dvě předcházející nebo do pěti let po ukončení druhého ze dvou, bezprostředně následujících funkčních období. V případě, že se prezident vzdá své funkce, nemůže kandidovat v následujících volbách, ani ve volbách konajících se do doby pěti let poté, co se vzdal mandátu. Vzdát mandátu se prezident může poselstvím parlamentu, účinnost vzdání se mandátu vstupuje v platnost okamžitě poté, co ho parlament vezme na vědomí.

B. ANALÝZA POSLEDNÍCH PREZIDENTSKÝCH VOLEB

V roce 1986 byl zvolen první civilní prezident Portugalska, stal se jím Mário Soares, zakladatel Socialistické strany. V té době - již od roku 1985 - byla vládní stranou Sociální demokracie premiéra Cavaca Silvy, která v parlamentních volbách zvítězila s výrazným náskokem a chtěla proto potvrdit svůj mandát v mimořádných volbách v roce 1987. To se jí také podařilo. Zvolením Mária Soarese tak začalo dlouhé období kohabitace, které trvalo až do roku 1995. Mezitím potvrdil Mário Soares svůj mandát v roce 1991 i pro druhé volební období.

V roce 1995 po volbách sestavila vládu Socialistická strana a začalo období vlády a prezidenta se stejným stranickým zázemím. Nástupce Soarese ve funkci prezidenta Jorge Sampaio, který byl zvolen v roce 1996, je také členem Socialistické strany. V roce 2001 svůj mandát obhájil pro druhé volební období. Období vlády a prezidenta se stejným stranickým zázemím skončilo v roce 2002, kdy po mimořádných volbách sestavila vládu Sociální demokracie a Lidová strana. Vláda předchozího socialistického premiéra Guterrese odstoupila v roce 2001 po prohraných místních

volbách. Od roku 2002 tak opět začalo období kohabitace. Kohabitace od roku 2002 byla zajímavá tím, že poprvé v takových podmínkách vládla koaliční vláda. Její význam potvrzuje i to, že podpis koaliční dohody proběhl v živém televizním přenosu. Účast Lidové strany navíc vládu posunula více doprava.

Socialistický prezident Sampaio byl již roku 2004 postaven před dilema, zda rozpustit parlament a vypsat předčasné volby, nebo jmenovat nového premiéra nominovaného parlamentní většinou po té, co na post předsedy vlády rezignoval José Manuel Durão Barroso, který přijal nabídku stát se předsedou Evropské komise. Prezident tehdy jmenoval Barrosem vybraného nástupce Pedra Santanu Lopese, čímž si vysloužil kritiku opoziční Socialistické strany, za níž byl zvolen (průzkumy volebních preferencí naznačovali, že by socialisté případné předčasné volby vyhrály). Novou vládu nicméně uvedl do úřadu s poznámkou o podmíněnosti své podpory. Po sérii významných projevů nekompetentnosti některých členů nové vlády a jejího předsedy se prezident v závěru roku 2004 rozhodl ke konzultaci státní rady a následně v souladu se svými pravomocemi k odvolání vlády a vypsání předčasných voleb, a to i přesto, že vládní koalice měla v parlamentu většinu.

Předčasné volby v únoru 2005 vyhrála Socialistická strana a získala absolutní většinu parlamentních křesel, která jí zajistila pohodlné vládnutí. Na tom nezměnilo nic ani zvolení kandidáta pravice do prezidentské funkce v roce 2006. Nová kohabitace – tentokrát pravicový prezident a levicová vláda – probíhá bez větších konfliktů, které v žádném případě neohrožují fungování systému. Jde spíše o hodnotové rozdílnosti (např. prezidentské veto zákona o dekriminizaci potratů) či snahu prezidenta moderovat dopady jednostranickosti vlády pro funkčnost přijaté legislativy i po případném vystřídání vlády (např. veto zákona o restrukturalizaci bezpečnostních složek s poukazem na negativní stanovisko všech ostatních stran zastoupených v parlamentu).

Tabulka č. 10: Výsledky prezidentských voleb v Portugalsku

Rok voleb	Kandidát	První kolo (%)	Druhé kolo (%)
1976	Ramalho Eanes (nez.)	60,79	-
	Otelo Saraiva de Carvalho (nez.)	16,24	-
	Pinheiro de Azevedo (nez.)	14,18	-
	Octávio Pato (PCP)	7,49	-
1980	Ramalho Eanes (nez.)	55,86	-
	Soares Carneiro (AD)	39,82	-
	Otelo Saraiva de Carvalho (nez.)	1,47	-
	Carlos Galvão de Mello (nez.)	0,83	-
	António Pires Veloso (nez.)	0,77	-
	Aires Rodrigues (POUS)	0,22	-

1986	Diogo Freitas do Amaral (CDS)	45,79	48,37
	Mário Soares (PS)	25,14	50,71
	Francisco Salgado Zenha (nez.)	20,65	-
	Maria de Lourdes Pintasalgo (nez.)	7,30	-
1991	Mário Soares (PS)	67,85	-
	Basílio Horta (CDS)	13,66	-
	Carlos Carvalhas (PCP)	12,46	-
	Carlos Marques (UDP)	2,48	-
1996	Jorge Sampaio (PS)	52,66	-
	Aníbal Cavaco Silva (PSD)	45,03	-
2001	Jorge Sampaio (PS)	55,76	-
	Joaquim Ferreira do Amaral (PSD)	34,54	-
	António Abreu (PCP)	5,13	-
	Fernando Rosas (BE)	2,98	-
	Garcia Pereira (PCTP/MRPP)	1,59	-
2006	Aníbal Cavaco Silva (PSD/CDS)	50,59	-
	Manuel Alegre (nez.)	20,72	-
	Mário Soares (PS)	14,34	-
	Jerónimo de Sousa (PCP)	8,59	-
	Francisco Louçã (BE)	5,31	-
	Garcia Pereira (PCTP/MRPP)	0,44	-

VI.4. Systémově politická analýza postavení prezidenta v Portugalsku

Portugalsko postupně vystřídal několik modelů vztahu prezidenta, předsedy vlády a parlamentu. Důležitým obdobím pro vývoj institutu prezidentství bylo období Salazarova režimu. Prezident byl sice volen přímou volbou a měl pravomoc jmenovat a kontrolovat předsedu vlády, ale faktická konstrukce politického režimu učinila z prezidenta formální hlavu státu, faktickým vládcem byl Antonio Salazar ve funkci premiéra. Přímá volba se v roce 1958 ukázala jako možný nástroj politické opozice. Režim proto přistoupil k volbě nepřímé. Projevilo se tak, že při přímé volbě prezidenta dochází k aktivaci obyvatel a vytváření bloků na podporu kandidátů. Oproti tomu volba parlamentem je pod kontrolou politických stran. Reakcí na postavení prezidenta v době autoritářského režimu bylo především obnovení přímé volby zakotvené v ústavě z roku 1976. Nová ústava na zakotvovala zvýšené prezidentské pravomoci prostřednictvím Rady revoluce, poradního orgánu prezidenta s výraznými revizními pravomocemi v exekutivní i legislativní oblasti. Ústavní reformou z roku 1982 byl tento ústavní orgán zrušen a prezidentské pravomoci tak výrazně omezeny.

Dlouholetá kohabitace v kombinaci se silným postavením sociální demokracie, která ve volbách v osmdesátých letech získávala více než 50 % hlasů zapříčinily, že politický systém se

choval spíše jako systém parlamentní, kde prezident přenechával exekutivní aktivitu vládě, jež disponovala silnou podporou v parlamentu. Kohabitace navíc neprobíhala jenom ve vztahu vlády a prezidenta, ale i v parlamentu. Přes mnohé spory prezidenta s vládou (častá prezidentská veta, podněty k ústavnímu soudu či veřejná vystoupení proti vládě a premiéra proti prezidentovi) se však systém ukázal být fungujícím parlamentním systémem s faktickou převahou předsedy vlády na prezidentem republiky v exekutivní moci.

V politickém systému Portugalska lze vysledovat dva zásadní vlivy. Prvním vlivem je tradice pojmání hlavy státu jako arbitra konfliktů, projevující se možností prezidenta rozpustit parlament na základě vlastního uvážení a pravomoc kontrasignovat nařízení vlády. Tento vliv má kořeny jak v uspořádání konstituční monarchie, z jejíž tradice do značné míry vycházela první republika, tak i z odkazu revoluce roku 1974, kdy prezident – představitel ozbrojených sil – hrál významnou úlohu arbitra mezi skupinami a proudy usilujícími o moc.

Druhým důležitým vlivem je zkušenost s autoritářským režimem. Volební systém do jediné parlamentní komory je poměrný s cílem nedopustit koncentraci moci v rukou jedné strany. Při tvorbě nových demokratických pravidel se zákonodárci snažili minimalizovat možnost vzniku jednostranických vlád. Podobný smysl má i výše zmíněný 90 denní odstup prezidentských voleb od voleb parlamentních – má snížit pravděpodobnost zvolení stejných většin. Prezident je v ústavním systému Portugalska koncipován jako určitá protiváha vlády.

VII. Rakouská republika¹¹⁰

VII.1. Charakteristika rakouského ústavního systému

Jakkoliv rakouský ústavní model vychází z poloprezidentského způsobu výkonu vlády - především z důvodu přímé volby prezidenta¹¹¹ - má rakouská hlava státu relativně slabé pravomoci srovnatelné s postavením a pravomocemi českého prezidenta. Zřejmě z toho důvodu někteří autoři řadí Rakousko spíše mezi státy s klasickým republikánským parlamentarismem.¹¹²

Dodnes platná ústava Rakouské republiky byla přijata již 1. října 1920 jako výsledek činnosti Ústavodárného národního shromáždění (*Konstituierende Nationalversammlung*) s výrazným vlivem normativní rakouské školy v čele s Hansem Kelsenem.¹¹³ Od té doby byla ústava několikrát novelizována. Z hlediska postavení spolkového prezidenta byla důležitá novela ústavy z roku 1929 zakotvující přímou volbu hlavy státu, poslední významná změna ústavy souvisela se začleněním Rakouska do Evropské unie v roce 1995.¹¹⁴

Zákonodárná moc v Rakouské republice je svěřena dvoukomorovému parlamentu složenému z Národní rady (*Nationalrat*) a Spolkové rady (*Bundesrat*).¹¹⁵ Národní rada je složená ze 183 poslanců volených na čtyřleté funkční období systémem proporcčního zastoupení.¹¹⁶ Poslanci Spolkové rady jsou voleni nepřímou zemskými sněmy, a to na takovou dobu, jak dlouho trvá mandát poslanců příslušného zemského sněmu.¹¹⁷ Na společné schůzi se obě komory scházejí pouze u

¹¹⁰ Část o Rakouské republice neprošla aktualizací

¹¹¹ Přímá volba prezidenta byla do rakouské ústavy začleněna již v roce 1929, nicméně první přímé prezidentské volby proběhly až v roce 1951. Do té doby byl prezident vždy zvolen Spolkovým shromážděním na základě zvláštního ústavního zákona.

¹¹² Např. KLOKOČKA, Vladimír: op. cit., s. 195.; dále též KROUPA, Jiří: *Soudobé ústavní systémy*, Brno 2001, s. 117.

¹¹³ Kelsen zpracoval několik verzí rakouské ústavy, které jsou publikovány in: SCHMITZ, G.: *Voretwürfe Hans Kelsens für Österreichische Bundesverfassung*, Wien 1981.

¹¹⁴ BVG č. 774/1994 BGBl.; ve smyslu tohoto zákona proběhlo v Rakousku 12. června 1994 obligatorní referendum o vstupu do Evropské unie, v němž se pro vstup vyslovilo 66,58% voličů

¹¹⁵ Počet mandátů ve Spolkové radě se řídí počtem obyvatel příslušných zemí. Dnes má Burgenland a Vorarlberg po třech mandátech, Salzburg mandáty čtyři, Korutany a Tyrolsko pět, Štýrsko deset, Vídeň a Horní Rakousy po jedenácti a Dolní Rakousy dvanáct mandátů - celkem tedy 64. Současné politické rozložení mandátů ve Spolkové radě je následující: ÖVP - 28, SPÖ - 23, FPÖ - 12, Zelení - 1.

¹¹⁶ K přepočítávání hlasů se v Rakousku používá Hagenbach-Bischoffova metoda a systém preferenčních hlasů. V posledních volbách konaných v listopadu 2002 získala nejvíce mandátů Lidová strana ÖVP (79). O deset mandátů méně získali sociální demokraté a největší ztrátu voličů zaznamenala Strana svobodných, která získala pouze 19 mandátů (33 jich oproti předcházejícím volbám ztratila). 16 poslaneckých křesel získali také Zelení.

¹¹⁷ S výjimkou Horních Rakous, kde je volební období šestileté, jde o pětileté mandáty.

příležitosti složení přísahy nově zvoleného prezidenta, v případě rozhodování o vznesení žaloby proti němu (viz níže) a při rozhodování o vyhlášení válečného stavu.¹¹⁸

Právo zákonodárné iniciativy mají všichni poslanci, spolková vláda, Spolková rada nebo třetina členů Spolkové rady. Pro rakouský ústavní model je však typické i právo lidové iniciativy, kdy Národní rada se musí zabývat návrhem zákona, který byl předložen spolu s podpisy alespoň sta tisíce voličů v celém Rakousku, nebo jedné šestiny voličů alespoň ve třech spolkových zemích. Zákony týkající se jednacího řádu Národní rady, jejího rozpuštění, zákona o státním rozpočtu, majetku spolku a schválení závěrečného účtu jsou ve výlučné pravomoci Národní rady. Návrhy všech zákonů jsou předkládány Národní radě, teprve po jejich schválení jsou doručeny Spolkové radě, která proti nim může ve lhůtě osmi týdnů vznést písemné odůvodněné námitky.¹¹⁹ Nechce-li je dolní sněmovna akceptovat, musí setrvat na své původní verzi opětovným hlasováním, kdy však k souhlasu postačí opět relativní většina přítomných poslanců, za předpokladu, že je jich přítomna právě alespoň jedna polovina z celkového počtu 183.¹²⁰ Výjimkou jsou ústavní zákony nebo ústavní ustanovení, obsažená v obyčejných zákonech, jimiž se omezuje působnost zemí v zákonodárství nebo výkonné moci. Ty vyžadují obligatorní souhlas Spolkové rady, a to kvalifikovanou dvoutřetinovou většinou. V otázce pravomocí obou komor je zřejmá dominance Národní rady, jakkoliv poválečná novela ústavy z roku 1920 posílala do určité míře pravomoci horní komory. Ty byly v posledních letech rozšířeny ještě více, když byly přijaty celkem čtyři návrhy změn Ústavy, jež se týkaly zákonů a státních smluv vyžadujících souhlas Spolkové rady, zákonodárné iniciativy třetiny členů Spolkové rady, přístupu k Ústavnímu soudnímu dvoru, záležitostí EU atd. Naproti tomu bylo odmítnuto celkem sedm dalších návrhů na posílení pravomocí Spolkové rady v oblasti práva zřizovat vyšetřovací komise, vyvolat referendum, a další.¹²¹ Specifikem rakouské Národní rady je skutečnost, že může sama sebe rozpustit přijetím běžného zákona.¹²²

Jakkoliv je vláda v Rakousku odpovědná pouze Národní radě, přesto se zde vyvinula zajímavá ústavní praxe, kdy nově jmenovaná vláda předstupuje s vládním prohlášením i před poslance Spolkové rady a tito také mají právo interpelovat členy spolkové vlády. Ta je koncipována

¹¹⁸ Čl. 38 rakouské ústavy.

¹¹⁹ Čl. 42 odst. 2 rakouské ústavy.

¹²⁰ Spolková rada využívá tohoto svého práva velmi zřídka. Například v období vlády tzv. velké koalice ÖVP-SPÖ v letech 1947 – 1966 uplatnila námitky pouze v 16 případech! K tomu srov.: ŘÍCHOVÁ, Blanka a kol.: Komparace politických systémů II., Praha 1995, s. 142. Podobné údaje uvádí i Dr. Kysela ve své výše citované publikaci: „Z 5350 návrhů zákonů projednávaných Spolkovou radou od 19. prosince 1945 do 14. ledna 1996 uplatnila námitky (či připomínky) u 111 (t.j. cca 2%) Pouze v jedenácti případech při opětovném projednávání v Národní radě uspěla, v devíti případech nebyl nakonec přijat žádný návrh, což třeba přičíst výše zmíněné zásadě diskontinuity. Spolková rada ani jednou nezamítla návrh zákona vyžadujícího její souhlas, i když častokrát Národní rada ignorovala její dopředu oznamované podmínky.“ KYSELA, J.: op.cit., s. 50.

¹²¹ KYSELA, J.: op.cit., s. 51.

¹²² Čl. 29, odst. 2 Rakouské ústavy; zajímavé také je, že při takovém rozpuštění Národní rady trvá její funkční období až do dne, kdy se sejde nově zvolená komora.

jako kolegiální orgán, jehož členové jsou jmenováni a odvoláváni prezidentem na návrh spolkového kancléře.¹²³

Veškeré akty spolkového prezidenta, nestanoví-li ústava jinak, mohou být realizovány pouze na návrh vlády nebo jí pověřeného ministra. K platnosti aktu prezidenta republiky se vyžaduje spolupodpis spolkového kancléře nebo příslušného ministra.¹²⁴ Politickou odpovědnost pak za prezidenta nese vláda.

VII. 2. Spolkový prezident v rakouském ústavním systému

A. VZTAH PREZIDENTA A VLÁDY

Základním prvkem ovlivňujícím vztah mezi spolkovou vládou a prezidentem je otázka jmenování členů vlády podle čl. 70 rakouské ústavy. Prezident jmenuje podle svého uvážení spolkového kancléře i ostatní členy vlády, vázán je při tom pouze rozložením politických sil v Národní radě, protože vláda se musí ucházet o vyslovení důvěry dolní komorou Parlamentu. Prezident při sestavování vlády bere na zřetel návrhy designovaného kancléře, nicméně jimi není vázán. Vztah mezi těmito dvěma ústavními činiteli je tak mnohem více, než formálně ústavně ovlivňován politickými hledisky, kdy se často stává, že prezident je členem politické strany, jejímž předsedou je právě jím designovaný kancléř. Ústava ani jiné zákony nijak nevymezují časový termín, do kdy musí prezident vládu jmenovat.¹²⁵ Jmenuje-li prezident novou vládu v době, kdy nezasedá Národní rada, má povinnost svolat do týdne dolní komoru parlamentu k mimořádnému zasedání za účelem představení vlády (čl. 70 odst. 3 ústavy).

Členem spolkové vlády se může stát osoba volitelná do Národní rady, nicméně není podmínkou, aby ministři byli zároveň poslanci. Na druhé straně se však i zde uplatňuje úprava typická pro parlamentní systémy, která nevyžaduje příkré oddělení zákonodárné a výkonné moci v podobě neslučitelnosti výkonu poslaneckého mandátu s funkcí ministra.

Významná pravomoc prezidenta spočívá také v možnosti odvolání spolkového kancléře nebo celé vlády kdykoliv v průběhu funkčního období, aniž by k tomu bylo zapotřebí návrhu nebo souhlasu Parlamentu. Pouze v případě odvolání jednotlivých ministrů se vyžaduje předchozí návrh kancléře.

V případě, že spolková vláda podá demisi, prezident pověřuje prozatímním výkonem funkcí její dosavadní členy. Ústava však výslovně připouští možnost, že vedením příslušného ministerstva

¹²³ Čl. 70 odst. 1 rakouské ústavy. Ani v Rakousku však prezident není návrhem spolkového kancléře striktně vázán. K tomu blíže: HOLÄNDER, P.: op.cit., s. 160.

¹²⁴ Čl. 67 odst. 2 Rakouské ústavy.

¹²⁵ Typickým příkladem dlouhodobého politického vyjednávání o sestavení vlády byla situace po posledních volbách konaných 24. listopadu 2002, kdy nová spolková vláda byla jmenována až 1. března 2003

nebo jiného spolkového úřadu prezident dočasně pověří státního tajemníka nebo jiného vysokého úředníka.

Dalším zásadním momentem ovlivňujícím vztah prezidenta a vlády v Rakousku je nezbytnost kontrasignace veškerých aktů prezidenta spolkovým kancléřem nebo pověřeným ministrem podle ustanovení čl. 67 ústavy. Tento ústavní článek navíc v prvním odstavci stanoví závislost vydání prezidentských aktů na návrhu spolkové vlády nebo jí pověřeného ministra.

B. VZTAH PREZIDENTA K PARLAMENTU

Vztah rakouského prezidenta k orgánům zákonodárné moci je zapotřebí rozdělit do tří oblastí:

a) Prezident a spolkové shromáždění

Spolkové shromáždění, tvořené členy obou komor parlamentu, svolává podle čl. 39 ústavy prezident. A to v případech ústavou předvídaných – k přijetí přísahy nově zvoleného prezidenta a k rozhodnutí o vyhlášení války.

Významná pravomoc spolkového shromáždění ve vztahu k prezidentovi je však dána čl. 60, odst. 6 ústavy, dle kterého je možné prezidenta v průběhu výkonu jeho funkčního období odvolat lidovým hlasováním, které se koná právě na základě žádosti spolkového shromáždění.¹²⁶ Tento orgán má podle čl. 63 také pravomoc dát souhlas ke stíhání spolkového prezidenta

Spolkové shromáždění je také orgánem, jemuž je prezident za plnění svých funkcí odpovědný (čl. 68 a 142 ústavy). Nejvyšší sankcí, kterou může proti prezidentovi použít, je přijetí usnesení o vznesení žaloby pro porušení spolkové ústavy. K přijetí takového usnesení je zapotřebí přítomnost alespoň poloviny členů každé parlamentní komory a kvalifikované dvoutřetinové většiny odevzdaných hlasů.

b) Prezident a Národní rada

Rakouský prezident má povinnost svolat schůzi nově zvolené Národní rady nejpozději do třiceti dnů po volbách. Dále také prezident svolává každoročně řádné zasedání Národní rady a může také Národní radu svolat k zasedání mimořádnému. Na žádost spolkové vlády nebo alespoň jedné třetiny členů Národní rady nebo Spolkové rady má prezident povinnost svolat mimořádné zasedání Národní rady, a to nejpozději do dvou týdnů od doručení tohoto požadavku. Prezident také prohlašuje zasedání Národní rady za skončené, a to na základě jejího usnesení.

¹²⁶ V takovém případě nesvolává spolkové shromáždění prezident, nýbrž spolkový kancléř, usnese-li se na takovém návrhu Národní rada. V případě, že lidové hlasování odmítne odvolat prezidenta, považuje se to za jeho nové zvolení. Ani v takovém případě však celková doba výkonu jeho mandátu nesmí přesáhnout dvanácti let.

Významné oprávnění ve vztahu k Národní radě svěřuje prezidentovi čl. 29 ústavy, podle něhož může prezident rozpustit Národní radu. Není při tom vázán žádnými zvláštními důvody, nýbrž pouze požadavkem, aby o rozpuštění rozhodl „pouze jednou ze stejného důvodu.“¹²⁷ V případě rozpuštění má spolková vláda povinnost vyhlásit nové volby tak, aby se nově zvolená Národní rada mohla sejít nejpozději stý den po rozhodnutí o rozpuštění.

c) Prezident a Spolková rada

Ve vztahu ke Spolkové radě nedisponuje prezident žádnými zvláštními oprávněními, Dokonce ani její zasedání nejsou svolávána prezidentem, nýbrž předsedou Spolkové rady. Prezidentu pouze přísluší vždy po sčítání obyvatel stanovit počet poslanců Spolkové rady z jednotlivých zemí.

C. ÚSTAVNÍ A PRÁVNÍ ODPOVĚDNOST PREZIDENTA A JEHO IMUNITA

Rakouská ústava vymezuje ústavní odpovědnost prezidenta za výkon jeho funkce v čl. 63, 64, 68 a 142, když stanoví, že „spolkový prezident je za plnění svých funkcí odpovědný Spolkovému shromáždění.“ Žalobu na spolkového prezidenta může podat právě tento ústavní orgán. V takovém případě nesvolává Spolkové shromáždění prezident, jak je to jinak obvyklé, nýbrž spolkový kancléř na základě usnesení Národní rady nebo Spolkové rady. K přijetí takového usnesení je nutná účast nadpolovičního počtu zákonodárců a usnesení musí být přijato kvalifikovanou dvoutřetinovou většinou odevzdaných hlasů. Orgánem, kterému je přiznána pravomoc žalobu na spolkového prezidenta projednat je Ústavní soudní dvůr. Je-li žaloba shledána důvodnou, může odsuzující rozhodnutí Ústavního soudního dvora vyslovit ztrátu úřadu a při zvlášť závažných okolnostech i dočasnou ztrátu politických práv.

Vedle této celkem běžné úpravy impeachmentu ovšem rakouská ústava umožňuje, aby osoby uvedené v čl. 142 (tedy včetně spolkového prezidenta) byly žalovány v rámci trestního řízení, a to pro trestné činy, jichž se dopustily v souvislosti s výkonem jejich úřední činnosti. I takovéto trestní řízení však probíhá před Ústavním soudním dvorem, včetně rozhodování o vazebních věcech. Ostatně zahájení stíhání spolkového prezidenta je detailně upraveno v čl. 63 ústavy, která stanoví přípustnost stíhání pouze se souhlasem Spolkového shromáždění. Návrh na stíhání spolkového prezidenta předkládá příslušný orgán Národní radě, která rozhodne, zda se vůbec návrhem bude Spolkové shromáždění zabývat. V kladném případě má spolkový kancléře povinnost Spolkové shromáždění svolat.

¹²⁷ Velmi zajímavé je ustanovení čl. 29 odst. 2 ústavy, podle něhož může také sama Národní rada rozhodnout o svém rozpuštění formou přijetí vlastního usnesení. V takovém případě trvá funkční období takto rozpuštěné Národní rady až do dne, kdy se sejde nově zvolená komora.

Nemůže-li spolkový prezident vykonávat svůj úřad, přecházejí všechny jeho pravomoci nejprve na spolkového kancléře (čl. 64 ústavy). Trvá-li však tato situace déle než 20 dní, potom prozatímně přecházejí prezidentské pravomoci na tříčlenné kolegium složené z předsedy a dvou místopředsedů Národní rady, kteří rozhodují většinou hlasů. V případě trvalého uprázdnění prezidentského úřadu vyhlásí spolková vláda neprodleně nové volby, po nichž musí kolegium svolat Spolkové shromáždění k přijetí slibu nově zvoleného prezidenta.

D. PREZIDENT A NORMOTVORNÝ PROCES

Spolkový prezident v Rakousku nemá právo zákonodárné iniciativy a nepřísluší mu ani právo suspensivního veta. Jeho podpis pod zákonem vyjadřuje potvrzení, že zákon byl přijatý v souladu s ústavním pořádkem.

Již výše bylo zmíněno, že vydávání právních aktů prezidenta je v Rakousku přísně vázáno na kontrasignaci spolkového kancléře nebo příslušného ministra. Prezident může takový akt vydat pouze na návrh spolkové vlády nebo jí pověřeného resortního ministra.

E: KREAČNÍ PRAVOMOCI PREZIDENTA

Následující tabulka uvádí taxativní výčet pravomocí prezidenta, včetně pravomocí kreačních.

Tabulka č. 11: Výčet ústavních pravomocí rakouského prezidenta

Pravomoc	Ústava
Zastupování státu navenek	Čl. 65, odst. 1
Uzavírání mezinárodních smluv	Čl. 65, odst. 1
Rozhodnutí o provedení smlouvy nařízením	Čl. 65, odst. 1
Přijímání a potvrzování diplomatických zástupců	Čl. 65, odst. 1
Jmenování členů spolkové vlády a státních tajemníků	Čl. 70, 78
Přijímání slibu od členů spolkové vlády a od státních tajemníků	Čl. 72 odst. 1
Vyhotovení jmenovacích dekretů	Čl. 72 odst. 2
Odvolání a zproštění úřadu členů spolkové vlády a státních tajemníků	Čl. 70, 74, 78
Přenesení věcné působnosti z úřadu spolkového kancléře na spolkové ministerstvo	Čl. 77 odst. 3
Pověření dočasným zastupováním spolkového ministra nebo státního tajemníka	Čl. 73, odst. 1
Pověření k výkonu funkcí odstupujících členů vlády	Čl. 71
Přijímání slibu zemských hejtmanů	Čl. 101, odst. 4
Rozhodnutí o dočasném přesunutí sídla nejvyšších orgánů státu mimo hlavní město	Čl. čl. 5, odst. 2
Svolání zasedání Národní rady mimo Vídeň za mimořádných okolností	Čl. 25, odst. 2
Rozhodnutí o rozpuštění Národní rady	Čl. 29, odst. 1
Rozpuštění zemského sněmu na návrh spolkové vlády a se souhlasem	Čl. 100, odst. 1

Spolkové rady	
V mimořádných situacích vydání opatření vyžadující jinak usnesení Národní rady	Čl. 18, odst. 3-5
Nejvyšší velitel spolkové branné moci	Čl. 80, odst. 1
Jmenování spolkových úředníků, včetně důstojníků	Čl. 65, odst. 2
Zavádění a propůjčování úředních titulů	Čl. 65, odst. 2
Udělování milosti	Čl. 65, odst. 3
Přijímání slibu prezidenta a viceprezidenta Účetního dvora	Čl. 122 odst. 4
Jmenování úředníků Účetního dvora na základě návrhu jeho prezidenta	Čl. 125, odst. 1
Jmenování soudců na návrh vlády	Čl. 86, odst. 1
Jmenování předsedy, místopředsedy a soudců Nejvyššího správního soudu na základě návrhu vlády	Čl. 134 odst. 2
Jmenování předsedy, místopředsedy a soudců Ústavního soudu	Čl. 146, odst. 2
Jmenování úředníků Lidového zastupitelství	Čl. 148h, odst. 1
Svolávání zasedání Národní rady	Čl. 27, odst. 2
Prohlášení zasedání Národní rady za ukončené	Čl. 28, odst. 3
Rozhodnutí o počtu zástupců zemí ve Spolkové radě	Čl. 34, odst. 3
Svolání Spolkového shromáždění	Čl. 39, odst. 1
Rozhodnutí o konání lidového hlasování	Čl. 46, odst. 3
Potvrzení ústavnosti přijetí spolkových zákonů	Čl. 47, odst. 1
Výkon rozhodnutí Ústavního soudu	Čl. 146, odst. 2
Prohlášení nemanželských dětí za manželské na základě žádosti rodičů	Čl. 65, odst. 2

F. PRAVOMOCI PREZIDENTA V ZAHRANIČNÍ POLITICE

V oblasti zahraniční politiky nevystupuje rakouský spolkový prezident nijak nezávisle na spolkové vládě, jakkoliv mu ústava přiznává v čl. 65 značné pravomoci – zastupování státu navenek, přijímání a pověřování diplomatických zástupců a uzavírání státních smluv. Právě otázka uzavírání mezinárodních smluv je v Rakousku předmětem specifické úpravy, neboť podle čl. 50 ústavy se vyžaduje, aby tzv. politické smlouvy, které mění nebo doplňují zákonnou úpravu byly předem odsouhlaseny Národní radou. Naproti tomu u ostatních smluv - tedy takových, které zákon nemění ani nedoplňují - může prezident rozhodnout o jejich provedení formou nařízení. Prezident také může zmocnit spolkovou vládu nebo její jednotlivé členy k uzavření a provedení určitých kategorií státních smluv. Je však zapotřebí připomenout i na tomto místě skutečnost vyplývající z čl. 67 rakouské ústavy, totiž, že veškeré akty spolkového prezidenta vznikají pouze na návrh spolkové vlády a ke své platnosti vyžadují souhlas spolkového kancléře nebo příslušného ministra.

VII.3. Prezidentské volby v Rakousku

A. ÚSTAVNÍ A ZÁKONNÁ ÚPRAVA PŘÍMÉ VOLBY PREZIDENTA V RAKOUSKU

Přímá volba spolkového prezidenta byla v Rakousku zavedena novelou ústavy v roce 1929.¹²⁸ Do té doby bylo právo volby prezidenta svěřeno Spolkovému shromáždění složenému z členů obou komor parlamentu. V roce 1934 byla však platnost dosavadní ústavy suspendována rozhodnutím spolkové vlády v čele s E. Dollfusem. Toto nařízení obsahovalo nový text spolkové ústavy, jenž počítal se sedmiletým mandátem spolkového prezidenta voleného tajnou volbou starosty místních společenství (*Ortsgemeinden*) z trojice návrhů předložených členy Spolkového shromáždění. Prvním poválečným prezidentem se stal Karl Renner, který byl do funkce zvolen na základě jednomyslného souhlasu členů obou parlamentních komor. První přímá volba prezidenta proto fakticky proběhla až v roce 1951.

Platná rakouská spolková ústava upravuje volbu prezidenta v čl. 60 an. Podrobná úprava je pak obsažena v Zákoně o volbě spolkového prezidenta *Bundespräsidentenwahlgesetz* –BGBl. č. 57 z roku 1971), ve znění několika pozdějších novel.

Spolkového prezidenta volí občané na základě rovného, přímého, tajného a osobního volebního práva. Aktivní i pasivní volební právo je přiznáno každému, kdo splňuje zákonné podmínky účasti ve volbách do Národní rady, pro zvolení do funkce spolkového prezidenta je navíc vyžadován věk min. 35 let. Ústava výslovně stanoví zákaz volby členů současných nebo dřívějších panovnických rodin. Funkční období spolkového prezidenta je šestileté, přičemž o znovuzvolení se může ucházet pouze jednou.

Návrh kandidáta na spolkového prezidenta je oprávněn podat jakýkoliv občan Rakouské republiky, který předloží doklad o podpoře této kandidatury podepsaný alespoň šesti tisíci oprávněnými voliči. Návrh musí být podán nejpozději třicet dní před konáním voleb. Volební kauce je stanovena ve výši 50.000 schillingů.¹²⁹

Prezidentské volby jsou dvoukolové, přičemž druhé kolo se koná pouze v případě, že v prvním kole žádný z kandidátů nezíská absolutní většinu hlasů. Do druhého kola postupují dva nejúspěšnější kandidáti. Velmi zajímavé ustanovení obsahuje čl. 60 odst. 2 rakouské ústavy: „v něm (tedy v druhém kole) se mohou považovat za platné pouze hlasy odevzdané pro jednoho ze dvou kandidátů, kteří v prvním kole hlasování získali nejvíce hlasů; avšak každá z obou skupin voličů, které tyto kandidáty navrhovaly, může ve druhém kole hlasování navrhnout místo svého původního kandidáta jmenovitě jinou osobu.“ Výsledky voleb oficiálně vyhláší spolkový kancléř.

¹²⁸ Jednalo se o druhou novelu spolkové rakouské ústavy přijaté v roce 1920.

¹²⁹ Tato částka odpovídá dnes sumě cca 3.633 €.

Tabulka č. 12: Výsledky prezidentských voleb v Rakousku

Datum voleb	Kandidát	První kolo (%)	Druhé kolo (%)
1951	Burghard Breitner	15,4	-
	Gottlieb Fiala	5,1	-
	Heinrich Gleißner	40,1	47,9
	Ludovica Hainisch	0,1	-
	Theodor Körner (SPÖ)	39,2	52,1
	Johannes Ude	0,1	-
1957	Wolfgang Denk	48,9	-
	Adolf Schärf (SPÖ)	51,1	-
1963	Josef Kimmel	4,0	-
	Julius Raab	40,6	-
	Adolf Schärf (SPÖ)	55,4	-
1965	Alfons Gorbach	49,3	-
	Franz Jonas (SPÖ)	50,7	-
1971	Franz Jonas (SPÖ)	52,8	-
	Kurt Waldheim	47,2	-
1974	Rudolf Kirchschräger (SPÖ)	51,7	-
	Alois Lugger	48,3	-
1980	Norbert Burger	3,2	-
	Wilfried Gredler	16,9	-
	Rudolf Kirchschräger	79,9	-
1986	Freda Meissner-Blau	5,5	-
	Otto Scrinzi	1,2	-
	Kurt Steyrer	43,7	46,1
	Kurt Waldheim (ÖVP)	49,6	53,9
1992	Robert Jungk	5,7	-
	Thomas Klestil (ÖVP)	37,2	56,9
	Heide Schmidt	16,4	-
	Rudolf Streicher	40,7	43,1
1998	Thomas Klestil (ÖVP)	63,4	-
	Gertraud Knoll	13,6	-
	Richard Lugner	9,9	-
	Karl Walter Nowak	1,93	-
	Heide Schmidt	11,1	-

2004	Heinz Fischer (SPÖ)	52,39	
	Benita Ferrerová-Waldnerová (ÖVP)	47,61	

B. ANALÝZA PREZIDENTSKÝCH VOLEB V ROCE 1998 A 2004

Poslední prezidentské volby v Rakousku proběhly v roce 1998, je však zapotřebí upozornit, že výkon prezidentské funkce je dodnes v Rakousku poznamenán událostmi souvisejícími s volbou předchůdce dnešního prezidenta Klestila. Tyto volby se konaly v roce 1986 a zvítězil při nich ve druhém kole kandidát lidové strany Kurt Waldheim.¹³⁰ Ten jako bývalý generální tajemník OSN patřil mezi rakouské nejznámější osobnosti politického života. V březnu 1986 však vídeňský týdeník Profil uveřejnil několik článků, které se týkaly Waldheimova působení v německé armádě v období druhé světové války. I přes následující kampaň získal Waldheim v prvním kole voleb téměř absolutní většinu hlasů, ve druhém kole potom s přehledem zvítězil. Období výkonu jeho prezidentské funkce však bylo poznamenáno nátlakem ze strany mezinárodního společenství,¹³¹ podpory se mu dostávalo pouze ze strany některých států východního bloku. V červnu 1987 vyzvala část rakouské sociální demokracie prezidenta k demisi, nicméně kancléř Wranitzky a představitelé lidové strany se postavili za jeho setrvání ve funkci s poukazem na skutečnost, že jeho mandát se opírá o demokratickou legitimitu. Očekávalo že Waldheimova diskreditace a jeho členství v ÖVP bude mít vliv na další prezidentské volby v roce 1992, nicméně i v těchto volbách zvítězil kandidát lidové strany Thomas Klestil.

Svůj mandát obhájil Thomas Klestil i v následujících volbách, které se uskutečnily 19. dubna 1998. Podruhé se jich mohli také účastnit rakouští občané žijící v zahraničí, jejichž počet dosahuje téměř 400.000 osob.¹³² Dosavadní prezident v nich zvítězil hned v prvním kole se ziskem 63,5 %. Již v té době však byl patrný názorový konflikt s kancléřem Schüsselem, který se prohloubil zvláště po parlamentních volbách v roce 2000. Klestil několikrát veřejně prohlásil, že užije všech svých ústavou svěřených pravomocí k výkonu samostatné aktivní politiky a v jednom rozhovoru s deníkem Swiss daily v roce 2003 pohrozil výkonem své ústavní pravomoci kdykoliv odvolat vládu. Tuto pravomoc rakouská ústava spolkovému prezidentovi skutečně svěřuje, nicméně v dosavadní historii jí nikdy nebylo využito. Specifická je tato situace také vzhledem ke skutečnosti,

¹³⁰ Je zajímavé, že Waldheim se stal členem ÖVP až v roce 1985, kdy mu lidovci nabídli prezidentskou kandidaturu za jejich stranu.

¹³¹ Tato kritika se prohloubila především poté, co v dubnu 1987 uveřejnilo americké ministerstvo spravedlnosti zprávu, podle které se prokázala Waldheimova aktivní účast na válečných zločinech a jeho osoba byla proto zařazena na seznam hledaných zločinců a teroristů.

¹³² Z toho více než polovina žije ve Spolkové republice Německo. Další významné skupiny jsou Argentině, Austrálii a v Brazílii.

že prezident je členem stejné politické strany, jako spolkový kancléř, který je zároveň předsedou ÖVP.

Poměrně složitá situace vznikla po volbách do Národní rady v roce 2000. S největším počtem mandátů skončila jako první strana SPÖ, jejíhož šéfa Viktora Klimu pověřil Klestil sestavením vlády. Celé povolební vyjednávání se snažil prezident Klestil prosadit vytvoření velké koalice sociálně demokratické strany a lidové strany¹³³. Neúspěch jednání sociálnědemokratického předsedy Viktora Klimy vedlo prezidenta k tomu, aby pověřil Wolfganga Schüssela sestavením vlády. Ve vládě kromě poslanců ÖVP zasedli i zástupci zvolení za stranu pravicově extremistickou stranu FPÖ.

Novou vládu jmenoval Thomas Klestil „proti své vůli a ne ze svého osobního přesvědčení“¹³⁴. V době povolebního vyjednávání v roce 2002 se Klestil jasně stavěl za vládu, jejíž působení by mělo širší politickou podporu. Z jednání vzešla opět koaliční vláda ÖVP a SPÖ, které předsedal Wolfgang Schüssel.

Druhé volební období prezident Thomas Klestil nedokončil. Zemřel den před vypršením funkčního období dne 6. července 2004. Dne 8. července téhož roku se prezidentského úřadu ujal Heinz Fischer.

Heinz Fischer, bývalý vysoký sociálně demokratický politik¹³⁵, porazil 25. dubna 2004 těsně v prvním kole bývalou ministryni zahraničních věcí za lidovou stranu ÖVP Benito Ferrerovou-Waldnerovou.¹³⁶

Předvolební souboj mezi nimi mimo jiné znamenal i změnu volebních preferencí rakouských voličů. Oba kandidáti prezidentských voleb představovali zcela odlišné politické programy. Od prezidenta očekávali rakouští voliči především iniciativy a aktivity v zahraniční politice. V této oblasti měla navrch Ferrerová-Waldnerová, jako ministryně zahraniční v lidovecké vládě premiéra Wolfganga Schüssela perfektně ovládala čtyři světové jazyky. Zajímavostí předvolebního boje byl fakt, že o diskutovaných tématech nerozhoduje prezident, nýbrž vláda¹³⁷.

Fischer naproti tomu představoval výhodu pro domácí politiku. Díky své dlouholeté politické angažovanosti měl zkušenosti s vnitrostranickými konflikty. Po období názorových

¹³³ K vývoji povolební situace a k postojům prezidenta Klestila v povolebním období 1999-2000 viz blíže <http://members.surfeu.at/patrick.horvath/bpraes.htm>.

¹³⁴ <http://www.wienerzeitung.at/linkmap/personen/klestil3.htm>

¹³⁵ Od roku 1971 byl zvolen za stranu SPÖ poslancem ve volebním obvodu Vídeň. V osmdesátých letech působil jako ministr pro vědu a výzkum. Od počátku devadesátých let byl zvolen předsedou Národní rady. Blíže k jeho politické kariéře viz http://www.hofburg.at/show_content2.php?s2id=22.

¹³⁶ Volební zisk Fischera byl 52,39 %, Ferrerová-Waldnerová získala 47,61 % hlasů. Volební účast byla v roce 2004 přes 71 %. Blíže ke statistice prezidentských voleb 2004 viz http://www.bmi.gv.at/Wahlen/bpwahl_2004_ErgebnisE.asp.

¹³⁷ Mezi témata patřila níže zmiňovaná neutralita, sociální spravedlnost a záležitosti a zahraniční politika. Viz <http://www.wienerzeitung.at/DesktopDefault.aspx?TabID=3512&Alias=wahlen>

neshod Klestil-Schüssel, tak mohla postava Fischera vystupovat namísto rozdělování politické scény jako její stmelující prvek¹³⁸.

Ferrerová-Waldnerová se profilovala poměrně liberálně v zahraniční politice. Ve své předvolební kampani prosazovala možnost rakouského vstupu do Severoatlantické aliance. Podle svých vyjádření chtěla být prezidentkou lidí¹³⁹, avšak odmítala rozšiřování prezidentských pravomocí.

Otázka vstupu Rakouska do Severoatlantické aliance se stala jedním z ústředních témat prezidentských voleb. Volby a předvolební boj probíhaly v době, kdy i na úrovni Evropské unie se diskutovalo o bezpečnostní politice. Pro Rakousko tak vyvstala velice delikátní otázka rakouské neutrality. Kandidáti se v této otázce polarizovali. Pro sociálně demokratické politiky je totiž neutralita základním principem poválečné rakouské identity, zatímco, jak už bylo naznačeno dříve, Ferrerová-Waldnerová se ke vstupu stavěla pozitivně¹⁴⁰.

VII.4. Systémově politická analýza postavení prezidenta

Výkon prezidentské funkce v Rakousku je výrazně ovlivňován dvěma skutečnostmi - specifickým stranickým systémem a osobou a postavením spolkového kancléře a celého vládního kabinetu. Rakouský stranický systém bývá často řazen k systémům konsociačním, v němž rozhodující vliv na formování politických stran mají tři společensko-politické tábory: sociálně demokratický, katolicko-konzervativní a nacionalistický.¹⁴¹ Tyto stranické tábory, zvláště pak prvně dva jmenované, dokáží spolu aktivně komunikovat a spolupracovat při vytváření vládní politiky. To se projevuje především dlouhou tradicí vytváření velkých koalic a projevuje se to i při výkonu funkce spolkového prezidenta. V Rakousku poměrně často dochází k situaci označované jako kohabitace, která je však zde oslabována skutečností, že většina dosavadních spolkových vlád byla tvořena koalicí lidové a sociálně demokratické strany. I v případě kohabitace se tedy spolkový prezident může opřít o ty členy vlády, kteří jsou zároveň členy jeho politické strany. Od francouzského modelu se rakouský také odlišuje tím, že prezident obvykle není předsedou, a dokonce ani jiným významným funkcionářem své politické strany. Tím obvykle bývá spolkový

¹³⁸ Fischer nutnost stmelit rakouskou politickou scénu, stejně jako obnovit demokratické hodnoty, zdůraznil i ve svém inauguračním projevu. Viz <http://www.austrianinformation.org/septembre-october-2004/2007/2/15/918760.html> a http://www.hofburg.at/show_content2.php?s2id=57.

¹³⁹ Voličské preference po prezidentovi požadovaly, aby postava prezidenta byla především morální autoritou.

¹⁴⁰ Svůj postoj postupně v souvislosti s prezidentskou volbou měnila. Viz http://vyhledavani.ihned.cz/109-21817995-on-heinz+fischer-M00000_d-6b.

¹⁴¹ K tomu např.: ŘÍCHOVÁ, Blanka: Komparace politických systémů II, Praha 1995, s. 147. Autorka poukazuje na známá díla především Lijphartova, ve kterých se hovoří o „rakouské období Nizozemí“.

kancléř, který tak je „stranicky nadřizen“ prezidentovi. Následující tabulka zobrazuje historii vztahů mezi spolkovým prezidentem, kancléřem a nejsilnější parlamentní frakcí.

Tabulka č. 12: Vztah prezidenta a kancléře v Rakousku (tučně jsou označeny strany účastníci se vládní koalice)

President	Volební období	Kancléř	Mandáty v Národní radě						
			ÖVP	SPÖ	KPÖ	FPÖ	Gr	LF	BZ Ö ¹⁴²
Theodor Körner (SPÖ) 1951-57	1949-53	Leopold Figl (ÖVP)	77	67	5	16	-	-	-
	1953-56	Julius Raab (ÖVP)	74	73	4	14	-	-	-
	1956-59	Julius Raab (ÖVP)	82	74	3	6	-	-	-
Adolf Schärff (SPÖ) 1957-65	1956-59	Julius Raab (ÖVP)	82	74	3	6	-	-	-
	1959-62	Julius Raab (ÖVP)	79	78	-	8	-	-	-
	1962-66	Alfons Gorbach (ÖVP)	81	76	-	8	-	-	-
Franz Jonas (SPÖ) 1965-74	1962-66	Josef Klaus (ÖVP)	81	76	-	8	-	-	-
	1966-70	Josef Klaus (ÖVP)	85	74	-	6	-	-	-
	1970-71	Bruno Kreisky (SPÖ)	78	81	-	6	-	-	-
	1971-75	Bruno Kreisky (SPÖ)	80	93	-	10	-	-	-
Rudolf Kirchschläger (SPÖ) 1974-86	1971-75	Bruno Kreisky (SPÖ)	80	93	-	10	-	-	-
	1975-79	Bruno Kreisky (SPÖ)	80	93	-	10	-	-	-
	1979-83	Bruno Kreisky (SPÖ)	77	95	-	11	-	-	-
	1983-86	Fred Sinowatz	81	90	-	12	-	-	-
Kurt Waldheim (ÖVP) 1986-92	1986-90	Franz Wranitzky (SPÖ) ¹⁴³	77	80	-	18	8	-	-
	1990-94	Franz Wranitzky (SPÖ)	60	80	-	33	10	-	-
Thomas Klestil (ÖVP) 1992-2004	1990-94	Franz Wranitzky (SPÖ)	60	80	-	33	10	-	-
	1994-95	Franz Wranitzky (SPÖ)	52	65	-	42	13	11	-
	1995-99	Viktor Klima (SPÖ) ¹⁴⁴	53	71	-	40	9	10	-
	1999-2002	Wolfgang Schüssel (ÖVP)	52	65	-	52	14	-	-
	2002-2004	Wolfgang Schüssel (ÖVP)	79	69	-	18	17	-	-
Heinz Fischer (SPÖ) 2004- dosud	2004-2006	Wolfgang Schüssel (ÖVP)	79	69	-	18	17	-	-
	2006-2008	Alfred Gusenbauer (SPÖ)	66	68	-	21	21	-	7
	2008-	Werner Faymann (SPÖ)	51	57	-	34	20	-	21

¹⁴² Strana poprvé kandidovala do voleb do Národní rady v roce 2006. Pravicová populistická strana vznikla odštěpením od FPÖ pod vedením Jörga Heidera. Viz www.bzoe.at.

¹⁴³ První dva roky vlády do roku 1987 stál kancléř Wranitzky v čele vládní koalice SPÖ a FPÖ. Od roku 1987 však vládu tvořila tzv. velká koalice tvořená socialisty a lidovci.

¹⁴⁴ Viktor Klima vystřídal v úřadě spolkového kancléře svého předchůdce Wranitzkého v průběhu volebního období, v roce 1997.

VIII. Slovenská republika

VIII.1. Charakteristika slovenského ústavního systému

Slovensko je republikou s parlamentní formou vlády. Slovenský parlament je jednokomorový, skládá se ze 150 poslanců a je volen na základě poměrného systému. Prezident je volen v přímých volbách. Přímá volba prezidenta je spíše důsledkem složitého vnitrostranického vývoje a zablokování možné dohody politických stran, než hlubší úvahy o zakomponování úřadu prezidenta do ústavního systému. Svědčí o tom i skutečnost, že původně byl prezident volen parlamentem, ale s ohledem na vnitropolitickou situaci byla volba parlamentem nemožná. Prezident je zde pojímán jako součást výkonné moci, ovšem pokud jde o jeho postavení ve vztahu k vládě, lze vysledovat, že pravomoci prezidenta jsou postupnými ústavními změnami spíše omezovány. Jeho postavení se blíží postavení formální hlavy státu bez význačnějších výkonných pravomocí.

VIII.2. Prezident republiky ve slovenském ústavním systému

A. VZTAH PREZIDENTA A VLÁDY

Prezident Slovenska je především formální hlavou státu. Existence vlády je závislá na parlamentu, jako je tomu u klasických parlamentních systémů. Ve vztahu k vládě je největší prezidentovou pravomocí jmenování předsedy vlády. Ústava mu neukládá žádné povinnosti, např. jmenovat předsedu vítězné strany nebo konzultovat strany zvolené do parlamentu. Svého práva využil Rudolf Schuster po volbách v roce 2002, kdy konzultoval vítěze voleb, i když pravicové strany daly najevo, že vytvoří většinovou pravicovou vládu a vznik jiné vlády v parlamentu nepodpoří. Podle současné dikce prezident musí jmenovat a odvolat vládu nebo jednotlivého ministra pokud je parlamentem vyslovena nedůvěra.

B. VZTAH PREZIDENTA K PARLAMENTU

Nejvýznamnější pravomocí prezidenta republiky ve vztahu k parlamentu je možnost jeho rozpuštění. Slovenský prezident tak však může učinit pouze v taxativně vymezených případech:

- pokud do šesti měsíců od jmenování vlády neschválí Národní rada její programové prohlášení;
- pokud se do třech měsíců nesnese o vládním návrhu zákona, se kterým vláda spojila vyslovení důvěry;
- pokud Národní rada není více jak tři měsíce usnášeníschopná a její zasedání nebylo přerušeno a byla svolávána schůze;

- pokud bylo zasedání přerušeno na delší dobu než stanoví ústava.

Prezident nesmí rozpustit parlament v posledních šesti měsících svého volebního období, během válečného stavu nebo války nebo výjimečného stavu. Zvláštní způsob rozpuštění parlamentu prezidentem nastane v případě, že prezident nebyl odvolán v lidovém hlasování, které mělo o jeho odvolání rozhodnout.

C. ÚSTAVNÍ A PRÁVNÍ ODPOVĚDNOST PREZIDENTA A JEHO IMUNITA

Ústava Slovenské republiky explicitně v čl. 107 vymezuje imunitu prezidenta. Slovenský prezident může být stíhán pouze za úmyslné porušení ústavy nebo za vlastizradu. Obžalobu podává národní rada na základě souhlasu nejméně 3/5 poslanců a rozhoduje o ní ústavní soud. Odsouzení ústavním soudem má za následek ztrátu úřadu a ztrátu způsobilosti tuto funkci znovu nabýt.

Ústava Slovenské republiky však vedle tohoto běžného institutu impeachmentu konstruuje institut politické zodpovědnosti. Prezidenta je podle čl. 106 ústavy možné z funkce odvolat na základě lidového hlasování. Lidové hlasování vyhlašuje předseda parlamentu na základě usnesení nejméně třípětinové většiny poslanců. Prezident je odvolán, pokud s jeho odvoláním souhlasí více než padesát procent všech oprávněných voličů. V případě, že prezident odvolán není, následuje obligatorní rozpuštění Národní rady a výkon prezidentského mandátu začíná od počátku. Podrobnou úpravu institutu odvolání prezidenta z funkce obsahuje zákon č. 46/1999 Z.z.¹⁴⁵

D. PREZIDENT A NORMOTVORNÝ PROCES

Slovenská ústava přiznává prezidentu právo suspensivního veta – může tedy vrátit parlamentu návrh zákona, a to ve lhůtě do patnácti dnů po doručení z Národní rady. Následné rozhodování o vráceném návrhu zákona je však trochu odlišné od úpravy v České republice. Podle ustanovení § 90 zákona č. 350/1996 Z.z., o jednacím řádu Národní rady musí prezidentovy připomínky k návrhu zákona obsahovat přesné znění navrhované ústavy, nebo prezidentův návrh na zamítnutí návrhu zákona. V případě vrácení návrhu zákona prezidentem je návrh přiřazen k projednání výborům a je zařazen na druhé a třetí čtení s tím, že předmětem jednání jsou v tomto případě pouze připomínky prezidenta. Ten se také může následného projednávání osobně, nebo v zastoupení pracovníky své kanceláře zúčastnit. Hlasuje se nejprve odděleně o připomínkách prezidenta a následně o návrhu zákona jako celku. K setrvání na původní verzi návrhu je zapotřebí absolutní většina poslanců. V případě, že parlament nezpracuje prezidentovy připomínky a prezident odmítne návrh zákona podepsat, je zákon vyhlášen i bez jeho podpisu.

¹⁴⁵ Zákon č. 46/1999 Z.z., o spôsobe voľby prezidenta Slovenskej republiky, o ľudovom hlasovaní o jeho odvolaní a o doplnení niektorých ďalších zákonov.

E: KREAČNÍ PRAVOMOCI PREZIDENTA

- Jmenuje a odvolává předsedu a další členy vlády, přijímá jejich demisi. Prezident musí přijmout demisi vlády nebo jejího člena, pokud parlament vládě nebo jejímu členovi vysloví nedůvěru;
- svolává ustavující schůzi národní rady;
- v ústavou stanovených případech může rozpustit Národní radu;
- podepisuje zákony;
- na základě rozhodnutí parlamentu vyhláší válku;
- na návrh vlády nařizuje mobilizaci, válečný stav, výjimečný stav;
- vyhláší referendum;
- jmenuje a odvolává vedoucích ústředních orgánů, vyšší státní funkcionáře a další funkcionáře v případech určených zákonem; jmenuje profesory a povyšuje generály;
- uděluje vyznamenání;
- odpouští a zmírňuje tresty a zahlazuje tresty milostí nebo amnestií. K udělení amnestie je třeba kontrasignace předsedy vlády;¹⁴⁶
- je velitelem ozbrojených sil. V případě rozhodnutí vydaných prezidentem na základě této pravomoci je třeba kontrasignace vlády;
- podává Národní radě zprávu o stavu republiky a o závažných politických otázkách;
- má právo vyžadovat od vlády a jejích členů informace potřebné pro výkon své funkce;
- jmenuje a odvolává soudce ústavního soudu, předsedu a místopředsedu ústavního soudu, přijímá slib soudců ústavního soudu a slib generálního prokurátora;
- jmenuje a odvolává soudce, předsedu a místopředsedu nejvyššího soudu, generálního prokurátora a tři členy soudní rady SR, přijímá slib soudců.

F. PRAVOMOCI PREZIDENTA V ZAHRANIČNÍ POLITICE

- Prezident zastupuje SR navenek, dojednává a ratifikuje mezinárodní smlouvy. Tuto pravomoc může přenést na vládu nebo s jejím souhlasem na její členy.
- Může požádat ústavní soud o rozhodnutí o souladu dojednané mezinárodní smlouvy, pro kterou je potřeba souhlas národní rady, s ústavou nebo ústavním pořádkem.
- Přijímá, pověřuje a odvolává vedoucí diplomatických misí. Toto rozhodnutí vyžaduje kontrasignaci předsedy vlády nebo jejího pověřeného člena

¹⁴⁶ V případě kontrasignace je za rozhodnutí prezidenta zodpovědná vláda.

VIII.3. Prezidentské volby na Slovensku

A: ÚSTAVNÍ A ZÁKONNÁ ÚPRAVA PŘÍMÉ VOLBY PREZIDENTA NA SLOVENSKU

Ústava Slovenské republiky vyhlášená 1. září 1992 v čl. 101 stanovila, že prezident republiky bude volen tajnou volbou zákonodárců na dobu pěti let, a ke zvolení je třeba získat třípětinovou většinou všech poslanců Národní rady. Tento způsob volby prezidenta byl použit pouze v jediném případě.¹⁴⁷ Podle volebního řádu, který schválila Národní rada, se v případě, že byli více jak dva kandidáti a ani jeden nezískal při volbě požadovanou většinu, konalo druhé kolo volby, do kterého postupovali dva kandidáti s největším počtem hlasů získaných v kole prvním. V případě, že ani potom nezískal nikdo z kandidátů potřebnou většinu, měla se konat nová volba.

Vnitropolitické události na Slovensku vedly k ústavní krizi projevující se mimo jiné neschopností parlamentu zvolit prezidenta pro druhé funkční období. Slovensko přistoupilo k přímé volbě prezidenta jako nástroji k řešení ústavní krize, která vznikla po skončení volebního období prvního slovenského prezidenta Michala Kováče, kdy část pravomocí přešla na tehdejšího premiéra a předsedu HZDS Vladimíra Mečiara, protože parlament nebyl schopen prezidenta zvolit. Volby v roce 1998 umožnily vytvoření koalice, která prosadila změnu systému volby. Prezident Slovenské republiky je v současné době volen v přímých volbách tajným hlasováním. Konkrétní úpravu obsahuje zákon č. 46/1999 Z.z., o způsobu volby prezidenta přijatý 18. března 1999. Tímto způsobem byl v polovině června 1999 zvolen dnešní prezident Rudolf Schuster.

Právo volit mají všichni občané, kteří mají aktivní volební právo také ve všeobecných volbách. Slovenská úprava neuplatňuje místní census, ovšem volbu je možno vykonat pouze na území Slovenska, nevyužívá se ani korespondenční volba. Navrhnout kandidáta na prezidenta může skupina nejméně patnácti poslanců Národní rady nebo občané formou petice, kterou podepíše alespoň patnáct tisíc občanů s volebním právem. Návrhy se odevzdávají předsedovi Národní rady nejpozději dvacet jedna dnů před vyhlášeným datem konání voleb. Prezidentem se může stát každý občan Slovenska, který dosáhl věku čtyřiceti let.

Používá se dvoukolový většinový systém. V prvním kole je zvolen kandidát, který získal více než polovinu platných hlasů oprávněných voličů. Pokud ani jeden z kandidátů toto kvórum nepřekročil, koná se do 14 dnů druhé kolo voleb, do kterého postupují dva kandidáti s největším počtem odevzdaných hlasů v kole prvním. Ve druhém kole je zvolen kandidát, který získá většinu platných odevzdaných hlasů zúčastněných voličů. Volby vyhlašuje předseda Národní rady tak, aby se konaly nejpozději šedesát dnů před koncem funkčního období odcházejícího prezidenta.

¹⁴⁷ Jednalo se o zvolení Michala Kováče 15. února 1993.

V případě, že se úřad prezidenta uvolní před koncem funkčního období, vyhlásí předseda Národní rady volby do sedmi dnů tak, aby se první kolo konalo nejpozději do šedesáti dnů od vyhlášení.

V případě, že se před druhým kolem voleb jeden z kandidátů vzdá práva kandidovat nebo nastanou okolnosti vedoucí k jeho nevolitelnosti, postupuje další kandidát s největším počtem hlasů. Pokud pro druhé kolo nejsou dva kandidáti, volba se neuskuteční a předseda Národní rady do sedmi dnů vyhlásí nové volby tak, aby se uskutečnily do šedesáti dnů od jejich vyhlášení. Pokud se prvního kola účastní pouze jeden kandidát, stačí mu ke zvolení získat nadpoloviční většinu platných hlasů zúčastněných voličů. Jedna osoba může vykonávat úřad prezidenta maximálně po dvě po sobě následující období.

Zvolený kandidát se úřadu ujímá funkce složením slibu před Národní radou do rukou předsedy Ústavního soudu v pravé poledne v den, kdy končí volební období odcházejícího prezidenta. V případě, že je úřad prezidenta uvolněný, skládá nově zvolený prezident slib a ujímá se funkce v pravé poledne následující den po vyhlášení voleb. Funkční období je pětileté.

Prezident nesmí vykonávat jinou placenou funkci, povolání nebo podnikatelskou činnost a nesmí být členem orgánu právnické osoby, která vykonává podnikatelskou činnost.

V případě, že prezidentem bude zvolen poslanec parlamentu, člen vlády, soudce, prokurátor, příslušník ozbrojených sil nebo ozbrojeného sboru, člen nejvyššího kontrolního úřadu, přestane dnem zvolení vykonávat svoji dosavadní funkci.

B. ANALÝZA POSLEDNÍCH PREZIDENTSKÝCH VOLEB

O proměně stranického systému nejlépe vypovídají výsledky voleb. Charakteristické je, že i přes poměrně rozsáhlé přeměny politických stran zůstává politický systém Slovenska multistranický a značně polarizovaný. Zvolení dnešního slovenského prezidenta předcházelo konání parlamentních voleb v roce 1998, jejichž výsledkem bylo vytvoření široké vládní koalice zaměřenou primárně na omezení vlivu HZDS.¹⁴⁸ Následně byl jako kompromisní kandidát vládní koalice pro prezidentské volby vybrán Rudolf Schuster, dosavadní předseda Strany občanského porozumění a primátor Košic.

Tabulka č. 13. Výsledky prezidentských voleb na Slovensku v roce 1999

Datum voleb	Kandidát	První kolo (%)	Druhé kolo (%)
1999	Rudolf Schuster	47,37	57,18
	Vladimír Mečiar	37,23	42,81

¹⁴⁸ Výsledky voleb byly následující: HZDS – 28,67 %, SDK – 28 %, SDL – 15,33, Maďarská koalice – 10 %, SNS – 9,33 %, SOP – 8,67 %.

Magdaléna Vašáryová	6,60	-
Ivan Mjartan	3,59	-
Ján Slota	2,50	-
Boris Zala	1,00	-
Juraj Švec	0,81	-
Juraj Lazarčík	0,52	-
Michal Kováč	0,18	-
Ján Demikát	0,15	-

Způsob volby prezidenta se na Slovensku stal nástrojem odblokování politického systému a dalšího vývoje stranického systému. Ten byl dlouhou dobu ovlivněn dominantním postavením Hnutí za demokratické Slovensko, proti kterému se obtížně vytvářela opozice. HZDS např. prosadilo novelu volebního zákona, která znemožnila kandidaturu koalicím politických stran.¹⁴⁹

Přímá volba prezidenta byla mimo jiné spojovacím článkem politických subjektů tvořících Slovenskou demokratickou koalici a Strany maďarské koalice. Neschopnost parlamentu zvolit prezidenta vedla k tomu, že část pravomocí přešla na předsedu vlády Mečiara, který je využíval účelově, např. udělování amnestií. Změna způsobu volby prezidenta měla především snížit pravděpodobnost, že k přechodu pravomocí prezidenta dojde. Další motivací byla snaha po zvýšení legitimacy prezidenta, protože jak dokládají i rozhodnutí ústavního soud, prezident Kováč se stal důležitou osobou ve střetu s vládním HZDS. Jeho legitimita byla snižována tím, že byl zvolen parlamentem jako kandidát HZDS.

V roce 2004 se na Slovensku konaly druhé přímé prezidentské volby. Ty přenesly stranické zápolení do roviny boje o prezidentskou funkci. Proti sobě nestáli kandidáti s různými politickými programy, nicméně reálně největší možnost stát se prezidentem měli straničtí kandidáti. Volby se tak staly bojem stran o získání dostatečné podpory svých voličů pro stranické kandidáty.

Vládní koalice nedokázala být jednotná při hledání společného kandidáta. Volební průzkumy předpovídaly kandidátovi nejsilnější vládní strany SDKU Eduardu Kukanovi vítězství, nebo minimálně postup do druhého kola¹⁵⁰. Ostatní koaliční strany vybraly svého vlastního kandidáta. Vadilo jim, že nejsilnější SDKU s nimi nekonzultovala svůj výběr a následně pouze

¹⁴⁹ Volební zákon č. 80/1990 Zb. ve znění zákona č. 187/1998 Z.z. stanovil, že pětiprocentní uzavírací klauzuli musí překročit všechny politické strany, včetně těch, které tvořily koalici. V případě, že jedna strana nedosáhla pětiprocentní hranice pohlíželo se na ostatní strany, které s ní tvořily koalici jako na samostatně kandidující. To byl např. důvod vzniku Slovenské demokratické koalice nebo Strany maďarské koalice jako samostatných politických subjektů. Slovenský zákon o politických stranách přitom nepřipouští kolektivní členství v politických stranách nebo členství jedné osoby ve více stranách zároveň.

¹⁵⁰ Postup do druhého kola by pro Kukana znamenal teoretické vítězství. Kdyby s ním totiž postoupil Vladimír Mečiar, mnoho voličů by Kukana zvolilo jako menší zlo.

žádala podporu pro Kukana.¹⁵¹ V průzkumech se na druhém místě umístil kandidát HZDS Vladimír Mečiar, třetí místo patřilo Ivanu Gašparovičovi za stranu HZD.

Tehdejšímu prezidentu Rudolfu Schusterovi průzkumy předpovídaly mizivé šance na znovuzvolení. Jeho preference stouply poté, co se v předvolebním období uchýlil k populistickým krokům. Podporoval totiž iniciativu odborářských předáků, kteří požadovali spojit prezidentskou volbu s referendem o vyhlášení předčasných voleb. Toto referendum vyhlásil na stejný termín jako první kolo prezidentských voleb. Výsledek referenda o předčasných volbách by ale nebyl pro poslance Národní rady závazný, slovenská ústava navíc ani nedovoluje, aby předmětem referenda byly základní lidská práva¹⁵².

Podle předvolebních průzkumů měli před prvním kolem největší podporu kandidáti Vladimír Mečiar, za stranu HZDS, Eduard Kukan z vládní SDKU a Ivan Gašparovič, kandidát své strany HZD¹⁵³. Do druhého kola postoupil Mečiar s 32,73 % hlasů a s velkým překvapením Gašparovič s 22,28 %, který získal necelé čtyři tisíce hlasů náskok před Kukanem.

Druhé kolo vyhrál s téměř 60 % získaných hlasů Ivan Gašparovič. Hlasy získal od voličů roztržštěných vládních stran, kteří v prezidentské funkci nechtěli Vladimíra Mečiara, a také od voličů levicové strany SMER.

Výsledky prvního a druhého kola prezidentské volby roku 2004 zobrazuje tabulka:

Datum voleb	Kandidát	První kolo (%)	Druhé kolo (%)
2004	Ivan Gašparovič	22,3	59,9
	Vladimír Mečiar	32,7	40,1
	Eduard Kukan	22,1	
	Rudolf Schuster	7,4	
	František Mikloško	6,5	
	Martin Bútora	6,5	
	Ján Králik	0,8	
	Jozef Kalman	0,5	
	Július Kubík	0,4	
	Jozef Šesták	0,3	
	Stanislav Bernát	0,3	
	Lubo Roman	-	

Zvolení Ivana Gašparoviče prezidentem bylo především vítězstvím sociálně demokratické strany SMER. Od posledních parlamentních voleb v roce 2002 pomýšlela strana na vládní pozice. Podporou Gašparoviče bylo zabráněno zvolení kandidáta vládní SDKU Kukana, takže ačkoli Kukan

¹⁵¹ KOPCSAY, Mária. Částečně svobodná volba. Týden. 2004, č. 4, s. 50.

¹⁵² Myšleno je aktivní volební právo do Národní rady.

¹⁵³ Gašparovič pro to, aby mohl kandidovat, získal jak potřebný počet podpisů poslanců, tak i podpisy občanů.

prohlásil že by byl nadstranický a premiéra a předsedu SDKU Mikuláše Dzurindu by v případě svého nesouhlasu ostře kritizoval, vládní koalice by neměla v prezidentském paláci svého člověka. Navíc podporou Gašparovičovi mohl SMER nepřímo dosáhnout odvolání kabinetu, nebo pádu vlády.

Ivan Gašparovič ještě před svým zvolením prohlašoval, že bude politickou scénu spojovat, komunikovat se všemi stranami a také se snažit, aby strany i mezi sebou vzájemně komunikovaly. Existovaly ovšem i obavy, že by se Gašparovičovým nástupem do prezidentské funkce nezměnil vztah prezident-premiér, především v případě, kdy by Gašparovič nesouhlasil s ekonomickou politikou státu a spíše by se klonil ke způsobu výkonu prezidentské funkce, který vykonával jeho předchůdce Rudolfu Schusterovi, když ke sklonku svého prezidentského mandátu odmítal podepsat podle něj příliš reformní zákony.

Ve zbytku III. volebního období (koaliční vláda premiéra Dzurindy) vetoval prezident Gašparovič 31 návrhů zákonů¹⁵⁴. Ve IV. volebním období (koaliční vláda premiéra Fica) prezident vrátil zpět poslancům k projednání 11 návrhů zákonů¹⁵⁵. Za celou dobu svého funkčního období odmítl prezident Gašparovič podepsat 14 zákonů¹⁵⁶. Podle množství vetovaných návrhů zákonů se dá předpokládat, že prezident Gašparovič usiloval o neprosazení některých reformních zákonů Dzurindovy vlády, která byla výrazně liberální.

Prezident Gašparovič už oznámil svůj úmysl kandidovat i v dalších prezidentských volbách, které se mají konat na jaře roku 2009. Podle odhadů jsou jeho šance na zvolení vysoké, jeho největším oponentem je poslankyně Národní rady za SDKU Ivana Radičová¹⁵⁷.

Podle vývoje slovenské politické scény se nedá předpokládat, že by došlo k výraznému posilování prezidentských pravomocí. Prezident nyní může prosazovat svou politiku pomocí vetování návrhů zákonů. Tato činnost není nicméně velice účinná, Národní rada může veto přehlasovat a návrh zákona vstoupí v platnost i bez podpisu prezidenta.

Projednávání sporného návrhu tiskového zákona na jaře 2008 ukázalo, že slovenští občané mají sice důvěru v institut prezidenta, ale došlo k oddělení důvěry v institut a důvěry v osobnost Gašparoviče.¹⁵⁸ Gašparovičovo podpora klesla mezi červnem a zářím 2008 o 5 % občanů. Podle

¹⁵⁴ Prezident Schuster vetoval ve III. období 29 zákonů. Celkem bylo ve III. volebním období projednáváno Národní radou Slovenské republiky 766 zákonů.

¹⁵⁵ Od první schůze IV. volebního období, konané v červenci 2006, bylo zatím v Národní radě projednáváno 336 zákonů.

<http://www.nrsr.sk/default.aspx?sid=zakony/statistiky>

<http://www.prezident.sk/?zakony-vratene-prezidentom-sr>

¹⁵⁶ <http://www.prezident.sk/?zakony-nepodpisane-prezidentom-sr>

¹⁵⁷ http://www.lidovky.cz/miklosko-chce-byt-prezidentem-dkw-/ln_noviny.asp?c=A080730_000035_ln_noviny_sko&klic=226756&mes=080730_0

¹⁵⁸ Zástupci tisku a občanských sdružení věřili tomu, že prezident po protestech oborových novinářských syndikátů odmítne podepsat sporný návrh a vrátí ho tak k projednávání do Národní rady. Gašparovič to nicméně udělal,

posledního průzkumu veřejného mínění v srpnu 2008 mu důvěřuje 15,6 % občanů. Je tak druhý nejdůvěryhodnější slovenský politik hned po premiéru Robertu Ficovi.¹⁵⁹ Gašparovič je nicméně osobnost s kontroverzní minulostí. Zejména se uvádí, když v roce 1998 odvolal Gašparovič coby předseda Národní rady poslance Františka Gauliedera, který se rozhodl opustit klub HZDS, na základě zfalšovaného abdikčního listu¹⁶⁰.

VIII.4. Systémově politická analýza postavení prezidenta na Slovensku

Ústavní tradice Slovenska je velice krátká, aby mohla být podrobena zevrubné analýze. V současné době se dá ústavní systém charakterizovat jako parlamentní demokracie, ve které je existence vlády závislá na podpoře parlamentu. Prezident nemá prakticky žádné možnosti jak ovlivnit tento vztah. První přímá volba prezidenta také prokázala, že i takto volený prezident je závislý na podpoře politických stran. Multistranický polarizovaný systém, který je nyní pro Slovensko typický, vytváří nutnost podpory koalice stran.

Významnou roli při formulaci postavení a pravomocí slovenského prezidenta sehrál také Ústavní soud Slovenské republiky, jakkoliv nutnost jeho zásahů pramenila spíše než z nejasností ústavního vymezení pravomocí, z osobních animozit mezi prezidentem a premiérem, které byly odrazem tehdejší obecné politické situace. V prvním případě se jednalo o spor prezidenta Kováče a vlády premiéra Mečiara. Vnitrostranický vývoj v Hnutí za demokratické Slovensko vedl ke sporům mezi premiérem Mečiarom a ministrem zahraničí Kňažkem. Premiér proto navrhl prezidentovi odvolání Kňažka z postu ministra zahraničí. Prezident jeho odvolání odmítl. Otázka pro Ústavní soud zněla, zda prezident je povinen odvolat člena vlády, navrhne-li mu to předseda vlády. Ústavní soud rozhodl, že nikoliv, že je povinen se tímto návrhem pouze zabývat (I. ÚS 39/1993, č. 206/1993 Z.z.). Povinnost odvolat člena vlády se vztahuje na základě tohoto rozhodnutí pouze na případ, kdy nedůvěru členovi vlády vysloví parlament. Tohoto rozhodnutí využil prezident Kováč, když odmítl jmenovat členem vlády v listopadu 1993 Ivana Lexu. Ústavní soud rozhodoval na základě tehdejšího znění článku č. 111 Ústavy SR, který zněl *na návrh předsedu vlády prezident SR vymenúva a odvoláva ďalších členov vlády a poveruje ich riadením ministerstiev*. Tento text byl odstraněn novelou Ústavy SR č. 9/1999 Z.z., podle které prezident *vymenuje, odvolá a poverí* členy vlády. Ústavní soud SR rozhodoval v této věci na základě slovesného vidu, kdy původní formulace měla nedokonavý vid a až ústavní novela z roku 1999 formulovala pravomoci prezidenta

čím slovenskou veřejnost překvapil. Viz Ficismus triumfuje. Týden. 2008, č. 15, s. 14

¹⁵⁹ Robertu Ficovi důvěřuje přes 32 % občanů. Žádnému politikovi nedůvěřuje 26,7 % občanů. Zdroj: http://portal.statistics.sk/files/Uvym/y2008/Spravy/no024_m09_y08_Dovera.pdf

¹⁶⁰ Viz MOLNÁROVÁ, Krystyna. Prý hrubián, tlučhuba a samovládce. Literární noviny. 2006, r. 17, s. 8.

v dokonavém vidu. Od roku 1999 je prezident republiky vázán návrhem předsedy vlády. V období do novely ústavy měl prezident aktivní možnost ovlivňovat složení vlády a fakticky nepřipustit její rekonstrukci bez toho, že by odstoupila celá vláda nebo jí byla vyslovena nedůvěra v parlamentu.

Dalším případem, kdy do vztahu vlády a prezidenta vstoupil ústavní soud byl spor o výklad čl. 102 Ústavy SR, podle kterého má prezident právo vyžádat si od vlády nebo od jejího člena zprávy. Prezident Kováč požadoval po vládě premiéra Mečiara, aby vláda požádala Rakousko o vydání jeho uneseného syna a dále požadoval sečtení podpisů na petičních arších týkajících se vyhlášení referenda. Ústavní soud v této věci rozhodl (I. ÚS 7/96, č. 229/1996 Z.z.) v neprospěch prezidenta. Podle názoru ÚS nemá prezident právo úkolovat vládu, může pouze vyžadovat zprávy. V žádném případě však nemůže určovat jak mají být zprávy obstarány ani lhůtu, ve které mu mají být dodány. Podle Ústavního soudu má však být lhůta přiměřená a měla by vyplývat z ústavní zásady spolupráce obou složek výkonné moci.

Ústavní zásadu spolupráce složek výkonné moci uplatnil Ústavní soud SR v dalším případě týkajícím se výkladu pravomocí prezidenta. Generální prokurátor SR se obrátil na ústavní soud se žádostí o výklad čl. 102 Ústavy SR, zda má prezident, v souvislosti s výkonem své pravomoci udělovat milosti, právo obracet se na orgány činné v trestním řízení s žádostí o součinnost. Ústavní soud na základě ústavní zásady spolupráce složek výkonné moci rozhodl, že orgány činné v trestním řízení jsou povinny poskytovat prezidentovi nezbytnou spolupráci. (I. ÚS 61/96, č. 88/1997 Z.z.).

Prezidentovy pravomoci se pokusila omezit i Národní rada. Konkrétně se před ústavní soud dostala novela zákona o způsobu provedení referenda.¹⁶¹ Tato novela stanovila, že petice osvědčující souhlas potřebného počtu občanů k vyhlášení referenda se odevzdává nikoliv prezidentovi, ale předsedovi Národní rady, který přezkoumává její náležitosti. Prezident pak referendum vyhláší na základě stanoviska Národní rady. Podle předchozí úpravy ověřoval náležitosti petice prezident republiky. Tuto novelu napadl prezident u Ústavního soudu s tím, že posuzování petic předsedou parlamentu je v rozporu s ústavním článkem č. 95, podle kterého prezident vyhláší referendum. Ústavní soud prezidentově námitce vyhověl a ve svém nálezu (Pl. ÚS 42/1995, č. 153/1996 Z.z.) toto ustanovení zrušil.

¹⁶¹ Jednalo se zákon č. 269/1995 Z.z.

IX. Závěr

Výklad týkající se postavení prezidenta v ústavních a politických systémech výše uvedených zemí prokazuje skutečnost, že samotná existence přímé volby prezidenta není dostatečným důvodem pro konstatování výrazné odlišnosti takového ústavního systému od systému s nepřímou volbou hlavy státu. Dokonce je možné konstatovat, že země, v nichž je přímá volba prezidenta zavedena, tvoří specifickou kategorii zemí, jejichž ústavní a politické systémy by vykazovaly výrazné shody. Závěry této práce by bylo možné shrnout do následujících bodů:

- a) neexistuje přímá souvislost mezi existencí přímé volby prezidenta a významem jeho postavení v ústavním systému toho kterého státu;
- b) je zapotřebí odlišovat od hodnocení významu funkce prezidenta v ústavním systému jak vyplývá z formální ústavní úpravy a jak je skutečně vykonávána, především s ohledem na jeho postavení ve stranicko-politickém systému. Zatímco z formálně-ústavního hlediska bychom mohli za státy s nejsilnějším prezidentem považovat Finsko a Portugalsko, z hlediska reálného uplatnění prezidentského vlivu bychom za zemi s nejsilnějším prezidentem označili jednoznačně Francii. Nejslabší prezident, a to z obou hledisek, je v Irsku.¹⁶²
- c) velmi významnou skutečností, která ovlivňuje výkon prezidentské funkce v těchto zemích, je výrazná osobnost prvního prezidenta, který byl v přímých volbách zvolen. Typickým příkladem takové osobnosti, který vtiskla podobu výkonu prezidentské funkce i na další období, byl Antonio Salazar v Portugalsku nebo Lech Walesa v Polsku.
- d) Další skutečností, která ovlivňuje postavení prezidenta v rámci ústavního a politického systému, je míra jeho účasti v reálném stranicko-politickém životě. V některých zemích je prezident vnímán spíše jako nestranický a na politických stranách nezávislý arbitr (Irsko), v jiných zemích je naopak lídrem některé z hlavních politických stran, bez ohledu na to, zda se jedná o stranu vládní nebo opoziční (Francie). Specifická je situace v Rakousku, kdy je přímo volený prezident aktivním členem politické strany, jejímž předsedou je ovšem spolkový kancléř.
- e) Svůj význam při vymezení ústavního postavení prezidenta má také definice jeho právní a politické odpovědnosti. Skutečnost přímé volby staví hlavu státu do pozice ústavního orgánu odvozujícího svoji legitimitu z jiného zdroje, než z parlamentu, a tím samozřejmě vytváří podmínky pro konstatování politické neodpovědnosti prezidenta vůči zákonodárnému sboru. Většina ústav evropských států, a to bez ohledu na to, zda je zde zakotvena přímá volba

¹⁶² K podobnému závěru dochází i Doc. Novák, který sestavuje žebříček států s nejsilnějším prezidentem z hlediska formálně-ústavního následovně: Finsko, Island, výmarské Německo, Portugalsko, Rakousko, Francie, Irsko. Naproti tomu podle výkonu prezidentské funkce v praxi sestavil žebříček takto: Francie, Finsko, výmarské Německo, Portugalsko, Rakousko, Island, Irsko. In: NOVÁK, Miroslav: op. cit., s. 212.

prezidenta, vymezuje určitý stupeň trestní immunity při výkonu prezidentské funkce, a to zejména formou klasického institutu impeachmentu, kdy žalobu konstruuje parlament, nebo některá z jeho komor, a rozhoduje některá z nejvyšších soudních instancí nebo zvláštní soudní orgán. Vedle toho se v některých státech (Polsko, Portugalsko, Rakousko) setkáme také s koncepcí trestněprávní odpovědnosti prezidenta za činy spáchané v období výkonu funkce. Specifická je situace v Rakousku a na Slovensku, kde ústavy konstruují politickou odpovědnost prezidenta. V Rakousku je v tomto ohledu prezident odpovědný Spolkovému shromáždění, na Slovensku je dokonce ústavou upravena možnost odvolání prezidenta lidovým hlasováním.

Literatura

- BEYME, Klaus von: *Die parlamentarische Demokratie*, Opladen 1999, 557 s.
- BEYME, Klaus von: *Die parlamentarischen Regierungssysteme in Europa*, München 1973
- CHUBB, Basil: *The Politics of the Irish Constitution*, Dublin 1991, s. 153.
- DZIALOCHA, Kazimierz; JAROSZ, Sylwia: *Konstytucja po dwóch latach obowiązywania*, Państwo i prawo, 12/1999.
- FILIP, Jan: *Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva*, Brno 2001.
- GARLICKI, Leszek: *The Presidency in the New Polish Constitution*, EECR 2,3/1997
- HOLLÄNDER, Pavel: *Základy všeobecné státovědy*, Praha 1995, 173 s.
- KLÍMA, Karel: *Ústavní právo*, Dobrá Voda 2002, 781 s.
- KLÍMA, Michal: *Volby a politické strany v moderních demokraciích*, Praha 1998, 273 s.
- KLOKOČKA, Vladimír: *Politická reprezentace a volby v demokratických systémech*, Praha 1991, 220 s.
- KLOKOČKA, Vladimír: *Ústavní systémy evropských států*, Praha 1966, 415 s.
- KLOKOČKA, V., WAGNEROVÁ, E.: *Ústavy států Evropské unie*, Praha 1997, 787 s.
- KÖNIG, Thomas: *Europa auf dem Weg zum Mehrheitssystem. Gründe und Konsequenzen nationaler und parlamentarischer Integration*, Wiesbaden 1997, 256 s.
- KROUPA, Jiří: *Soudobé ústavní systémy*, Brno 2001, 241 s.
- LIJPHART, Arend: *Electoral Systems and Party Systems*, Oxford 1994, s. 209.
- LOEWENSTEIN, Karl: *Verfassungslehre*, Tübingen 1959, s. 298.
- NOVÁK, Miroslav: *Systémy politických stran. Úvod do jejich srovnávacího studia*, Praha 1997, 275 s.
- OLSON, David; NORTON, Philip: *The New Parliament of Central and Eastern Europe*, London 1996, 243 s.
- PAVLÍČEK, Václav: *Transformace ústavních systémů zemí střední a východní Evropy*, I. č., Praha 1999, 286 s.
- PAVLÍČEK, Václav: *Transformace ústavních systémů zemí střední a východní Evropy*, II. č., Praha 2000, 311 s.
- PAVLÍČEK, Václav: *Transformace ústavních systémů zemí střední a východní Evropy*, III. č., Praha 2001, 419s.
- SCHAMBECK, Herbert: *Österreichs Parlamentarismus*, Berlin 1986, 917 s.
- SPEIWAK, Pawel: *The Battle for a Constitution*, EECR 2,3/1997.